

PUBLIC NETWORKS AND COMMUNICATIONS

2 – 2024

Редакційна політика

«Public networks and communications» –навчальний, науковий, науково-популярний журнал, присвячений дослідженням у сферах публічного управління та адміністрування, соціальних комунікацій. Тематика поданих статей має відповідати актуальним проблемам публічного управління на державному, регіональному та місцевому рівні в Україні та за кордоном, особливостям соціально-комунікаційних технологій, медіа, журналістики, зв'язків з громадськістю.

Журнал «Public networks and communications» №2, 2024 р. публікується за рішенням Вченої Ради Донецького національного університету імені Василя Стуса. Протокол № 8 від 29.11.2024 р.

Редакційна колегія:

- Чальцева О. М.**, д. політ. н., професор,
Донецький національний університет імені Василя Стуса (*головний редактор*)
- Стеблина Н. О.**, д. політ. н., професор,
Донецький національний університет імені Василя Стуса (*заступник головного редактора*)
- Дубель М. В.**, д. філос. з м.е.в.,
Донецький національний університет імені Василя Стуса (*відповідальний секретар*)
- Прямухіна Н. В.**, д. екон. н., професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса
- Єманов В. В.**, д. держ. упр., старший науковий співробітник, Академія з навчальної та методичної роботи Національної академії Національної гвардії України
- Торічний В. О.**, д. держ. упр., професор, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
- Пшенична Л. В.**, к. держ. упр., професор, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
- Самойленко Л. Я.**, к. держ. упр., доцент, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
- Матвеева О. Ю.**, к. держ. упр., доцент, Навчально-науковий інститут державного управління і місцевого самоврядування НТУ «Дніпровська політехніка»
- Чорнодон М. І.**, к. соц. ком., доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса
- Василенко В. Ю.**, к. соц. ком., доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса
- Захарченко А. П.**, к. соц. ком., доцент, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Почапська О. І.**, к. соц. ком., доцент, Кам'янець-Подільський Університет імені Івана Огієнка
- Семотюк О. Л.**, к. політ. н., доцент, Міжрегіональна Академія Управління персоналом
- Синоруб Г. П.**, к. соц. ком., доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
- Ковальова Т. В.**, к. соц. ком., доцент, Сумський державний університет
- Мельникова-Курганова О. С.**, к. соц. ком., доцент, Національний авіаційний університет
- Florentina Armaseu**, PhD in Comparative Literature, Luxembourg Centre for Contemporary and Digital History University of Luxembourg (Luxembourg)
- Szostek Joanna**, Senior Lecturer at School of Social & Political Sciences, University of Glazgo (Scotland)
- Akkaraca Kose M.**, PhD MSCA IF researcher at Instituto Cultura y Sociedad, Universidad de Navarra (Spain)
- Keshelashvili Ana**, Ph.D. in Mass Communications, Professor of Communication Studies, Georgian Institute of Public Affairs (Georgia)
- Jaroslav Dvorak**, Dr., Professor of Public Administration, Klaipeda University (Lithuania)

Ідентифікатор медіа R30-02568 зареєстровано рішенням Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення №136 від 18.01.2024

З М І С Т

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>Чальцева О. М., Бєлай С. В., Якубовський В. Б.</i> ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПУБЛІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ	4
<i>Чальцева О. М., Лобода Д. О.</i> ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	11
<i>Білоус С. П., Самойленко Л. Я., Бандунко Л. М.</i> ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ.....	19
<i>Іваницька О. П.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТА СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УРЯДУВАННЯ У ФРАНКІСТСЬКІЙ ІСПАНІЇ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ	25
<i>Швець К. А.</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	31

ЖУРНАЛІСТИКА ТА СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

<i>Стеблина Н. О., Борищук В. В.</i> КОМП'ЮТЕРНИЙ АНАЛІЗ ДОТРИМАННЯ СТАНДАРТУ ВІДОКРЕМЛЕННЯ ФАКТІВ ВІД КОМЕНТАРІВ В УКРАЇНСЬКИХ ОНЛАЙН-ЗМІ	38
<i>Василик Л. Є.</i> ФІКСЕР: ПРОБЛЕМА МЕДІАПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ	48
<i>Шевченко В., Тульчій А.</i> ДИНАМІКА ЕМОЦІЙНОСТІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ У ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ ПРОФЕСІЙНИХ ТА АМАТОРСЬКИХ МЕДІА	53
ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ СТАТЕЙ	59

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

УДК 35.073

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3922-7619>

Чальцева О. М., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0841-9522>

Белай С. В., Національна академія Національної гвардії України

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-4983-1127>

Якубовський В. Б., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПУБЛІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ

У статті досліджується вплив інтерактивних інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) на еволюцію ролі публічних інститутів та на зміну форматів взаємодії між громадянським суспільством і державою. Активне включення ІКТ у політичний процес трансформує не тільки традиційні форми управління, але й відкриває нові можливості для залучення громадян до публічних справ, підсилюючи їхню співучасть у прийнятті рішень та управлінських процесах. Інноваційні інструменти комунікації, такі як соціальні мережі, онлайн-платформи для консультацій та громадських обговорень, змінюють спосіб взаємодії громадян з публічними структурами, сприяючи горизонтальним формам комунікації та створюючи простір для більш рівноправного діалогу. Відзначено, що сучасне комунікативне середовище публічної сфери поширюється в online-просторі, який поступово перетворюється на нову платформу для політичної взаємодії акторів, розширюючи межі участі громадян у формуванні державної політики. В статті проаналізовано, як цифрові платформи можуть стати інструментом зворотного зв'язку між владою та суспільством, надаючи громадянам можливість впливати на політичний процес у режимі реального часу. Особливу увагу приділено розгляду горизонтальних форм взаємодії, які передбачають побудову більш прозорих і відкритих відносин між публічними акторами та суспільством, що сприяє підвищенню довіри до інституцій і демократизації публічного управління. Стаття підкреслює, що зростання популярності в інтерактивних ІКТ в управлінських практиках, що стимулює перетворення традиційних інститутів і сприяє формуванню нових форм демократії, де громадяни мають активну роль, а держава стає прозорішою та більш підзвітною, перетворюючись на модератора публічних процесів. Зроблено висновок про необхідність подальших досліджень цифрових форматів громадської участі у політичних процесах, їх впливу на ефективність державного управління, емерджентність системи і стабільність демократичних інститутів. У статті запропоновано перспективи дослідження цифрових інструментів як засобів вдосконалення публічної політики та підтримки ефективної взаємодії держави з громадянським суспільством у новій інформаційній реальності.

Ключові слова: *інформаційно-комунікативні технології, мережево-комунікативний простір, сучасні інформаційно-комунікативні технології, електронні, політико-правове регулювання, публічна сфера*

Актуальність дослідження. Одним із основних інструментів політики в сучасних умовах є інтерактивні технології, що дозволяють розширити публічний простір, залучити до нього більшу кількість учасників і оновити систему управління. Це підтверджують ідеї М. Кастельса про те, що людство стоїть на порозі історичного зсуву в галузі публічної політики – від інституціональної сфери до сфери, що формується на основі мереж горизонтальної комунікації [1]. У 2023 р. у всьому світі налічувалось 5,16 млрд активних користувачів Інтернету, що становить 64,4% населення планети. За

рік кількість інтернет-користувачів зростає на 1,9%. 5,44 мільярда людей користуються мобільними телефонами, що становить 68% загальної чисельності населення світу.

Метою статті є визначення впливу інтерактивних ІКТ на трансформацію публічних інститутів та практик взаємодії між громадянським суспільством і державою в сучасних умовах, а також проаналізувати зміни, що відбуваються в публічній політиці, де участь громадян набуває нового значення через інтеграцію ІКТ у процеси управління.

Аналіз публікацій за темою дослідження. Базовими для розгляду комунікативних процесів вважаються теоретичні дослідження М. Кастельса [1-2], Ю. Хабермаса [3-4], К. Шеннона [5], Г. Лассуелла [6-7], Н. Лумана [8-9], Р. Якобсона [10-11], М. Маклюена [12-13] та інших.

Автор концепції інформаційного і мережевого суспільства (network society) Мануель Кастельс досліджував, як інформаційні технології змінюють комунікацію та соціальну взаємодію, зокрема у глобалізованому світі. Його теорії стосовно мережевої комунікації й ролі інтернету у взаємодії між громадянами та урядами вплинули на розвиток підходів до прозорості в цифрову еру [1-2].

Теорія комунікативної дії Ю. Хабермаса присвячена ролі мови у суспільстві, особливо в публічній сфері, і взаємодія між суб'єктами на основі консенсусу. Його праця "The Structural Transformation of the Public Sphere" є ключовою для аналізу медіа як інструменту прозорості. Публічна інформація, на його думку, відіграє важливу роль у формуванні публічної сфери, де обговорюються суспільно важливі питання. Ю. Хабермас стверджував, що медіа виступають посередником між громадянами та урядом, сприяючи прозорості через інформаційні платформи [3-4].

Дослідники Клод Шеннон та Воррен Вівер запровадили математичну теорію комунікації, в якій запропонували модель передачі інформації, що стала базою для сучасних досліджень у цифровій комунікації [5].

Концепцію медіа як послання (the medium is the message) в науковому дискурсі запропонував Маршалл Маклюен, який досліджував вплив медіа на культуру та суспільство [6-7].

Представник постфункціоналізму і системного підходів Ніклас Луман у своїй роботі по соціальним системам, досліджував комунікацію як центральний процес, який підтримує функціонування суспільства.

Отже, ці автори заклали фундаментальні теорії для розуміння комунікативних процесів у різних сферах, включаючи політику, соціологію та мас-медіа.

Представник біхевіоралістичного парадигмального підходу Гарольд Лассуелл досліджував процеси комунікації в медіа та політиці. Ідею мовної комунікації продовжував у своїх роботах Роман Якобсон, який вивчав функції мови в комунікативних процесах, особливо у контексті культури та літератури. Його модель комунікації включала шість елементів: відправник, повідомлення, адресат, контекст, код і контакт [10-11].

Сучасні дослідження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у публічній політиці охоплюють об'єктивно широкий спектр наукових аспектів, зокрема вплив ІКТ на прозорість управління, залучення громадян, цифрову трансформацію урядів, а також виклики кібербезпеки й етичні питання. Серед дослідників, які працюють в теоретичному напрямку обґрунтування цифрового врядування слід відзначити роботи П. Данліві, Х. Маргетс [14]. Отже, ці автори заклали фундаментальні теорії для розуміння комунікативних процесів у різних сферах, включаючи політику, соціологію та мас-медіа.

Результати дослідження. Сучасні дослідження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у публічній політиці охоплюють об'єктивно широкий спектр наукових аспектів, зокрема вплив ІКТ на прозорість управління, залучення громадян, цифрову трансформацію урядів, а також виклики кібербезпеки й етичні питання. Серед дослідників, які працюють в теоретичному напрямку обґрунтування цифрового врядування слід відзначити роботи П. Данліві, Х. Маргетс [8].

Отже, більшість сучасних досліджень акцентує увагу на адаптації цифрових інструментів до специфічних політичних і соціальних умов., процесів прийняття рішень. Проте, можна відмітити недостатність національних досліджень з означеної проблеми. Так, в Україні науковий аналіз впровадження ІКТ у публічну політику залишається недостатньо глибоким особливо в умовах воєнного стану. В основному увага приділяється практичним аспектам, зокрема нормативно-правовому забезпеченню та проблемам цифровізації регіонів, наданню адміністративних послуг.

У зв'язку з активним включенням інтерактивних технологій у публічний й процес, під їх впливом відбувається неминуча зміна ролі публічних інститутів та інституціональних практик взаємодії громадянського суспільства й держави. Сучасна практика публічної політики все більше вимагає уваги до проблеми співучасті громадянського суспільства в процесі управління й формування

горизонтальних форм взаємодії між публічними акторами за допомогою інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ). Комунікативне середовище публічної сфери виходить за межі реальності та поширюється в online-просторі, який сміливо можна називати новим полем політичних практик. Публічна політика в online-просторі – це сукупність спроектованих користувачами систем публічної політики, заснованих на застосуванні технологій web 2.0 і web 3.0, які створюють і розширюють єдиний інформаційно-комунікативний простір публічної сфери за допомогою впливу соціального середовища на створення, використання, відтворення контенту online-простору, що впливає, в свою чергу, на суспільство. Технології web 2.0 та web 3.0 здатні не тільки змінити взаємини між громадянами та ввести нові форми управління й досягнення політичного результату, але й змінити рівень і якість політичної участі, які сприяють формуванню конструктивної та дієздатної конкуренції всередині online-простору між різними соціально-політичними акторами. Таким чином, технології web 2.0 і web 3.0 є інноваційними інструментами вбудовування політичних акторів у процес публічної політики на кожному процесуальному етапі (визначення порядку денного, формування політики, реалізація політики, аудит, оцінка). Аналіз віртуальної діяльності акторів у публічному просторі дозволить оцінити ступінь їх реального впливу на політику [15].

Online-простір надає можливість реальним акторам, на підставі принципів відкритості, доступності та індивідуальності, бути поінформованими, висловлювати свою думку, брати участь у процесі формування порядку денного й вироблення рішень, вирішувати суперечливі питання та отримувати послуги. Для виконання цих функцій online-простір створює публічні майданчики та надає різні механізми й інструменти для створення «соціальних мостів» між політичними акторами, залучаючи та мотивуючи все більше й більше учасників до співпраці [15].

Соціально-політичне конструювання публічних майданчиків online-простору може відбуватися за двома напрямками – «згори» (ініціатива й контроль влади) та «знизу» (визначальна роль належить громадянському суспільству). Ефективність публічних майданчиків обох напрямків буде залежати від того, наскільки вони орієнтовані на потреби більшості суспільства, від можливостей ІКТ держави, від прагнення до співпраці акторів і від їх здатності реагувати на проблеми в публічному полі політики.

Інституціоналізація online-простору публічної політики призвела до появи нових практик взаємодії акторів, які можна представити у двох формах: «медіа-ком'юніті» і «електронне урядування».

Медіа-ком'юніті (горизонтальне спілкування всередині громадянського суспільства) являє собою форму публічної політики, в межах якої відбувається обмін інформацією між користувачами соціальних мереж і блогосферою, що сприяє формуванню громадської думки і прийняттю політичних рішень, де основним елементом публічної політики є мережеве громадянське суспільство. Інституціонально медіа-ком'юніті представлені online-соціальними мережами, інтернет-блогами, незалежними online-ЗМІ і «громадськими організаціями 2.0» (неурядові / недержавні добровільні об'єднання громадян на основі реалізації спільних інтересів і цілей).

Важливо відзначити, що блоги та соціальні мережі, будучи одночасно діючими мережевими структурами, не конкурують між собою, а діють цілком автономно в сучасному інтернет-просторі. Це пояснюється принципами організації блогів і соціальних мереж, у яких по-різному визначається ступінь включеності учасників. Публічне мережеве спілкування передбачає спільне обговорення контенту (медіа-шарінг) різними людьми з можливістю коментування інформації за допомогою каналів і платформ, що дозволяють користувачам відправляти один одному посилання й файли, висловлювати своє ставлення тощо. У процесі масових горизонтальних комунікацій в Інтернеті може вироблятися власний інформаційний контент, який створюється самими користувачами і який важко контролювати ззовні.

Практика політичного блогінгу виражена в діяльності політиків, громадських діячів, блогерів, які ведуть свої сторінки в соціальних мережах або мають веб-сайти і тим самим формують контент, що, на їхню думку, носить важливий у певний момент часу характер. Публічність розміщеної інформації про які-небудь події дозволяє користувачам брати участь у її обговоренні на основі коментування. Виконуючи інформаційно-комунікативну функцію за допомогою блогів, блогосфера призводить до формування й трансформації громадської думки, визначення порядку денного роботи і, як наслідок, до соціально-політичних акцій в інтернет-просторі. Не завжди це може мати позитивний характер, тому що часто блогери можуть виконувати інформаційне «замовлення» зацікавлених суб'єктів у розповсюдженні потрібної інформації, виконувати роль маніпуляторів, підтримуючи

суспільний інтерес до певної проблеми і тим самим створювати видимість громадянської активності.

Отже, завдяки активному розвитку online технологій відбувається оформлення у віртуальному соціальному просторі громадянської мережевої спільноти. Інституціоналізація мережевих спільнот як акторів публічної політики безпосередньо залежить від їх здатності відтворити соціальні ресурси, конвертація яких сприятиме розвитку практик громадської та політичної участі й розвитку нових форм соціального партнерства.

Політичний простір конкретної держави та структурованість online-спільноти будуть відправними точками у формуванні інституціоналізованих практик взаємодії акторів у віртуальному полі публічної політики.

Online-спільнота чітко структурована на рівні горизонтальних зв'язків і не є тією аморфною масою, моделі комунікації з якою розроблялися в межах класичних теорій політичної комунікації. Функціонування численних тематичних співтовариств в online-просторі структурує інтернет-користувачів за групами, в яких можна в більшості випадків чітко виділити політичні, соціальні, релігійні та інші характеристики, що також виділяє інтернет-спільноту в окремий феномен сучасного суспільного життя [15].

Мережеві online-спільноти, що виникають у соціальних мережах і блогосфері, стають контекстуальним середовищем для формування мереж громадянської мобілізації, які почали актуалізуватися як інституціоналізовані актори публічного процесу в сучасних державах. У всіх видах систем такий вид практики взаємодії пов'язаний із вирішенням проблем, що виникають всередині системи. Особливого значення набули online-спільноти протестної спрямованості, наслідки діяльності яких мають двояку оцінку. З одного боку, вони представляють думку громадянського суспільства щодо політичної проблеми, яка вимагає рішення, а з іншого становлять загрозу для держави, адже протести можуть «вийти» з мережевого формату й вилитися у вуличний протест, який, у свою чергу, може призвести до насильницьких дій.

Ступінь державного регулювання публічною політикою в online-просторі визначаються приналежністю до конкретної моделі взаємодії держави й громадянського суспільства, а саме:

- Модель децентралізованої взаємодії у цифровому просторі передбачає мінімальне втручання держави в регулювання онлайн-простору, який стає домінуючим каналом взаємодії акторів публічної політики. У цій моделі держава зберігає монополію на традиційну публічну сферу, але уникає активної участі в онлайн-просторі, залишаючи його розвиток на розсуд інших суб'єктів. Такий підхід характерний для країн із недостатньою інтеграцією онлайн-інструментів у державне управління, як, наприклад, у випадку єгипетської блогосфери.

- Модель партнерського управління у цифровій екосистемі, яка акцентує увагу на взаємній відповідальності та співпраці держави й громадянського суспільства в управлінні цифровим простором, з орієнтацією на демократичні цінності, відкритість і залучення громадян до прийняття рішень. Вона відображає гармонійне співробітництво між державою та громадянським суспільством. Держава активно підтримує розвиток публічної політики як у традиційному, так і в онлайн-просторі, використовуючи цифрові механізми для посилення ефективності управління. Прикладом є демократичні країни, де залучення громадян через онлайн-інструменти, як-от краудсорсинг у конституційному процесі Ісландії, забезпечує прозорість і участь.

- Модель централізованого державного контролю в цифровому середовищі, яка характеризується жорстким державним контролем за онлайн-простором і традиційною сферою публічної політики. Держава централізує управління національним сегментом інтернету, обмежуючи автономію інших суб'єктів у цифровій сфері. Прикладом є китайська модель регулювання (Сінет), де держава здійснює комплексний моніторинг і контроль за інформаційними потоками.

Крім представлених «чистих» моделей, існують і проміжні, які можуть мати характерні риси різних моделей одночасно в змішаному вигляді, оскільки й сам online-простір, і суб'єктність традиційних акторів – категорії динамічні й розвиваються в залежності від режимності системи та від рівня підготовленості суспільства до інтерактивної взаємодії.

На рівні державної політики тенденція стимулювання залучення громадян у процеси управління через мережеві інтернет-технології концептуалізувалася в електронне урядування (e-governance), яке представляє собою мережеву взаємодію громадян і державних структур у прийнятті політико-управлінських рішень. Концепція електронного урядування істотно розширила сферу участі громадян до включення їх безпосередньо в процеси державного управління з метою підвищення ефективності публічної влади. Її принципова відмінність – зсув центру ваги парадигми управління від держави до громадян. Інституціонально концепція електронного урядування оформилася у вигляді електронного

уряду (e-government).

Дедалі більше залучення громадян до політичного процесу свідчить про парадигмальні зміни в системі управління в бік суспільства. Якщо стандартний набір елементів електронного уряду включав блоки G2C – Уряд громадянам і G2B – Уряд бізнесу, то в е-урядуванні до нього додаються блоки C2G – Громадяни уряду і B2G – Бізнес уряду. Нова парадигма отримала назву collaborative governance – управління в співробітництві [16].

Отже, інституціоналізуючись, електронний уряд сприяє формуванню нового типу «електронного» громадянина й нового типу управлінського мислення. Створюються нові можливості репрезентації публічних інтересів і впливу громадських структур на процес виробництва публічної політики. У західних країнах цей процес пов'язують із розвитком «електронної демократії», під якою більшість дослідників розуміє використання інформаційно-комунікативних технологій у демократичному й управлінському процесі.

Інтерактивні технології призвели до появи нових інституціоналізованих форм взаємодії громадянського суспільства й влади, серед яких слід виділити краудсорсинг (crowd – натовп і sourcing – використання ресурсів).

Політичний краудсорсинг є цілеспрямованою діяльністю суб'єктів політики з використання ресурсів громадян, організованих у соціальні мережі в online-просторі для колективного створення (ідеї, проекту) і / або закріплення (рішення, практики) політичних інновацій у сфері публічної політики. Джерелом інновацій буде колективний розум індивідуальних акторів, які здійснюють краудсорсингову діяльність в організованих мережах. Ініціативи щодо впровадження краудсорсингових практик можуть виходити як від влади («згори – вниз»), так і від громадянського суспільства («знизу – вгору»), але при цьому джерелом інноваційних ідей і рішень будуть громадяни. Суб'єкти, які ініціюють краудсорсинг, створюють для цих цілей онлайн-майданчики, на яких буде відбуватися процес взаємодії. Підсумком краудсорсингової діяльності в публічній політиці є затвердження інституціональних інновацій, закріплених у політичних практиках громадян.

Виділяють три види краудсорсингу в публічній політиці: створення краудсорсингових ресурсів в умовах надзвичайних ситуацій; законотворчий краудсорсинг; співпраця органів влади та громадянського суспільства в регіонах / муніципальних утвореннях .

Співучасть усіх акторів у формуванні законів є одним із базових положень сучасної публічної політики. Практичне втілення можна побачити на прикладі використання краудсорсингових практик: інтерактивне прийняття громадянами конституції в Ісландії, відкрита участь у законотворчості в таких країнах, як США, Південна Корея, Фінляндія, Норвегія та ін [9].

Краудсорсинг досить швидко впроваджується у практику електронних урядів держав для організації постійної співпраці органів влади та громадянського суспільства в регіонах / муніципальних утвореннях. У публічному полі політики різноманітні політичні актори, взаємодіючи, використовують такі практики краудсорсингу, як: політичний ринок прогнозів (діяльність з придбання інформації про розвиток ситуації в майбутньому й очікувані результати), брейнсторм (мозкові штурми для генерації різноманітних ідей з певної проблеми), законотворчий краудсорсинг, проектний краудсорсинг (постійно діючий інформаційний ресурс, контент якого забезпечується громадянами, експертами), мережева взаємодія та ін., які можуть застосовуватися як самостійно, так і в комплексі. Так, наприклад, в США краудсорсингові проекти об'єднані в межах ресурсу «Центр нових медіа та залучення громадян США», де відбувається інформування громадян, а також розробка та імплементація мережевих громадських проектів, спрямованих на взаємодію з органами влади на всіх рівнях [17].

Інституціональне закріплення практик краудсорсингу відбувається через соціальне навчання, в процесі якого учасники набувають необхідних знань та навичок інноваційної діяльності, які з часом відзначаються вже хабітуалізованим характером.

Отже, краудсорсинг як інституціоналізована форма взаємодії між владою і суспільством сприяє консолідації та активізації мережевого громадянського суспільства для артикулювання, агрегування й вирішення існуючих політичних і соціальних проблем; є публічним майданчиком для мережевої комунікації громадян і держави, де кожен зацікавлений член суспільства може взяти участь в індивідуальній формі й кооперуватися з іншими учасниками політичного процесу, що сприяє трансформації принципів ефективної взаємодії між акторами; впливає на включення в практику політичного менеджменту інновацій, а саме мережевого інструментарію, який якісно покращує та модернізує окремі сфери життєдіяльності людини. Швидко розвинені інноваційні політичні

краудсорсингові проекти можна віднести до стартапів (start-up – «запускати», компанія з коротким періодом операційної діяльності, яка застосовує інноваційні технології виходу на ринок пропонує нові продукти або послуг і форсовану стратегію їх просування), які сприяють активному просуванню нових менеджеріальних практик і практик good governance в управлінні й модернізації соціального партнерства, які можуть впливати на кожному етапі формування публічної політики.

Висновки дослідження й перспективи подальших розвідок. Таким чином, процес взаємодії між громадянським суспільством і державою може реалізовуватися в різних інституціональних формах, інноваційними способами з використанням диференційованих інструментів – від традиційних референдумів до сучасних електронних форм взаємодії. Нові інформаційні технології web 2.0 і web 3.0 змінили практику соціального спілкування в цілому і публічну політику зокрема, розширивши її поле й наділивши великими можливостями, хоча й ускладнивши систему управління. Online-інструменти дали поштовх включенню нових механізмів мережевої взаємодії – як для традиційних акторів, так і для новопосталих, створили умови включення більшої кількості громадян до політичного процесу, забезпечили майданчики для комунікації, призвели до появи нових інноваційних інституціоналізованих форм партнерства громадянського суспільства й влади, наповнили новим ідейним змістом публічну політику. Стрімко розвинену публічну політику в онлайн-просторі можна сміливо назвати е-політикою, яка з розвитком технологій буде продукувати нові інститути й можливості для людства .

Все вищезначене актуалізує необхідність подальшого дослідження нових форматів участі громадян у політичних процесах та вивчення їхнього впливу на ефективність державного управління.

Бібліографічний список:

1. Castells, Manuel. The Rise of the Network Society. Malden: Wiley-Blackwell, 1996
2. Castells, Manuel. Communication Power. Oxford: Oxford University Press, 2009
3. Habermas, Jürgen. The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. Cambridge: Polity Press, 1989.
4. Habermas, Jürgen. The Theory of Communicative Action. Vol. 1: *Reason and the Rationalization of Society*. Boston: Beacon Press, 1984.
5. Shannon, Claude, and Warren Weaver. The Mathematical Theory of Communication. Urbana: University of Illinois Press, 1949.
6. Lasswell, Harold D. Propaganda Technique in the World War. New York: Peter Smith, 1927.
7. Lasswell, Harold D. The Structure and Function of Communication in Society. In Lyman Bryson (Ed.), *The Communication of Ideas*. New York: Harper & Brothers, 1948.
8. Luhmann, Niklas. Social Systems. Stanford: Stanford University Press, 1995
9. Luhmann, Niklas. The Reality of the Mass Media. Stanford: Stanford University Press, 2000.
10. Jakobson, Roman. Language in Literature. Cambridge: Harvard University Press, 1987.
11. Jakobson, Roman. Essays on General Linguistics. The Hague: Mouton, 1971
12. McLuhan, Marshall. Understanding Media: The Extensions of Man. New York: McGraw-Hill, 1964
13. McLuhan, Marshall. The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man. Toronto: University of Toronto Press, 1962.
14. Dunleavy, P., Margetts, H. Digital Era Governance: IT Corporations, the State, and E-Government. Oxford: Oxford University Press, 2006. 336 p.
15. Чальцева, О.М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика. Монографія. Вінниця. 2017. 336 с.
16. Abramson J. B., Arterton F. C., Orren G. R. The Electronic Commonwealth. N. Y.: Basic Books, 1988. P. 185-212.
17. Центр нових медіа та залучення громадян США. URL: <http://www.howto.gov>.

References:

1. Castells, Manuel. (1996). The Rise of the Network Society. Malden: Wiley-Blackwell.
2. Castells, Manuel. (2009). Communication Power. Oxford: Oxford University Press.
3. Habermas, Jürgen. (1989). The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. Cambridge: Polity Press.
4. Habermas, Jürgen. (1984). The Theory of Communicative Action. Vol. 1: *Reason and the Rationalization of Society*. Boston: Beacon Press.
5. Shannon, Claude, and Warren Weaver. (1949) The Mathematical Theory of Communication. Urbana: University of Illinois Press.
6. Lasswell, Harold D. (1927). Propaganda Technique in the World War. New York: Peter Smith.
7. Lasswell, Harold D. (1948). The Structure and Function of Communication in Society. In Lyman Bryson (Ed.), *The Communication of Ideas*. New York: Harper & Brothers.
8. Luhmann, Niklas. (1995). Social Systems. Stanford: Stanford University Press.

9. Luhmann, Niklas. (2000). *The Reality of the Mass Media*. Stanford: Stanford University Press.
10. Jakobson, Roman. (1987). *Language in Literature*. Cambridge: Harvard University Press.
11. Jakobson, Roman. (1971). *Essays on General Linguistics*. The Hague: Mouton.
12. McLuhan, Marshall. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill.
13. McLuhan, Marshall. (1962). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press,.
14. Dunleavy, P., Margetts, H. (2016). *Digital Era Governance: IT Corporations, the State, and E-Government*. Oxford: Oxford University Press, 336 p.
15. Chaltseva O.M. (2017). *Publichna polityka: teoretychnyi vymir i suchasna praktyka*. Monohrafiia. Vinnytsia, 336 s.
16. Abramson J. B., Arterton F. C., Orren G. R. *The Electronic Commonwealth*. N. Y.: Basic Books, 1988. P. 185-212.
17. Tsentr novykh media ta zaluchennya hromadyan SSHA. URL: [http:// www.howto.gov](http://www.howto.gov).

Chaltseva O., Bielai S., Yakubovskiy V. Information and communication technologies in public policy.

The article examines the impact of interactive information and communication technologies (ICTs) on the evolution of the role of public institutions and on the change in the formats of interaction between civil society and the state. The active involvement of ICTs in the political process transforms not only traditional forms of governance, but also opens up new opportunities for engaging citizens in public affairs, strengthening their participation in decision-making and management processes. Innovative communication tools, such as social media, online platforms for consultations and public discussions, are changing the way citizens interact with public structures, promoting horizontal forms of communication and creating space for a more equal dialogue. It is noted that the modern communicative environment of the public sphere is spreading in the online space, which is gradually turning into a new platform for political interaction of actors, expanding the scope of citizens' participation in public policy making. The article analyses how digital platforms can become a tool for feedback between the government and society, providing citizens with the opportunity to influence the political process in real time. Particular attention is paid to horizontal forms of interaction, which involve building more transparent and open relations between public actors and society, which contributes to increasing trust in institutions and democratisation of public administration. The article emphasises that the growing popularity of interactive ICTs in management practices stimulates the transformation of traditional institutions and contributes to the formation of new forms of democracy, where citizens play an active role and the state becomes more transparent and accountable, turning into a moderator of public processes. The author concludes that further research on digital formats of public participation in political processes, their impact on the efficiency of public administration, emergence of the system and stability of democratic institutions is needed. The article offers prospects for studying digital tools as a means of improving public policy and supporting effective interaction between the state and civil society in the new information reality.

Keywords: *information and communication technologies, network and communication space, modern information and communication technologies, electronic, political and legal regulation, public sphere*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3922-7619>*Чальцева О. М., Донецький національний університет імені Василя Стуса*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-2762-1753>*Лобода Д. О., Донецький національний університет імені Василя Стуса*

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Державно-приватне партнерство (далі – ДПП) є сучасним інструментом ефективного залучення ресурсів приватного сектору для вирішення суспільно значущих завдань. У контексті повоєнного відновлення України ДПП набуває особливої актуальності як механізм швидкої та якісної реконструкції інфраструктури, залучення інвестицій і стимулювання економічного зростання. Стаття присвячена аналізу можливостей застосування адаптованих моделей державно-приватного партнерства для післявоєнного відновлення країни, зокрема у сферах транспорту, енергетики, інфраструктури та оборони. Увагу приділено світовому досвіду впровадження ДПП, зокрема у Сполучених Штатах, Великобританії, Німеччині та Франції, де такі моделі довели свою ефективність у відновленні, підтримці та модернізації інфраструктури та загальному забезпеченні сталого розвитку. У роботі зроблено огляд поточного стану справ розвитку та впровадження державно-приватного партнерства в Україні, висвітлено основні переваги ДПП для України, включаючи оптимізацію витрат державного бюджету, залучення інновацій та розподіл управлінських функцій між державним та приватним сектором. Крім того, окреслено ключові виклики, серед яких визначення чіткої законодавчої бази, мінімізація корупційних ризиків та необхідність формування довіри між сторонами партнерства. Окремий акцент зроблено на розробці рекомендацій для адаптації міжнародних практик до українських реалій. Зокрема, розглянуто механізми довгострокових концесій, створення інноваційних фінансових інструментів для проєктів ДПП, а також роль національних фінансових організацій у координації зусиль держави та бізнесу. Показано, що ефективна співпраця приватного і державного секторів може стати фундаментом відновлення критичної інфраструктури та забезпечення економічної стабільності в умовах обмежених ресурсів.

***Ключові слова** держава, державно-приватне партнерство, публічне управління, модель адаптації, повоєнне відновлення, Україна*

Актуальність дослідження. Такі кардинальні події як масштабна військова агресія Російської Федерації проти України по своєму закінченню, рано чи пізно, потребуватимуть нових підходів і механізмів від державної політики відновлення України. Звідси, необхідний пошук нових або адаптація вже наявних підходів, моделей та інструментів управління, які забезпечать ефективне використання доступних на даний момент обмежених ресурсів, а також зможуть сприяти залученню нових. У цьому контексті серед доступних державі механізмів існує один, роками перевірений світовим досвідом – державно-приватне партнерство. Перспектива даного інструменту обумовлена широким охопленням сфери його дії та можливістю застосовувати його як ключовий механізм для вирішення завдань реконструкції, забезпечення соціальної стійкості та економічного розвитку. Руйнування інфраструктури, економічні втрати та соціальні наслідки військового конфлікту вимагають швидких, ефективних і довгострокових рішень для стабілізації та розвитку країни. Саме у цьому контексті ДПП постає як один із ключових інструментів, що дозволить інтегрувати ресурси та досвід приватного сектора в реалізацію державних пріоритетів.

У країнах із розвинутою економікою, таких як США, Велика Британія, Франція чи Німеччина, ДПП вже тривалий час відіграє важливу роль у розвитку інфраструктури, залученні інвестицій та реалізації соціально значущих проєктів [1]. Подібні практики демонструють ефективність механізмів співпраці між державою та приватним сектором у досягненні суспільних цілей. В Україні концепція ДПП ще перебуває на етапі становлення, однак її значення для повоєнного відновлення не викликає сумнівів. Законодавчі основи для ДПП закладені в таких актах, як Закон України «Про державно-

приватне партнерство» та Закон України «Про концесію», але практичне впровадження цього механізму стикається з численними викликами, включаючи недостатній рівень інституційної підтримки, брак довіри між сторонами партнерства та відсутність системного підходу до оцінки ризиків і вигод, в чому ми переконуємося далі.

Мета статті: дослідити світові практики реалізації державно-приватного партнерства на основі досвіду таких країн, як Сполучені Штати, Велика Британія, Німеччина та Франція, з акцентом на виявлення найбільш ефективних механізмів співпраці між державним і приватним секторами. Обґрунтувати можливість інтеграції й адаптації зазначених механізмів до українського контексту з метою створення стійкої, гнучкої та ефективної національної моделі ДПП, що сприятиме відновленню інфраструктури та забезпеченню економічного розвитку.

Аналіз публікацій за темою дослідження. свідчить, що питання державно-приватного партнерства в Україні досі в процесі наукового осмислення і концептуалізації. Попри відносно обмежену кількість теоретичних розробок у цій сфері, у практичному аспекті спостерігається зростання кількості досліджень, які акцентують увагу на специфіці застосування державно-приватного партнерства в контексті національного законодавства та нормативних особливостей. Такі роботи спрямовані на адаптацію вже існуючих концептуальних підходів до українських реалій та розробку рекомендацій для вдосконалення нормативно-правового регулювання у сфері співпраці між державою та приватним сектором. Серед провідних українських науковців, які вивчали цю тему, слід відзначити В. Круглова, В. Сичову, В. Самофалову та Є. Цюман [2; 16; 17]. Автори робіт акцентують увагу на оптимізації існуючої нормативно-правової бази ДПП в Україні, зокрема у контексті розробки прозорих механізмів взаємодії держави і бізнесу та підвищення ефективності проєктів. Однак, у більшості випадків аналіз у дослідженнях фокусується на внутрішніх аспектах, не враховуючи значний міжнародний досвід, який може стати джерелом цінних ідей для вдосконалення національної моделі ДПП. В роботі надана спроба запропонувати інший підхід, який ґрунтується на кореляційній стратегії дослідження, а саме включення в аналіз таких змінних, як проблеми адаптації міжнародних практик взаємодії держави і бізнесу в публічних системах і модернізація законодавства для створення ефективної та гнучкої національної моделі ДПП. Це дозволить інтегрувати перевірені ефективні практики у процес відновлення інфраструктури України, забезпечуючи стійкий розвиток в середині системи і конкурентоспроможність на глобальному рівні.

Результати дослідження. Україна, яка вже понад десять років перебуває в процесі економічної трансформації та інтеграції в європейське середовище, стикається з численними проблемами у налагодженні ефективної співпраці між державним і приватним секторами. Практика розвинених країн свідчить, що партнерство між державою та бізнесом може стати потужним рушієм інфраструктурного розвитку, підвищення якості суспільних послуг та економічного зростання. У наукових колах України тривалий час проводяться дискусії та постійно аналізується стан справ для виявлення оптимальних форм і методів співпраці між владою та бізнесом у рамках публічного управління. Ми пропонуємо аналізувати систему такої взаємодії з урахуванням її форм і механізмів, що дозволить чітко розмежувати стратегічні цілі управління і конкретні способи їх досягнення.

Історично склалося так, що від часу здобуття незалежності та переходу до ринкової економіки в Україні найбільш поширеними формами взаємодії держави і бізнесу, які активно досліджуються протягом останніх десяти років, стали державно-приватне партнерство, соціальне партнерство та консультативно-дорадчі механізми (інколи зустрічається – інституційна форма співпраці). Серед цих форм взаємодії держави і бізнесу найбільш розвинутою та перспективною для України визнається модель державно-приватного партнерства. Вона не лише відповідає потребам модернізації інфраструктури, але й дозволяє залучати приватні інвестиції у сфери, які традиційно фінансуються державою, зокрема й у важливі і актуальні сфери: транспорт, енергетику, охорону здоров'я та оборону. Успішна реалізація таких проєктів створює умови для довгострокової стабільності, зменшення фінансового навантаження на державний бюджет і підвищення ефективності використання ресурсів. Крім того, модель ДПП є гнучкою до впровадження інновацій, оскільки приватний сектор часто привносить сучасні технології та менеджмент, що особливо важливо для прискорення економічного розвитку країни. Тому для виконання поставленої мети необхідно розглянути ключові фактори успішності моделей ДПП у представлених країнах.

Вивчення ДПП у США демонструє ефективність децентралізованої законодавчої бази, яка дозволяє штатам і місцевим органам впроваджувати власні проєкти ДПП відповідно до потреб окремого штату. Основна увага зосереджена на інфраструктурних проєктах у сферах транспорту,

водопостачання та енергетики. Федеральна підтримка реалізується через спеціальні державні програми, такі як TIFIA, WIFIA та FAST, які надають кредити на вигідних умовах, гранти та технічну допомогу та залучають матеріальні ресурси, робочу силу та проєктувальний потенціал приватних компаній. Зокрема, TIFIA забезпечила кредитування на \$20,7 млрд, знизивши ризики для бюджету, а WIFIA сприяла інвестиціям у водну інфраструктуру на \$43 млрд, заощадивши \$6 млрд платникам податків [7, с. 4; 10, с. 5]. Такі ініціативи стимулюють інновації та скорочують витрати у середньо та довгострокових перспективах.

Успіхи програм, зокрема модернізація та розширення інфраструктурних систем, підтверджують потенціал ДПП як інструменту сталого розвитку. Результати, досягнуті у 2023 році, засвідчують значні досягнення у інфраструктурі: від підвищення кредитних рейтингів проєктів до інноваційних технологій управління трафіком, які скоротили затори на 75% (до прикладу) [12, с. 15]. Все це свідчить про здатність США інтегрувати приватний сектор у розвиток публічної інфраструктури, забезпечуючи високу економічну та соціальну ефективність.

На відміну від України у **Великій Британії** немає окремого закону, що регулює ДПП. Натомість, регулювання здійснюється через сукупність нормативно-правових актів, таких як Положення про державні контракти 2015 року та Зелена книга Королівської Скарбниці, що містить стандарти для оцінки державних інвестицій. А також на відміну від США та наступних країн особливістю британської моделі є Ініціатива приватного фінансування (PFI), започаткована у 1990-х, яка забезпечує фінансування інфраструктурних проєктів, з боку приватного сектору через довгострокові угоди. Таке партнерство забезпечує високий рівень залучення інновацій та інвестицій від приватного сектору:

- Портфель проєктів включає 244 проєкти вартістю 805 млрд фунтів стерлінгів [5, с. 3].
- Проєкти в сфері інфраструктури та будівництва складають 50% від загальної вартості [5, с. 6].
- Приватний сектор відповідає за початкові витрати та довгострокові операційні ризики [5, с. 8-12].
- Програма охоплює також військову сферу на суму 231 млрд фунтів стерлінгів, що значно перевищує прямі витрати на оборону країни у розмірі \approx 50 млрд фунтів стерлінгів [18, с. 4].

Виходить, що приватний сектор є основним інвестором, а державне управління відіграє ключову роль у зниженні ризиків та забезпеченні відповідності проєктів соціальним цілям. Застосування схожого механізму зможе значно розвантажити фінансову систему України у перспективі.

Особливістю **Німеччини** є те, що на відміну від Великої Британії чи США, Німеччина не має спеціального органу чи національної програми для контролю за ДПП. Натомість, функцію консалтингової та координуючої підтримки виконують Partnerschaften Deutschland AG (PD AG), створена у 2008 році. PD AG є напівдержавною компанією, яка допомагає органам влади на всіх рівнях (федеральному, земельному та муніципальному) в управлінні проєктами ДПП, зокрема в питаннях правового та економічного аналізу, оцінки ризиків та підготовки тендерної документації. Вона не має формальних регуляторних повноважень, але сприяє економічній ефективності та юридичній сумісності проєктів [8]. Згідно з внутрішнім звітом PD AG, ринок ДПП у Німеччині демонструє стабільний ріст. У 2023 році компанія досягла виручки 139,2 млн євро, що на 19,3% більше порівняно з попереднім роком. Завдяки підвищеному попиту на консультаційні послуги в галузі ДПП, компанія зросла в обсягах проєктів, зокрема в інфраструктурі та будівництві. Також було залучено нових клієнтів у комунальному секторі, що сприяло розширенню портфеля проєктів [11, с. 11]. Такий приклад може стати відправною точкою якісного механізму консалтингу у сфері ДПП в українських реаліях.

Правові рамки для державно-приватного партнерства у **Франції** регулюються Кодексом державних закупівель (Code de la commande publique), який був оновлений у 2019 році для створення єдиного, консолідованого правового документа, що об'єднує нормативи щодо закупівель і ДПП [6; 13]. Основними механізмами є концесійні договори та договори про партнерство. Система ДПП у Франції базується на принципах конкуренції, прозорості та недискримінації, що відповідає вимогам ЄС у сфері державних закупівель. Спеціальні правила регулюють проведення тендерів та присудження контрактів, забезпечуючи ефективність та справедливість процесу, а також дотримання критеріїв співвідношення ціни і якості та розподілу ризиків у проєктах [14, с. 19].

На національному рівні регулюванням ДПП займається Міністерство фінансів, зокрема його Генеральний директорат державних фінансів (DGFİP). Це відомство оцінює проєкти на предмет їх відповідності суспільним цілям і бюджетним обмеженням, а також проводить перевірку

співвідношення ціни та якості, щоб підтвердити економічні переваги ДПП у порівнянні з традиційними методами закупівель. Міністерство також гарантує відповідність проектів правовим та фінансовим стандартам, однак кінцеву відповідальність за виконання проекту несе його виконавець [14, с. 18].

Франція активно реалізує значні проекти в рамках ДПП: у 2023 році було завершено шість великих проектів загальною вартістю 2,1 млрд євро. Незважаючи на зменшення кількості угод порівняно з 2022 роком, середній розмір транзакцій зріс, що свідчить про фокус на великих інфраструктурних ініціативах [15, с. 4]. Крім того, високий рівень управління ризиками у французьких проектах ДПП забезпечує передачу будівельних, експлуатаційних та фінансових ризиків приватним партнерам, що знижує навантаження на державний бюджет та стабілізує економічну ситуацію. Близько 75% з 250 контрактів, укладених у країні за останні п'ять років, реалізуються на рівні місцевих органів влади, що сприяє ефективності управління на місцевому рівні [14, с. 12].

Україна, яка вже понад десять років перебуває в процесі економічної трансформації та інтеграції в європейське середовище, стикається з численними проблемами у налагодженні ефективної співпраці між державним і приватним секторами. Практика розвинених країн свідчить, що партнерство між державою та бізнесом може стати потужним рушієм інфраструктурного розвитку, підвищення якості суспільних послуг та економічного зростання. У наукових колах України тривалий час проводяться дискусії та постійно аналізується стан справ для виявлення оптимальних форм і методів співпраці між владою та бізнесом у рамках публічного управління. Ми пропонуємо аналізувати систему такої взаємодії з урахуванням її форм і механізмів, що дозволить чітко розмежувати стратегічні цілі управління і конкретні способи їх досягнення.

Історично склалося так, що від часу здобуття незалежності та переходу до ринкової економіки в Україні найбільш поширеними формами взаємодії держави і бізнесу, які активно досліджуються протягом останніх десяти років, стали державно-приватне партнерство, соціальне партнерство та консультативно-дорадчі механізми (інколи зустрічається – інституційна форма співпраці). Серед цих форм взаємодії держави і бізнесу найбільш розвинутою та перспективною для України визнається модель державно-приватного партнерства. Вона не лише відповідає потребам модернізації інфраструктури, але й дозволяє залучати приватні інвестиції у сфери, які традиційно фінансуються державою, зокрема й у важливі і актуальні сфери: транспорт, енергетику, охорону здоров'я та оборону. Успішна реалізація таких проектів створює умови для довгострокової стабільності, зменшення фінансового навантаження на державний бюджет і підвищення ефективності використання ресурсів. Крім того, модель ДПП є гнучкою до впровадження інновацій, оскільки приватний сектор часто привносить сучасні технології та менеджмент, що особливо важливо для прискорення економічного розвитку країни. Тому для виконання поставленої мети необхідно розглянути ключові фактори успішності моделей ДПП у представлених країнах.

Вивчення ДПП у США демонструє ефективність децентралізованої законодавчої бази, яка дозволяє штатам і місцевим органам впроваджувати власні проекти ДПП відповідно до потреб окремого штату. Основна увага зосереджена на інфраструктурних проектах у сферах транспорту, водопостачання та енергетики. Федеральна підтримка реалізується через спеціальні державні програми, такі як TIFIA, WIFIA та FAST, які надають кредити на вигідних умовах, гранти та технічну допомогу та залучають матеріальні ресурси, робочу силу та проєктувальний потенціал приватних компаній. Зокрема, TIFIA забезпечила кредитування на \$20,7 млрд, знизивши ризики для бюджету, а WIFIA сприяла інвестиціям у водну інфраструктуру на \$43 млрд, заощадивши \$6 млрд платникам податків [7, с. 4; 10, с. 5]. Такі ініціативи стимулюють інновації та скорочують витрати у середньо та довгострокових перспективах.

Успіхи програм, зокрема модернізація та розширення інфраструктурних систем, підтверджують потенціал ДПП як інструменту сталого розвитку. Результати, досягнуті у 2023 році, засвідчують значні досягнення у інфраструктурі: від підвищення кредитних рейтингів проектів до інноваційних технологій управління трафіком, які скоротили затори на 75% (до прикладу) [12, с. 15]. Все це свідчить про здатність США інтегрувати приватний сектор у розвиток публічної інфраструктури, забезпечуючи високу економічну та соціальну ефективність.

На відміну від України у **Великій Британії** немає окремого закону, що регулює ДПП. Натомість, регулювання здійснюється через сукупність нормативно-правових актів, таких як Положення про державні контракти 2015 року та Зелена книга Королівської Скарбниці, що містить стандарти для оцінки державних інвестицій. А також на відміну від США та наступних країн

особливістю британської моделі є Ініціатива приватного фінансування (PFI), започаткована у 1990-х, яка забезпечує фінансування інфраструктурних проєктів, з боку приватного сектору через довгострокові угоди. Таке партнерство забезпечує високий рівень залучення інновацій та інвестицій від приватного сектору:

- Портфель проєктів включає 244 проєкти вартістю 805 млрд фунтів стерлінгів [5, с. 3].
- Проєкти в сфері інфраструктури та будівництва складають 50% від загальної вартості [5, с. 6].
- Приватний сектор відповідає за початкові витрати та довгострокові операційні ризики [5, с. 8-12].
- Програма охоплює також військову сферу на суму 231 млрд фунтів стерлінгів, що значно перевищує прямі витрати на оборону країни у розмірі ≈ 50 млрд фунтів стерлінгів [18, с. 4].

Виходить, що приватний сектор є основним інвестором, а державне управління відіграє ключову роль у зниженні ризиків та забезпеченні відповідності проєктів соціальним цілям. Застосування схожого механізму зможе значно розвантажити фінансову систему України у перспективі.

Особливістю **Німеччини** є те, що на відміну від Великої Британії чи США, Німеччина не має спеціального органу чи національної програми для контролю за ДПП. Натомість, функцію консалтингової та координуючої підтримки виконують Partnerschaften Deutschland AG (PD AG), створена у 2008 році. PD AG є напівдержавною компанією, яка допомагає органам влади на всіх рівнях (федеральному, земельному та муніципальному) в управлінні проєктами ДПП, зокрема в питаннях правового та економічного аналізу, оцінки ризиків та підготовки тендерної документації. Вона не має формальних регуляторних повноважень, але сприяє економічній ефективності та юридичній сумісності проєктів [8]. Згідно з внутрішнім звітом PD AG, ринок ДПП у Німеччині демонструє стабільний ріст. У 2023 році компанія досягла виручки 139,2 млн євро, що на 19,3% більше порівняно з попереднім роком. Завдяки підвищеному попиту на консультаційні послуги в галузі ДПП, компанія зросла в обсягах проєктів, зокрема в інфраструктурі та будівництві. Також було залучено нових клієнтів у комунальному секторі, що сприяло розширенню портфеля проєктів [11, с. 11]. Такий приклад може стати відправною точкою якісного механізму консалтингу у сфері ДПП в українських реаліях.

Правові рамки для державно-приватного партнерства у **Франції** регулюються Кодексом державних закупівель (Code de la commande publique), який був оновлений у 2019 році для створення єдиного, консолідованого правового документа, що об'єднує нормативи щодо закупівель і ДПП [6; 13]. Основними механізмами є концесійні договори та договори про партнерство. Система ДПП у Франції базується на принципах конкуренції, прозорості та недискримінації, що відповідає вимогам ЄС у сфері державних закупівель. Спеціальні правила регулюють проведення тендерів та присудження контрактів, забезпечуючи ефективність та справедливість процесу, а також дотримання критеріїв співвідношення ціни і якості та розподілу ризиків у проєктах [14, с. 19].

На національному рівні регулюванням ДПП займається Міністерство фінансів, зокрема його Генеральний директорат державних фінансів (DGFIP). Це відомство оцінює проєкти на предмет їх відповідності суспільним цілям і бюджетним обмеженням, а також проводить перевірку співвідношення ціни та якості, щоб підтвердити економічні переваги ДПП у порівнянні з традиційними методами закупівель. Міністерство також гарантує відповідність проєктів правовим та фінансовим стандартам, однак кінцеву відповідальність за виконання проєкту несе його виконавець [14, с. 18].

Франція активно реалізує значні проєкти в рамках ДПП: у 2023 році було завершено шість великих проєктів загальною вартістю 2,1 млрд євро. Незважаючи на зменшення кількості угод порівняно з 2022 роком, середній розмір транзакцій зріс, що свідчить про фокус на великих інфраструктурних ініціативах [15, с. 4]. Крім того, високий рівень управління ризиками у французьких проєктах ДПП забезпечує передачу будівельних, експлуатаційних та фінансових ризиків приватним партнерам, що знижує навантаження на державний бюджет та стабілізує економічну ситуацію. Близько 75% з 250 контрактів, укладених у країні за останні п'ять років, реалізуються на рівні місцевих органів влади, що сприяє ефективності управління на місцевому рівні [14, с. 12].

Висновки дослідження й перспективи подальших розвідок. Україна має значний потенціал для розвитку ДПП завдяки існуючій правовій базі, яка дозволяє регулювати взаємовідносини між державою та приватним сектором. Законодавство передбачає різні сфери співпраці, що створює можливості для реалізації проєктів у залежності від їх специфіки та регіональних потреб. Однак ефективність механізмів ДПП в Україні залишається недостатньою, особливо в умовах воєнного

стану, коли необхідно швидко реагувати на нагальні потреби держави і забезпечувати ефективне відновлення країни у подальшому після війни. Одним із напрямків стало запозичення кращих міжнародних практик, ДПП, реалізованих в США, Великій Британії, Німеччині та Франції. Адаптація цих практик до українських реалій може забезпечити стале фінансування, прозорість і високий рівень виконання інфраструктурних, соціальних та економічних проєктів.

Американський досвід ДПП вирізняється інноваційним підходом до фінансування та децентралізованим управлінням. Зокрема, механізм муніципальних облігацій дозволяє залучати приватні інвестиції для локальних проєктів через інструменти ринку капіталу. Для України це може стати ефективним рішенням, оскільки подібний механізм вже частково реалізований через військові облігації. Крім того, децентралізація управління дозволить регіонам самостійно ініціювати та реалізовувати проєкти, зберігаючи державний контроль над стратегічними напрямками. Це сприятиме розвантаженню центральних органів влади та прискоренню виконання проєктів.

Британський досвід пропонує унікальний механізм PFI, де приватний сектор фінансує будівництво, а держава виплачує кошти лише після введення об'єкта в експлуатацію. Такий підхід може бути адаптований в Україні через впровадження поетапних платежів за готовність об'єктів, що дозволить знизити одномоментне бюджетне навантаження. Для цього доцільно розробити типові контракти, які регламентуватимуть обов'язки сторін, критерії якості та механізми розподілу ризиків.

Німеччина та Франція демонструють системний підхід до ДПП. Франція інтегрує ДПП у систему державних закупівель, що забезпечує прозорість і відповідність угод стандартам, тоді як Німеччина підтримує місцеві проєкти через спеціалізовані установи, як-от Partnerschaften Deutschland AG. Для України важливим є впровадження механізму багаторівневих тендерів, які оцінюють як фінансові, так і технічні аспекти проєктів. Також доцільно інтегрувати механізми ДПП у галузеві закони та посилити регіональний рівень співпраці через консультативні установи, подібні до німецьких.

Для додаткового полегшення реалізації вищепредставлених практик потрібне спрощення адміністративних процедур, зокрема скорочення часу затвердження проєктів і посилення ролі місцевих органів влади. Також необхідно переорієнтувати ДПП на швидке реагування на нагальні потреби держави в умовах війни через залучення недержавних інвесторів і розробку тимчасових, але ефективних механізмів, таких як мобільні виробничі потужності та гнучкі логістичні рішення. Розвиток ДПП в Україні потребує не лише вдосконалення існуючих механізмів, а й їхнього переосмислення з урахуванням сучасних викликів. Комплексна реформа має включати створення сприятливих умов для інвесторів, спрощення процедур, адаптацію іноземного досвіду та систематичну підтримку державних службовців у використанні цих механізмів. Це дозволить не лише підвищити ефективність партнерства між владою та бізнесом, але й зробити його ключовим інструментом відновлення та розвитку країни.

Бібліографічний список:

1. Брайловський І. А. Аналіз підходів до класифікації моделей державно-приватного партнерства. *Вісник Одеського національного університету*. 2013. Т. 18, Вип. 3(1). С. 60-63. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2013_18_3\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2013_18_3(1)_17)

2. Круглов В. В. Державно-приватне партнерство як інструмент інфраструктурного відновлення українських міст. *Актуальні проблеми державного управління*. 2022. № 1 (60). С. 63–77.

3. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI : станом на 3 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>

4. Про концесію : Закон України від 03.10.2019 № 155-IX : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>

5. Annual Report on Major Projects 2022-23. London : IPA, 2023. 82 p. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/64c91eaed8b1a71e86b05df3/IPA-Annual-report-2022-2023.pdf.pdf>

6. Code de la commande publique : of 01.04.2019. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000037701019/

7. Farajian M. Transportation Infrastructure Finance and Innovation Act Financial Performance. Washington : Build America Bureau, 2024. 14 p. URL: https://www.transportation.gov/sites/buildamerica.dot.gov/files/2024-06/FINAL_2024_TIFIA_Biennial_Report.pdf

8. Gesetz zur Beschleunigung der Umsetzung von Öffentlich Privaten Partnerschaften und zur Verbesserung gesetzlicher Rahmenbedingungen für Öffentlich Private Partnerschaften : of 01.09.2005. *BGBI. I.* 2005. 7 September. URL: https://media.offenegesetze.de/bgb11/2005/bgb11_2005_56.pdf#page=4

9. Infrastructure and Projects Authority. PFI Centre of Excellence. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/collections/public-private-partnerships>

10. Jernberg J. 2023 Annual Report. Washington : U.S. Environmental Protection Agency, 2024. 5 p. URL: https://www.epa.gov/system/files/documents/2024-03/final_wifia_2023_annual_report.pdf
11. Lagebericht 2023. Berlin : PD AG, 2024. 15 p. URL: https://www.pdg.de/assets/Corporate_Governance/2023_PD_Lagebericht.pdf
12. Petrella, M., Solow-Collins, A., Garcia-Israel, K., Aaron, E. Advanced Transportation and Congestion Management Technologies Deployment Program Report 2023. Washington : U.S. Department of Transportation, 2024. 63 p. URL: <https://ops.fhwa.dot.gov/publications/fhwahop24010/fhwahop24010.pdf>
13. Portant Partie Législative du Code de la Commande Publique : Ordonnance n° 2018-1074 of 26.11.2018. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000037695219/>
14. PPP & Concessions: the French experience. Paris : Ministère De L'économie Des Finances Et De La Relance, 2022. 32 p. URL: <https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/ea5eec09-d399-4df2-86c5-8ac5a02685c2/files/5c5ef520-7857-4cba-8d37-b6310e0441aa>
15. Review of the European public-private partnership market in 2023. European Investment Bank, 2024. 11 p. URL: https://www.eib.org/attachments/lucalli/20240030_epec_market_update_2023_en.pdf
16. Sychova V., Samofalova T. Private-Public Partnership in the Post-War Reconstruction of Ukraine. *State Formation*. 2023. No. 2. P. 125–141. URL: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-10>
17. Tsiuman Y. S. Public-Private Partnership as a Mechanism Providing Sustainable Development for the Recovery of the Country. *Collection of scientific publications NUS*. 2023. Vol. 490, no. 1. P. 227–234. URL: [https://doi.org/10.15589/znp2023.1\(490\).27](https://doi.org/10.15589/znp2023.1(490).27)
18. UK defence spending. London : House of Commons Library, 2024. 24 p. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8175/CBP-8175.pdf>

References:

1. Brailovskyi I. A. Analiz pidkhodiv do klasyfikatsii modelei derzhavno-pryvatnoho partnerstva. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu*. 2013. T. 18, Vyp. 3(1). S. 60-63. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2013_18_3\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2013_18_3(1)_17)
2. Kruhlov V. V. Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak instrument infrastruktornoho vidnovlennia ukraïnskykh mist. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. 2022. № 1 (60). S. 63–77.
3. Pro derzhavno-pryvatne partnerstvo : Zakon Ukrainy of 01.07.2010 no. 2404-VI : as of 3 September 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
4. Pro kontsesiïu : Zakon Ukrainy of 03.10.2019 no. 155-IX : as of 31 March 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>
5. Annual Report on Major Projects 2022-23. London : IPA, 2023. 82 p. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/64c91eaed8b1a71e86b05df3/IPA-Annual-report-2022-2023.pdf.pdf>
6. Code de la commande publique : of 01.04.2019. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000037701019/
7. Farajian M. Transportation Infrastructure Finance and Innovation Act Financial Performance. Washington : Build America Bureau, 2024. 14 p. URL: https://www.transportation.gov/sites/buildamerica.dot.gov/files/2024-06/FINAL_2024_TIFIA_Biennial_Report.pdf
8. Gesetz zur Beschleunigung der Umsetzung von Öffentlich Privaten Partnerschaften und zur Verbesserung gesetzlicher Rahmenbedingungen für Öffentlich Private Partnerschaften : of 01.09.2005. BGBl. I. 2005. 7 September. URL: https://media.offenegesetze.de/bgb11/2005/bgb11_2005_56.pdf#page=4
9. Infrastructure and Projects Authority. PFI Centre of Excellence. GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/collections/public-private-partnerships>
10. Jernberg J. 2023 Annual Report. Washington : U.S. Environmental Protection Agency, 2024. 5 p. URL: https://www.epa.gov/system/files/documents/2024-03/final_wifia_2023_annual_report.pdf
11. Lagebericht 2023. Berlin : PD AG, 2024. 15 p. URL: https://www.pdg.de/assets/Corporate_Governance/2023_PD_Lagebericht.pdf
12. Petrella, M., Solow-Collins, A., Garcia-Israel, K., Aaron, E. Advanced Transportation and Congestion Management Technologies Deployment Program Report 2023. Washington : U.S. Department of Transportation, 2024. 63 p. URL: <https://ops.fhwa.dot.gov/publications/fhwahop24010/fhwahop24010.pdf>
13. Portant Partie Législative du Code de la Commande Publique : Ordonnance n° 2018-1074 of 26.11.2018. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000037695219/>
14. PPP & Concessions: the French experience. Paris : Ministère De L'économie Des Finances Et De La Relance, 2022. 32 p. URL: <https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/ea5eec09-d399-4df2-86c5-8ac5a02685c2/files/5c5ef520-7857-4cba-8d37-b6310e0441aa>
15. Review of the European public-private partnership market in 2023. European Investment Bank, 2024. 11 p. URL: https://www.eib.org/attachments/lucalli/20240030_epec_market_update_2023_en.pdf
16. Sychova V., Samofalova T. Private-Public Partnership in the Post-War Reconstruction of Ukraine. *State Formation*. 2023. No. 2. P. 125–141. URL: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-10>
17. Tsiuman Y. S. Public-Private Partnership as a Mechanism Providing Sustainable Development for the Recovery of the Country. *Collection of scientific publications NUS*. 2023. Vol. 490, no. 1. P. 227–234. URL: [https://doi.org/10.15589/znp2023.1\(490\).27](https://doi.org/10.15589/znp2023.1(490).27)

[https://doi.org/10.15589/znp2023.1\(490\).27](https://doi.org/10.15589/znp2023.1(490).27)

18. UK defence spending. London : House of Commons Library, 2024. 24 p. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8175/CBP-8175.pdf>

Chaltseva O., Loboda D. Public private-partnership as a prospective post-war recovery mechanism of Ukraine.

Public-private partnerships (PPPs) are a modern tool for efficiently attracting private sector resources to solve socially important problems. In the context of Ukraine's post-war recovery, PPPs are gaining particular relevance as a mechanism for rapid and high-quality infrastructure reconstruction, investment attraction and economic growth. The article analyses the possibilities of using adapted public-private partnership models for the post-war reconstruction of the country, in particular in the areas of transport, energy, infrastructure and defence. Attention is paid to the global experience of PPP implementation, in particular in the United States, the United Kingdom, Germany and France, where such models have proven to be effective in restoring, maintaining and modernising infrastructure and ensuring sustainable development in general. The paper provides an overview of the current state of affairs in the development and implementation of public-private partnerships in Ukraine, highlighting the main advantages of PPPs for Ukraine, including optimisation of state budget expenditures, attraction of innovations and division of management functions between the public and private sectors. In addition, the key challenges are outlined, including the definition of a clear legislative framework, minimisation of corruption risks and the need to build trust between the parties to the partnership. Special emphasis is placed on developing recommendations for adapting international practices to Ukrainian realities. In particular, the mechanisms of long-term concessions, the creation of innovative financial instruments for PPP projects, and the role of national financial institutions in coordinating the efforts of the state and business are considered. It is shown that effective cooperation between the private and public sectors can become the foundation for restoring critical infrastructure and ensuring economic stability in a resource-limited environment.

Keywords: *state, public-private partnership, public administration, adaptation model, post-war recovery, Ukraine, PPPs*

УДК 351.86:327.56

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0303-7453>**Білоус С. П., Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0335-3077>**Самойленко Л. Я., Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-7903-9687>**Бандунко Л. М., Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького**

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню інноваційних підходів до забезпечення національної безпеки на основі міжнародного досвіду. Актуальність теми обумовлена сучасними глобальними викликами, зокрема кіберзагрозами, гібридними війнами та необхідністю захисту критичної інфраструктури. У дослідженні розглянуто передові технології, такі як штучний інтелект, аналіз великих даних, блокчейн, безпілотні системи, та їх застосування у сфері безпеки. Проаналізовано досвід провідних країн світу — США, Ізраїлю, Китаю, — що активно впроваджують інноваційні стратегії для нейтралізації загроз. США є одним із найбільш інноваційних лідерів у галузі кібербезпеки та застосування штучного інтелекту (ШІ) для прогнозування загроз. Окрім того, США активно розробляють безпілотні літальні апарати, які застосовуються для моніторингу та захисту критичної інфраструктури, а також для розвідувальних місій. Ізраїль є світовим лідером у розробці програмного забезпечення для кіберзахисту, і багато ізраїльських компаній працюють над створенням передових рішень для захисту державних та приватних мереж. Важливо зазначити, що завдяки тісній співпраці між урядом та приватним сектором, Ізраїль створив ефективну екосистему захисту від загроз. На основі цього запропоновано рекомендації щодо адаптації успішних практик до українських реалій з метою розробки ефективної національної стратегії безпеки. Китай активно впроваджує штучний інтелект (ШІ) та технології розпізнавання обличчя для забезпечення громадської безпеки. У поєднанні з жорстким державним контролем та регуляціями, ці технологічні рішення допомагають Китаю здійснювати ефективне управління національною безпекою та забезпечувати стабільність всередині країни. Визначено, що для України важливим є не лише вивчення та адаптація цих інноваційних підходів, але й активне залучення до міжнародної співпраці у сфері безпеки, що дозволить отримати доступ до передових технологій, знань та практик.

Ключові слова: національна безпека, державне управління, загрози, ризики, антикризове управління, міжнародний досвід

Актуальність теми. Актуальність дослідження теми зумовлена зростаючою складністю та динамікою сучасних загроз, які виходять за рамки традиційних безпекових викликів. У сучасному глобалізованому світі питання національної безпеки охоплюють не лише військові аспекти, але й економічну стабільність, кібербезпеку, захист критичної інфраструктури, інформаційну безпеку та стійкість до гібридних загроз. Це вимагає нових підходів та рішень, які базуються на інтеграції передових технологій, цифровізації та ефективної міждержавної співпраці.

Сучасні світові тенденції демонструють активне застосування інноваційних технологій, таких як штучний інтелект, аналіз великих даних, блокчейн, безпілотні системи та інтернет речей, у забезпеченні національної безпеки. Провідні країни світу розробляють і впроваджують новітні

стратегії, що дозволяють швидко реагувати на загрози, прогнозувати їх розвиток та мінімізувати можливі ризики. З огляду на це, вивчення міжнародного досвіду впровадження інноваційних підходів до безпеки є вкрай важливим для розробки ефективної національної стратегії України, що дозволить не лише підвищити рівень захищеності держави, але й зміцнити її позиції у міжнародному безпековому середовищі.

Дослідження актуальне й тим, що інтеграція новітніх технологій у безпековий сектор відкриває можливості для зміцнення потенціалу обороноздатності держави, підвищення ефективності управління кризовими ситуаціями та оптимізації роботи державних структур. Таким чином, аналіз міжнародного досвіду, його адаптація та впровадження в українських реаліях сприятиме розвитку комплексної та стійкої системи національної безпеки, здатної протистояти сучасним викликам.

Метою статті є вивчення та систематизація інноваційних підходів до забезпечення національної безпеки на основі міжнародного досвіду, а також визначення перспектив їх впровадження в українській практиці.

Огляд наявних досліджень і публікацій. свідчить про значний інтерес українських та зарубіжних науковців до тематики інноваційних підходів у забезпеченні національної безпеки. Основну увагу дослідники приділяють питанням впровадження новітніх технологій, розвитку кібербезпеки, створенню систем реагування на гібридні загрози, а також оптимізації державного управління у цій сфері.

Серед українських науковців варто відзначити роботи О. Литвиненка, який у своїх дослідженнях акцентує увагу на необхідності комплексного підходу до захисту критичної інфраструктури та ролі сучасних інформаційних технологій у забезпеченні національної безпеки. Він підкреслює важливість розвитку національної стратегії кібербезпеки, яка б враховувала найкращі міжнародні практики та адаптувала їх до українських реалій [1, 2].

Іншою вагомою постаттю є О. Воронін, який досліджує аспекти кібербезпеки та інформаційної безпеки, наголошуючи на важливості створення національної екосистеми захисту від кіберзагроз. У своїх працях О. Воронін аналізує міжнародний досвід щодо формування кіберкоманд та співпраці держави з приватним сектором у сфері безпеки [3].

Дослідження І. Романенко зосереджені на адаптації інноваційних технологій у сфері управління кризовими ситуаціями. Вона досліджує роль штучного інтелекту, аналізу великих даних та безпілотних систем у процесі прогнозування загроз і прийняття рішень під час кризових ситуацій. Її роботи підкреслюють важливість оперативності та точності у реагуванні на загрози, що стає можливим завдяки впровадженню сучасних технологічних рішень [4].

Значний внесок у розвиток теоретичних основ інноваційних підходів до забезпечення національної безпеки зробив також В. Горбулін, який досліджує питання гібридної війни та асиметричних загроз. У своїх працях він акцентує на необхідності інтеграції багатокомпонентних систем безпеки, що включають як традиційні оборонні заходи, так і новітні технологічні інструменти [5].

Таким чином, роботи українських науковців охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних з інноваційними підходами до забезпечення національної безпеки, зокрема кібербезпеку, управління кризовими ситуаціями, захист критичної інфраструктури та аналіз гібридних загроз. Вивчення та адаптація міжнародного досвіду, що здійснюється у їхніх дослідженнях, є важливим кроком для підвищення ефективності української системи національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Українські науковці пропонують різноманітні визначення національної безпеки, кожне з яких відображає певний аспект цього багатогранного поняття. Проаналізуємо декілька з них:

О. Литвиненко визначає національну безпеку як: «комплексну систему заходів, спрямованих на захист життєво важливих інтересів держави, суспільства та особистості від зовнішніх і внутрішніх загроз» [1]. Він підкреслює важливість створення умов для стійкого розвитку держави, забезпечення її суверенітету, територіальної цілісності та незалежності. Його підхід акцентує на багатшаровості безпеки, де враховуються як традиційні військові аспекти, так і політичні, економічні та інформаційні компоненти.

В. Горбулін розглядає національну безпеку як: «здатність держави ефективно протидіяти всім видам загроз і викликів, зберігаючи свою політичну, економічну, соціальну та культурну цілісність» [5]. Його визначення зосереджене на понятті стійкості та здатності держави адаптуватися до нових загроз, включаючи гібридні та асиметричні виклики, що є особливо актуальним у контексті сучасної

глобальної нестабільності.

І. Романенко пропонує розглядати національну безпеку через призму соціального благополуччя, вказуючи на те, що вона полягає в захисті населення та забезпеченні стабільного розвитку суспільства. Її підхід підкреслює роль держави у створенні умов для безпечного та стійкого розвитку громадян, де економічна та соціальна стабільність стають ключовими елементами системи національної безпеки [4].

О. Воронін вказує на багатовимірність національної безпеки, охоплюючи у своєму визначенні як фізичну захищеність країни, так і захист її інформаційного простору, економічної стабільності та екологічного балансу. Він стверджує, що сучасні загрози вимагають інтегрованого підходу, де традиційні та нетрадиційні форми безпеки поєднуються для забезпечення комплексного захисту національних інтересів [3].

Таким чином, українські науковці сходяться на думці, що національна безпека є багатокомпонентною категорією, яка охоплює широкий спектр сфер: від військової оборони до інформаційного та соціально-економічного захисту. Кожне з цих визначень підкреслює різні аспекти цієї складної системи, що відповідає сучасним умовам глобальних викликів та загроз.

Питання інноваційних підходів до забезпечення національної безпеки є надзвичайно актуальним у сучасному світі, де швидкі технологічні зміни, глобалізація та гібридні загрози створюють нові виклики для держав. Традиційні методи захисту, орієнтовані на військову силу та дипломатію, більше не здатні повністю гарантувати національну безпеку. Сучасні реалії вимагають інтеграції новітніх технологій, а також використання креативних та адаптивних стратегій, що дозволяють державам реагувати на загрози ефективніше та швидше.

Одним із ключових елементів інноваційних підходів до забезпечення національної безпеки є використання передових технологій, таких як штучний інтелект (ШІ), аналіз великих даних (Big Data), блокчейн, безпілотні літальні апарати (БПЛА), інтернет речей (IoT), кібербезпека та квантові обчислення. Країни, що активно впроваджують ці технології, можуть значно підвищити свою спроможність до виявлення, запобігання та нейтралізації різних загроз [6]. Наприклад штучний інтелект використовується для прогнозування загроз, аналізу великих масивів даних та автоматизації процесів виявлення кіберзагроз. Це дозволяє значно скоротити час реагування на атаки та знижує можливість людської помилки. Блокчейн забезпечує прозорість та захист від маніпуляцій даними, що особливо важливо у контексті захисту критичної інфраструктури, фінансових операцій та безпеки в електронному урядуванні. Безпілотні системи застосовуються для моніторингу кордонів, проведення розвідувальних операцій, а також для забезпечення безпеки критичних об'єктів у важкодоступних районах [7].

Провідні країни світу активно застосовують новітні технології для підвищення національної безпеки. США, Ізраїль та Китай є провідними державами, що активно застосовують інноваційні технології для забезпечення національної безпеки, кожна з яких розробляє та впроваджує свої підходи до вирішення сучасних загроз.

США є одним із найбільш інноваційних лідерів у галузі кібербезпеки та застосування штучного інтелекту (ШІ) для прогнозування загроз. Американські інвестиції в національну безпеку включають розвиток передових автоматизованих систем, здатних ефективно ідентифікувати та нейтралізувати кіберзагрози. Пентагон виділяє значні ресурси на створення розвідки на основі великих даних, що допомагає виявляти патерни поведінки та попереджати потенційні атаки. Окрім того, США активно розробляють безпілотні літальні апарати, які застосовуються для моніторингу та захисту критичної інфраструктури, а також для розвідувальних місій. Важливою складовою національної безпеки стали спеціальні кібервійська, які забезпечують постійний моніторинг кіберпростору, виявлення загроз та захист від можливих атак. Це дозволяє США підтримувати високий рівень кіберстійкості та оперативно реагувати на небезпеки, пов'язані з кіберзлочинністю та кібертероризмом [8].

Ізраїль має успішний досвід застосування інноваційних технологій для захисту національної безпеки, особливо у сфері кібербезпеки та використання безпілотних літальних апаратів. Країна є світовим лідером у розробці програмного забезпечення для кіберзахисту, і багато ізраїльських компаній працюють над створенням передових рішень для захисту державних та приватних мереж. Ізраїльські безпілотники відомі своєю технологічною досконалістю, і вони використовуються як для оборонних, так і для розвідувальних цілей. Важливо зазначити, що завдяки тісній співпраці між урядом та приватним сектором, Ізраїль створив ефективну екосистему захисту від загроз. Країна також є одним із провідних експортерів технологій у сфері безпеки, що сприяє розвитку глобальних стандартів кібербезпеки та інтеграції інноваційних технологій у різних країнах світу [9].

Китай активно впроваджує штучний інтелект (ШІ) та технології розпізнавання обличчя для забезпечення громадської безпеки. Такі системи дозволяють китайському уряду здійснювати моніторинг за масовими зібраннями, відстежувати активність громадян та запобігати потенційним заворушенням. Аналітика великих даних у поєднанні зі штучним інтелектом дозволяє підвищити ефективність боротьби з тероризмом та злочинністю, оскільки вона дозволяє швидко і точно обробляти інформацію з багатьох джерел. Окрім того, Китай активно інвестує у розвиток власних технологій кіберзахисту, що є частиною ширшої стратегії національної безпеки, спрямованої на захист критичної інфраструктури, військових об'єктів та інформаційних ресурсів країни. У поєднанні з жорстким державним контролем та регуляціями, ці технологічні рішення допомагають Китаю здійснювати ефективне управління національною безпекою та забезпечувати стабільність всередині країни [10].

Таким чином, ці три країни демонструють різні підходи до використання інноваційних технологій у забезпеченні національної безпеки, зокрема в сферах кіберзахисту, штучного інтелекту, аналітики великих даних та безпілотних технологій. Кожна з них має свої унікальні переваги та специфіку, що може стати основою для подальшого впровадження подібних рішень в інших країнах.

Україна знаходиться в особливо складних умовах через необхідність протистояння військовій агресії, кіберзагрозам та гібридним викликам. Серед ключових напрямів, які потребують особливої уваги, виділяють розвиток кібербезпеки, інтеграцію цифрових технологій в управління кризовими ситуаціями та посилення співпраці між державою та приватним сектором. Кожен із цих напрямів має потенціал для забезпечення стійкості та захищеності країни від нових типів загроз.

Розвиток кібербезпеки є однією з пріоритетних сфер у забезпеченні національної безпеки України. Сучасні кіберзагрози стають дедалі складнішими, що вимагає розробки потужної стратегії кіберзахисту, яка охоплюватиме не лише традиційні підходи до безпеки, а й інноваційні рішення на основі штучного інтелекту (ШІ). Впровадження систем ШІ дозволяє аналізувати великі обсяги даних у режимі реального часу, виявляти аномалії в мережевому трафіку та прогнозувати потенційні атаки ще до того, як вони стануть загрозою. Це дає можливість знижувати ризики кібератак та оперативно реагувати на них. Окрім того, Україні необхідно активно співпрацювати з міжнародними партнерами, аби отримати доступ до найкращих технологічних рішень і практик у сфері кібербезпеки. Це може включати як навчальні програми та обмін досвідом, так і інтеграцію передових західних технологій у національні системи безпеки. Успішні приклади співпраці у сфері кібербезпеки між державою та приватними технологічними компаніями вже існують у багатьох країнах, і Україна може скористатися їхнім досвідом для побудови власної стратегії захисту [11].

Інтеграція цифрових технологій в управління кризовими ситуаціями є ще одним важливим напрямом, що сприяє підвищенню національної безпеки. Використання ШІ та аналітики великих даних дозволяє швидше та ефективніше реагувати на надзвичайні ситуації, забезпечуючи своєчасне надання допомоги постраждалим і зниження втрат. Важливо впроваджувати системи моніторингу та попередження про можливі катастрофи, які здатні збирати інформацію з різних джерел і прогнозувати розвиток подій на основі аналізу даних. Такі системи можуть передбачати природні катастрофи, техногенні аварії чи інші види кризових ситуацій, надаючи інформацію для швидкого реагування. Наприклад, у випадку пожежі або повені автоматизовані алгоритми можуть визначити оптимальні маршрути для евакуації та координації рятувальних служб. Також важливою є розробка національних платформ, які об'єднуюватимуть дані з різних державних та приватних джерел для оперативного аналізу та реагування на загрози. Подібні технології вже успішно впроваджуються у багатьох країнах, де завдяки системам ШІ вдається знижувати економічні втрати від стихійних лих і катастроф [12].

Посилення співпраці між державою та приватним сектором має ключове значення для ефективного впровадження інновацій у сфері безпеки. Розвиток нових технологій часто залежить від приватних компаній, що спеціалізуються на розробці безпекових рішень, тому держава має активно залучати їх до спільних проєктів. Це може включати створення сприятливих умов для діяльності технологічних стартапів, які працюють у сфері кібербезпеки, розробки безпілотних систем, аналізу даних та штучного інтелекту. Для цього важливо запроваджувати спеціальні програми підтримки таких стартапів, надавати податкові пільги та стимулювати інвестиції в розробку інноваційних технологій. Співпраця з приватним сектором також дозволяє державі отримати доступ до передових розробок і використовувати їх для підвищення рівня національної безпеки. Такі партнерства можуть включати участь у науково-дослідницьких проєктах, створення центрів інновацій, де урядові установи та технологічні компанії працюватимуть разом над розробкою рішень для забезпечення

безпеки країни [13].

Висновки. Отже, впровадження інноваційних підходів до забезпечення національної безпеки потребує комплексного підходу, що включає розвиток кібербезпеки, інтеграцію сучасних технологій в управління кризовими ситуаціями та активну співпрацю між державою і приватним сектором. Україна має значний потенціал для розвитку цих напрямів, і досвід інших країн може стати важливим джерелом для створення ефективної національної системи безпеки.

Сучасні загрози національній безпеці включають гібридні атаки, які поєднують військові, економічні, інформаційні та кібернетичні елементи. У цьому контексті інноваційні підходи повинні враховувати необхідність протидії дезінформації, забезпечення інформаційної безпеки та створення систем стійкості до гібридних загроз [14].

Застосування аналітики великих даних дозволяє прогнозувати інформаційні атаки, розпізнавати фальшиві новини та швидко реагувати на спроби маніпуляції громадською думкою. Цей підхід активно використовується у США та країнах ЄС, де створюються спеціальні підрозділи для боротьби з дезінформацією, а також розробляються стандарти інформаційної стійкості.

Бібліографічний список:

1. Литвиненко О.М. Комплексний підхід до захисту критичної інфраструктури як основа національної безпеки: виклики та перспективи. *Збірник наукових праць Національного інституту стратегічних досліджень*. 2021. № 2. С. 12–22.
2. Литвиненко О.М. Інформаційні війни та стратегічні комунікації у контексті національної безпеки: сучасні виклики та рішення. *Український журнал інформаційної безпеки*. 2023. № 3. С. 34–41.
3. Воронін О.А. Кібербезпека та інформаційна безпека: створення національної екосистеми захисту від кіберзагроз. *Український журнал інформаційної безпеки*. 2023. № 1. С. 29–38.
4. Романенко І.О. Штучний інтелект і аналіз великих даних у кризовому управлінні: перспективи впровадження. *Журнал кризового управління та безпеки*. 2022. № 2. С. 62–71.
5. Горбулін В.П. Гібридна війна та асиметричні загрози: виклики для національної безпеки. *Стратегічні пріоритети*. 2021. № 3. С. 15–26.
6. Український інститут стратегічних досліджень. Інноваційні технології в системі забезпечення національної безпеки: аналіз міжнародного досвіду та рекомендації для України. Аналітичний звіт. Київ: УІСД, 2021. 47 с.
7. Романенко І.О. Безпілотні системи у процесі прогнозування загроз та управління кризовими ситуаціями. *Технології управління безпекою*. 2023. № 1. С. 89–98.
8. Cybersecurity & Infrastructure Security Agency. Strategic Plan 2021–2025: Building Resilient Systems for National Security. Washington D.C.: CISA, 2021. 56 p.
9. Гуменюк О.В., Василенко М.С. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в забезпеченні національної безпеки: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 52–60.
10. Brown J. Smith A. The Role of Artificial Intelligence in National Security: Current Trends and Future Directions. *Journal of Security Studies*. 2021. Vol. 12, No. 4. Pp. 233–245.
11. Литвиненко О. М. Національна стратегія кібербезпеки: адаптація міжнародного досвіду до українських реалій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 4. С. 75–84.
12. Горбулін В.П. Інтеграція багатокomпонентних систем безпеки: сучасні технологічні інструменти та традиційні оборонні заходи. *Науковий вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 5. С. 34–45.
13. Воронін О.А. Співпраця держави з приватним сектором у сфері кібербезпеки: міжнародний досвід та українські реалії. *Інформаційні технології та безпека*. 2021. № 3. С. 41–50.
14. Ковальчук І.П. Протидія гібридним загрозам: інноваційні підходи до забезпечення національної безпеки в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2023. № 2. С. 98–105.

References:

1. Lytvynenko, O.M. (2021), "A comprehensive approach to the protection of critical infrastructure as the basis of national security: challenges and prospects", *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen*, no 2, pp. 12–22.
2. Lytvynenko, O.M. (2023), "Information warfare and strategic communications in the context of national security: contemporary challenges and solutions", *Ukrayinskyi zhurnal informatsiyanoi bezpeky*, no 3, pp. 34–41.
3. Voronin, O.A. (2023), "Cyber security and information security: creating a national cyber threat protection

ecosystem”, *Ukrayinskyy zhurnal informatsiynoyi bezpeky*, no 1, pp. 29–38.

4. Romanenko, I.O. (2022), “Artificial intelligence and big data analysis in crisis management: prospects for implementation”, *Zhurnal kryzovoho upravlinnya ta bezpeky*, no 2, pp. 62–71.

5. Horbulin, V.P. (2021), “Hybrid warfare and asymmetric threats: challenges for national security”, *Stratehichni priorytety*, no 3, pp. 15–26.

6. Ukrayinskyy instytut stratehichnykh doslidzhen (2021), “Innovative technologies in the national security system: analysis of international experience and recommendations for Ukraine”, *Analitichnyy zvit*, Kyiv: UISD.

7. Romanenko, I.O. (2023), “Unmanned systems in the process of forecasting threats and managing crisis situations”, *Tekhnolohiyi upravlinnya bezpekoyu*, no 1, pp. 89–98.

8. Cybersecurity & Infrastructure Security Agency (2021), “Strategic Plan 2021–2025: Building Resilient Systems for National Security”, Washington D.C.: CISA.

9. Humenyuk, O.V., and Vasylenko, M.S. (2022), “Modern information and communication technologies in ensuring national security: foreign experience and Ukrainian perspectives”, *Naukovyy visnyk Natsionalnoyi akademiyi vnutrishnikh sprav*, no 3, pp. 52–60.

10. Brown, J., and Smith, A. (2021), “The Role of Artificial Intelligence in National Security: Current Trends and Future Directions”, *Journal of Security Studies*, Vol. 12, no. 4, pp. 233–245.

11. Lytvynenko, O. M. (2022), “National cyber security strategy: adaptation of international experience to Ukrainian realities”, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, no 4, pp. 75–84.

12. Horbulin, V.P. (2022), “Integration of multi-component security systems: modern technological tools and traditional defensive measures”, *Naukovyy visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrayiny*, no 5, pp. 34–45.

13. Voronin, O.A. (2021), “State cooperation with the private sector in the field of cyber security: international experience and Ukrainian realities”, *Informatsiyi tekhnolohiyi ta bezpeka*, no 3, pp. 41–50.

14. Kovalchuk, I.P. (2023), “Countering hybrid threats: innovative approaches to ensuring national security in Ukraine”, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, no 2, pp. 98–105.

Bilous S., Samoilenko L., Bandunko L. Innovative approaches to ensuring national security: international experience and perspectives of implementation

The article highlights the increasing complexity of modern threats, extending beyond traditional military challenges to include economic stability, cybersecurity, critical infrastructure protection, and resilience to hybrid threats. The growing interconnectivity and digitalization of the global environment necessitate new security strategies that leverage advanced technologies and international cooperation. This study emphasizes the significance of integrating innovative technological solutions such as artificial intelligence (AI), big data analytics, blockchain, unmanned systems, and the Internet of Things (IoT) into national security frameworks. Leading nations worldwide, including the United States, Israel, and China, have been at the forefront of developing and implementing these advanced strategies, enabling them to predict, mitigate, and respond to diverse security threats more effectively. The article provides a comprehensive analysis of international best practices in deploying innovative security measures. It focuses on how advanced technologies enhance threat detection, crisis management, and the protection of critical infrastructure. For instance, AI's role in threat prediction and the automation of cybersecurity measures, the use of blockchain for data transparency and protection, and the deployment of unmanned systems for border surveillance and infrastructure security are explored in detail. The adaptation of these approaches in the Ukrainian context is essential for developing a robust national security strategy that can withstand contemporary global challenges. Ukrainian researchers have also been actively exploring the application of these technologies to improve national defense capabilities. The article reviews the contributions of scholars such as O. Lytvynenko, O. Voronin, and I. Romanenko, who have analyzed various aspects of cybersecurity, crisis management, and hybrid threats. The integration of international experiences, adapted to local conditions, is seen as a crucial step toward enhancing Ukraine's national security framework, ensuring its readiness to address emerging challenges effectively. The study concludes that adopting an innovative, multi-dimensional approach to security, which incorporates traditional defense mechanisms and modern technological tools, is key to building a comprehensive and resilient national security system.

Keywords: national security, public administration, threats, risks, anti-crisis management, international experience

УДК 321.017.21:32

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5512-1542>

Іваницька О. П., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ОСОБЛИВОСТІ ТА СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УРЯДУВАННЯ У ФРАНКІСТСЬКІЙ ІСПАНІЇ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У статті йдеться про малодосліджену проблематику у вітчизняній історико-політологічній літературі, а саме, про правові засади становлення та функціонування франкістського авторитарного режиму, про історію його інституювання, про специфіку державного урядування, їх значення та роль у мирному демократичному транзиті Іспанії від авторитаризму до повноцінної демократичної системи. Акцентується на виняткових обставинах, на тлі яких формувалось законодавство авторитарного франкізму, зокрема, на перебігові громадянської війни 1936-1939 років та повоєнної партизанської комуністичної герильї, ініційованої Москвою, яка фактично тривала аж до середини 50-х років. Насамперед вивчається юридичне оформлення універсальної інституції глави держави, яку обіймав Ф. Франко, його практично необмежені повноваження, їх еволюція, що забезпечило ефективність створених ним законодавчих норм і після його відходу та спадкоємність влади короля. Аналізуються закони про створення кортесів, їхні повноваження, про права й обов'язки іспанців, про спадкоємність влади каудильйо, які загалом мали конституційний характер. Вказується на відсутності при франкізмі конституції, натомість на реалізації принципів органічної демократії та продукуванні на її засадах цілої низки органічних законів. Наголошується на тому, що державне урядування у франкістській Іспанії відбувалось у строгій відповідності до зазначеного законодавства. «Органічний закон про державу» варто вважати вершиною процесу інституювання франкістської держави, який претендував на роль конституції і який зміцнював основи організації влади в країні, правовий статус іспанців, змінюючи при цьому окремі статті раніше прийнятих основних законів, фіксував юридичний статус уряду і його голови та механізм передачі влади королю, вносив суттєві зміни у діяльність кортесів, розширивши їх представництво тощо. Дослідження завершується висновком, суть якого полягає у тому, що юридичне оформлення франкізму, запроваджений каудильйо механізм передачі влади королю після його смерті створив можливість мирного переходу до демократії, впровадження демократичних реформ, переходу від інституціоналізму до конституціоналізму. У цьому історична заслуга законодавства франкізму.

Ключові слова: органічні закони, глава держави, каудильйо, кортеси, закон про спадкоємність, хартії, інституціоналізм, конституціоналізм

Постановка проблеми в загальному вигляді. Теоретичні та прикладні пошуки причин появи та функціонування, сутності та змісту авторитарних політичних систем, їх типології, критеріїв та характерних рис, дефініціювання, виокремлення від тоталітарних систем у світових історико-політологічних дослідженнях, попри висхідну динаміку сучасного глобального процесу демократизації та зростання кількості демократичних країн, була й залишається актуальною. Відомо, за С.Хантінгтоном, що між визначеними ним «хвилями демократизації» відбуваються «відкати», тобто повернення до недемократичних, зокрема, авторитарних систем [1, с. 13, 52, 179]. Ця практика є поширеною на пострадянському просторі, низці середньоазійських країн, в колишніх комуністичних країнах Азії. Вона охоплює навіть цілі регіони, наприклад, африканський [2, с. 57-58; 3, с.48-54].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Більше того, у сучасній зарубіжній політологічній літературі йдеться про поширення так званого «нового авторитаризму» і водночас висловлюються сумніви щодо твердження про незворотний і поступальний характер процесу світової демократизації [4, с.25-31].

Зазначимо, що світовий науковий доробок про авторитаризм, його дефініціювання та системотвірні риси є досить вагомим. Найперше назвемо американських науковців Х. Х. Лінца та С. Пейна, які вивчали франкізм. Саме Х. Лінц один з перших запропонував визначення авторитаризму

та його системотвірних ознак: “Авторитарні режими є політичними системами з обмеженим політичним представницьким плюралізмом, без єдиної розробленої і спрямовуючої ідеології (але з специфічною системою на її тлі – і в яких лідер (або, можливо, вузька група) здійснює владу в рамках обмежень, формально недостатньо уточнених, але насправді достатньо передбачуваних.” [5, р.160; 6; 7]. Ця дефініція і сьогодні залишається засадничою у подальших наукових пошуках суті, змісту та ролі авторитаризму. Дослідниця Алексєєва Т.А. ретельно вивчала законодавче оформлення посади глави франкістської держави [8].

Різноманітною і багатоголовою є іспанська історіографія франкізму, у тому числі і виствітлення проблематики його законодавчого інституювання [9; 10; 11]. Окремим виданням зібрано, систематизовано і видано тексти і документи, у тому числі і закони та декрети, які віддзеркалюють юридичну історію франкізму [12].

Авторитарна проблематика, її концептуальне опрацювання, обіймає чільне місце у вітчизняній історико-політологічній літературі та іспаністиці [2; 3; 13; 14; 15; 16; 17]. Водночас зауважимо, що у теорії та практиці франкістської політичної системи існує у вітчизняній іспаністиці суттєва лакуна, яка комплексно і системно не досліджена, і потребує подальшого наповнення та з'ясування. Це стосується передовсім проблематики законодавчого оформлення та інституювання франкізму, що є метою нашої розвідки.

Виклад основного матеріалу. Попередимо конкретику нашого дослідження заувагою про те, що юридична інституалізація франкізму відбулася на тлі тривалої і кровопролитної громадянської війни 1936-1939 років, хід якої повною мірою продукував характер режиму і роль Франко в ньому. Так само на юридичну легітимізацію режиму впливали і повоєнні обставини, оскільки принаймні до кінця 1940-х років в Іспанії тривала нова громадянська війна у вигляді партизанської, в якій брали участь іспанські комуністи та їхні прихильники, всебічно, тобто матеріально, фінансово та ідеологічно, підтримувані Москвою, а до середини 1960-х років здійснювалися спорадичні терористично-диверсійні акції анархо-комуністичних сил [детальніше про це див.: 15, с. 224 -227, 234-236; 16, с.281-284].

По завершенні громадянської війни та перемоги в ній франкісти сформували своє бачення майбутньої Іспанії та її курсу: вона мала стати авторитарною і правовою у визначених межах. Завдання полягало в тому, щоб під режим підвести відповідну правову базу, яка б гарантувала основні громадянські права, використання католицизму та посилення конфесійності у державному будівництві, одночасному усуненні з нього фалангістських прикмет.

Законодавче інституювання франкістської державності, так званої «нової держави», базувалось на принципах «органічної демократії». Термін «органічна демократія» досить часто фігурує в конституційних документах франкістської Іспанії і потребує відповідного з'ясування. Цю специфічну теорію державності детально розробили західні філософи та політологи. Розроблялась вона і в емігрантських колах. На думку її прихильників, «органічна демократія» є альтернативою ліберальній та егалітарній демократіям, вона є істинною демократією, оскільки передбачає реалізацію основних інтересів суспільства, а не егоїстичних інтересів індивідумів. Це робиться через представництво соціальних осередків: синдикатів, корпорацій, громад, муніципалітетів, родин, через які народ бере участь в управлінні державою. Такі, на нашу думку, принципи постулювалися в іспанському варіанті «органічної демократії», без поділу суспільства за класовою ознакою [16, с.303-304].

Інституювання та основні риси державного ладу франкістської Іспанії склалися поступово. Вони також підтверджують факт відсутності конституції у звичному розумінні слова та заміни її так званими «основними законами», які мали, на думку більшості іспанських правників, конституційний характер. В історії інституювання посади глави держави виділяється два періоди: перший – з часу завершення війни (1939 рік) до 1947 року, коли «нова національна держава» уособлювалась виключно в особі глави держави; другий – з 1947 по 1975 рік, головний зміст якого зводився до того, що органічні закони встановлювали певні обмеження влади глави держави і його статус у системі державних органів й, головню, механізм передачі влади майбутньому главі держави (королю).

Разом з тим, наголосимо на тому, що лейтмотивом нашої розвідки стане вивчення прерогатив та повноважень глави держави та їхня еволюція у бік демократизму.

Радикалізація та затягування громадянського конфлікту поставили на порядок денний інституювання та структуризацію «нової держави». 30 вересня 1936 року Хунта Національної оборони, як тимчасовий орган колективного управління у національній зоні, видала декрет №138, за яким Франко оголошувався главою держави і йому передавалась вся повнота влади. Він також

проголошувався генералісимумом національних сухопутних, морських і повітряних військових сил і головнокомандувачем діючої армії. Зауважимо, що в Іспанії звання «генералісимума» було не почесним, а робочим, що відповідало посаді головнокомандувача, «генерала серед генералів». Так, у роки війни було започатковано концентрацію влади у руках Франко [12, р.15-22, 104-105; 15, с.121-128].

Юридично термін «глава держави» в політичному лексиконі франкізму ототожнювався з терміном «каудильйо». Немає підстав співставляти його за походженням, природою та суттю з італійським «дуче» чи нацистським «фюрер», хоча Франко і мав необмежену владу. Принцип «каудилізму» є визначальним у державному праві Іспанії і тлумачиться як «природний представник інтересів народу». На думку іспанських дослідників, каудилізм має провіденційне походження і є природною формою управління, з якою згодом повстала монархія (спочатку виборна, а згодом спадкова). Іспанський науковець Рікардо де ла Сієрва пропонує свою формулу суті каудилізму – як «націоналізовану ідею нації» [6, р.215-219; 7, р. 17, 119'120].

Свої повноваження каудильйо підсилив законом про главу держави від 8 серпня 1939 року, за яким він отримав право видавати закони й декрети без консультації з урядом, щоправда, за умови що це диктується «невідкладними міркуваннями» [6, р. 248-249].

Встановлення єдиного військового керівництва логічно вело до політичної уніфікації країни. Генералісимум пояснював цю потребу ще специфікою іспанської ментальності. Іспанці, на його думку, сповідують “дух анархізму, неконструктивну критику, відсутність солідарності між людьми, екстремізм і взаємну ворожість». Декретом №255 від 19 квітня 1937 року проголошувалось об'єднання всіх політичних сил у “Іспанську традиціоналістську фалангу і ХОНС” (ФЕТ і ХОНС), названу Рухом. Йшлося не про передачу влади новому об'єднанню, а про його підпорядкування державним інтересам. Франко очолив Рух, в статуті якого йшлося (параграф 47), що його керівник, верховний каудильйо Руху, уособлює всі цінності та чесноти руху, як автор історичної епохи, в якій Іспанія здобула можливість реалізувати своє призначення... глава перебирає всю повноту абсолютної влади і є відповідальним лишень перед Богом та Історією”. Каудильйо одержав також право призначати свого наступника, який уособлює ті ж самі чесноти та повноваження [12, р.17 – 22, 46-47, 72-73; 6, р. 184-185].

1 жовтня 1936 року генералісимум Франко підписав свій перший декрет, який стосувався створення та функціонування перших державних структур у національній зоні. Хунта національної оборони (тимчасовий орган) реорганізовувалась у Державно-адміністративну хунту (перший неофіційний уряд). Склали її основні профільні міністерства. У преамбулі декрету було зазначено, що нові державно-адміністративні структури діють у межах національних принципів єдності, влади і ієрархії, мають вони незавершений і тимчасовий характер і відповідають потребам часу. З подачі глави держави призначався глава хунти (уряду). Глава Хунти і міністерства діяли в рамках своєї компетенції, але останнє слово у прийнятті рішень належало главі держави. Створений був також Генеральний секретаріат (адміністрація) глави держави, який складався з різних комісій. Державно-адміністративна хунта здійснювала керівництво провінціями, координувала діяльність цивільних губернаторів та муніципальних рад, стежила за тим, щоб вони склалися з видатних представників, “... незаангажованих політично і які мали керуватися при прийнятті рішень національними інтересами.” Згідно з наступними декретами (3, 9, 30 жовтня 1936 року) утворено міністерства оборони та внутрішніх справ, в них визначалися також принципи функціонування місцевих представницьких органів. Ці органи мали комплектуватися з “найбільших платників податків села, промисловості, торгівлі, які характеризуються аполітичністю та професіоналізмом, є високоморальними і ніколи не належали до жодної з організацій, що входили до Народного фронту.” [5, р. 7-8, 43-44].

У 1947 році Франко ініціював процес, названий «інституціоналізацією» держави, який реалізувався з допомогою низки законів. У «Законі про спадкоємність». Іспанія проголошувалась монархією, а глава держави позбавлявся можливості змінювати чи анулювати закони. Також створювались два нових органи: Рада королівства та Рада регентства, які передбачали деякі обмеження прерогатив глави держави. Цим законом були чітко розроблені процедури та механізми спадкоємництва посади нового глави держави, тобто короля [12, р.52-53, 96-99].

Зауважимо, що утвердження статусу королівства мало історичне значення для майбутнього Іспанії, оскільки монархізм став однією із найголовніших тенденцій у громадській думці. Він був своєрідним політичним компромісом між різними політичними силами і забезпечив після смерті каудильйо феномен іспанського демократичного транзиту. Франко та повірники були

«законниками» – вони строго дотримувались прийнятих ними правових актів і правил гри. Саме тому франкістські кортеси, згідно з цими механізмами, схвалили після смерті Франко закон про політичну реформу, яка відкрила дорогу до демократії.

Обговорюючи і аналізуючи «Закон про спадкоємність», зазначимо також, що каудильйо була знехтувана процедура послідовності престолоспадкоємності. Король Альфонсо XIII, який вимушений був під час Квітневої революції 1930 року рятуватися еміграцією, перед своєю смертю заповів іспанську корону своєму сину дону Хуану, графу Барселонському (батькові Хуана Карлоса I). Дон Хуан, законний спадкоємець іспанського престолу, не поділяв цінностей франкістів і відмежувався від них, будучи поціновувачем ліберальних принципів. За цих обставин Франко ухвалив рішення про неможливість зайняття престолу законним спадкоємцем. Водночас у відповідності із «Законом про спадкоємність», іспанський каудильйо мав повне право самостійно призначати майбутнього короля. Але не поспішав це робити. Не дивно, що аж до самої смерті Франко Іспанію називали «королівством без короля». У 1969 році, зі згоди законного спадкоємця дона Хуана, графа Барселонського, глава держави обрав свого наступника, яким став внук Альфонсо XIII і син дона Хуана, графа Барселонського, Хуан Карлос, майбутній король Іспанії Хуан Карлос I [18].

Інститування та основні риси державного ладу франкістської Іспанії, права та обов'язки іспанців можемо простежити за низкою законів (їх було 7), які мали, на думку частини іспанських правників, конституційний характер. Це: «Хартія праці» (1938 р.), «Закон про утворення кортесів» (1942 р.), «Хартія іспанців» (1945 р.), «Закон про спадкоємність» (1947 р.), «Принципи Національного Руху» (1958 р.), «Органічний закон держави» (1967 р.). Іспанська конституційна доктрина розглядає ці державні документи як «особливу форму конституції» [12, р. 47-54].

У липні 1942 року каудильйо здійснив важливу інституційну акцію, яка повинна була зміцнити режим та заспокоїти внутрішніх опонентів, а водночас надати Франко відповідної репутабельності та легітимності в очах світу. Йдеться про прийняття урядового основного закону «Про іспанські кортеси» від 17 липня 1942 року, тобто про створення корпоративного парламенту, названого за іспанською традицією кортесами, (перші кортеси в Іспанії виникли у 1188 році, у Кастилії), а депутатів – прокураторами. Кортеси розпочали свою роботу у лютому 1943 року. У своїй промові на інаугураційній сесії кортесів Франко заявив про початок «юридичного інститування системи», яка є патерналістською і вільною від руйнівного впливу лібералів, вона дозволить «зіставляти думки і викладати різні позиції» в рамках єдності режиму. Свій виступ каудильйо завершив словами: «Ми прагнемо свободи, але з порядком». Він закликав прокураторів до тісної співпраці з урядом, до спільного обговорення і розв'язання проблем. Зрозуміла річ, перші кортеси були цілком лояльні до каудильйо та його уряду. У кортесах Франко вбачав ще один інститут, який допоможе послабити опозиційні сили, зокрема фалангу.

У преамбулі закону про кортеси зазначалось, що їх заснування диктується «самообмеженням верховного інституту влади» (тобто глави держави – О. І.). «За своєю назвою та за способом скликання і повноваженнями вони є відновленням славних іспанських традицій», «вищим органом участі іспанського народу у справах держави». Варто, однак, зауважити, що проголошене «самообмеження» функцій каудильйо було номінальним, оскільки кортеси жодним чином не обмежували його законодавчі функції, вони не були представницькими і не обиралися шляхом загального голосування, і не мали законодавчої ініціативи. У функціонуванні кортесів знайшла свій подальший розвиток корпоративна система, започаткована ще у «Хартії праці», оскільки одна частина прокураторів – 191 – (всього у перших кортесах їх нараховувалось 427) ставала ними за своїми урядовими посадами: міністрів – 18 осіб, членів Національної ради ФЕТ і ХОНС – 103, алькальдів (мерів) 50 провінційних центрів та алькальдів міст Сеути і Мелільї – 52, ректорів університетів та ряду вищих наукових установ – 15, голів Державної ради, Верховного Суду та Верховної ради військової юстиції – 3 особи. 50 прокураторів з числа людей, що мали видатні заслуги перед батьківщиною, призначав сам Франко, він же мав право скасувати своє призначення. Ще частину прокураторів терміном на три роки обирали корпорації: найчисленніше представництво мали вертикальні профспілки (але не більше 1/3 від загальної кількості); 100 депутатів обирали зі свого складу місцеві органи влади – по дві особи від кожної з 50 провінцій; 19 осіб – від наукових, культурно-просвітницьких установ, торговельних палат, колеції адвокатів, судових працівників, лікарів, фармацевтів, архітекторів тощо. Кортеси розглядали й затверджували подані урядом акти й закони, що стосувалися економічної та політичної діяльності держави: бюджету країни, податкової системи, банків та валютних операцій, ролі профспілок в організації праці, політико-правового

інституювання Іспанії, основ аграрної, комерційної та промислової політики. 13-а стаття закону надавала право урядові у випадку війни або з міркувань терміновості прийняти будь-який закон або декрет, про який кортеси буде повідомлено лише після його оголошення. По суті кортеси були дорадчим, до того ж слухняним органом, а система призначення та обрання прокураторів передбачала їхню лояльність та вірність режимові. Загалом з дев'яти скликань кортесів, що були обрані за час існування франкістського режиму, третина депутатів, або 1776 з 5400, були урядовцями вищих рангів, а п'ята частина – 933 – військовими [6, р. 334–335; 19, р. 128–129; 16, с. 300-302].

Основні громадянські права й обов'язки іспанців знайшли своє законодавче закріплення в конституційному законі «Хартії іспанців», прийнятому 17 липня 1945 року. Цей закон частково базувався на конституції 1876 року і традиційних середньовічних іспанських фуерос (законах). У преамбулі «Хартії іспанців» проголошувалися «недоторканність і свобода особи», визначалося, що людина має «обов'язки і права, здійснення яких гарантується в порядку загального блага». Серед обов'язків, що перераховувались у першому розділі «Хартії», іспанським громадянам належало «вірні служити Вітчизні, голові держави і коритися законам». Закон також гарантував іспанцям спільні із західними демократіями права: на повагу особистості та сімейну честь, на виховання й освіту, участь у державному управлінні, вільного вибору місця проживання в межах національної території, свободу листування, слова, зборів, об'єднань. Кожен іспанець, зазначалося в статті 12, може вільно висловлювати свої думки, якщо вони не суперечитимуть основним принципам держави, не будуть спрямовані проти духовної, національної та соціальної єдності країни. Водночас стаття 25 надавала право державі при потребі тимчасово призупиняти дію цих статей, так само як кожен іспанець міг бути затриманий без санкції суду на 72 години. «Хартія іспанців» стверджувала, що сповідування католицизму, який є релігією іспанської держави, користується її офіційним заступництвом.

Згідно з цим законом іспанці мали право на працю та її справедливу винагороду, яка забезпечить добробут і моральний спосіб життя; визнавалося також право на допомогу в старості, на випадок смерті, хвороби, пологів, травми на виробництві, при інвалідності та безробітті. Держава зобов'язувалася піклуватися про народні таланти, щоб кожен з них не загинув через брак матеріальних засобів. «Хартія» характеризувала режим як державу органічної демократії, що об'єднує всі політичні асоціації та групи; має представництво «природних джерел» – соціальних і професійних груп, муніципалітетів, громад, родин [12, р.50-52, 92-96; 16, с. 302-304].

Попри те, що цей законодавчий акт по-різному тлумачиться в літературі, його слід вважати важливим й принциповим документом конституційного рівня. Сам каудильйо заявив, що іспанці не мають іншої альтернативи, окрім його режиму, який він назвав мирною революцією. Політична система західних держав-переможниць, на його думку, також не придатна для Іспанії, оскільки її історія засвідчила, що будь-яка спроба імпортувати ту чи іншу диктрину зазнавала неминучого провалу через свою невідповідність національному характерові іспанців, їхнім традиціям [16, с.303].

Своєрідною відповіддю на зміни в суспільно-політичному житті країни став конституційний проект «Органічного закону про державу», який Франко запропонував кортесам 22 листопада 1966 року. У своїй промові перед депутатами каудильйо наголосив на досягненнях режиму, які полягали у збереженні миру, забезпеченні порядку та економічного процвітання, яке підтвердив численними цифровими викладками. Проект закону був винесений на референдум, другий в історії франкізму. Перед народним голосуванням каудильйо виступив по телебаченню з емоційною й ефектною промовою: «Я стою перед вами, пройнятий духом служіння, як і у молоді роки, щоб служити вам, доки зможу бути корисним». І наостанок запитав: «Чи це багато, коли я прошу вас про підтримку закону, який винесений на референдум винятково на користь вашу і нації?». Більшість іспанців були переконані, що це невелика вимога чи жертва з їхнього боку. Щодо кількості учасників референдуму, який відбувся 14 грудня 1966 року, наводяться різні дані, часто гіперболізовані. Проте уряд спростував їх. За офіційними даними, 19 млн осіб взяли участь у голосуванні, 95 відсотків підтримали проект закону [16, с. 305].

«Органічний закон про державу» варто вважати вершиною процесу інституювання франкістської держави, який претендував на роль конституції і який зміцнював основи організації влади в країні, правовий статус іспанців, змінюючи при цьому окремі статті раніше прийнятих основних законів, фіксував юридичний статус уряду і його голови та механізм передачі влади королю, вносив суттєві зміни у діяльність кортесів, розширивши їх представництво тощо Закон став чинним 10 січня 1967 року. Відповідно до нього, обмежував вождизм Франко, каудильйо як главу держави було оголошено «верховним представником нації, який уособлює національний суверенітет;

здійснює верховну політичну і адміністративні владу». Єдиним обмеженням його всеосяжної влади стало за новим законом розмежування посад голови держави та голови уряду. Закон регулював також правове поле у діяльності всіх інституцій режиму, закріпивши повноваження виконавчої та законодавчої гілок влади [12, с. 23-25]. Прем'єром був призначений вірний Карреро Бланко, наблизчий сподвижник каудильйо. Цей вибір підтверджував, що режим, який прийде на зміну генералу Франко, встановить королівську владу на чолі з Хуаном Карлосом Бурбоном. який підготував умови для мирного й швидкого демократичного транзиту та набуття Іспанією в історично короткі терміни повноцінної суб'єктності у світовій та європейській політиці [6, р. 504 –505; 12, р. 16; 20, р. 207–209; 22, р. 176 – 179].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що «Органічний закон держави» завершив конституювання франкістської держави, процес демократичного оновлення державних інституцій і найголовніше – створював засади післяфранкістського мирного переходу до парламентської монархії.

Ivanytska O. Features and formation of state government in Franco's Spain: legal aspects

The article deals with a little-studied issue in the domestic historical and political science literature, namely, the legal foundations of the formation and functioning of the Francoist authoritarian regime, the history of its institutionalization, the specifics of state governance, their significance and role in the peaceful democratic transition of Spain from authoritarianism to a full-fledged democratic system. The emphasis is on the exceptional circumstances against which the legislation of authoritarian Francoism was formed, in particular, on the course of the civil war of 1936-1939 and the post-war partisan communist guerrilla, initiated by Moscow, which actually lasted until the mid-1950s. First of all, the legal registration of the universal institution of the head of state, which was held by F. Franco, his practically unlimited powers, their evolution, which ensured the effectiveness of the legislative norms created by him and after his departure, and the continuity of the king's power, are studied. The laws on the creation of the Cortes, their powers, the rights and obligations of Spaniards, and the succession of the caudillo's power, which were generally of a constitutional nature, are analyzed. The absence of a constitution during Francoism is indicated, but the principles of organic democracy were implemented and a number of organic laws were produced on its basis. It is emphasized that state governance in Francoist Spain was carried out in strict accordance with the specified legislation. The "Organic Law on the State" should be considered the pinnacle of the process of institutionalizing the Francoist state, which claimed the role of a constitution and which strengthened the foundations of the organization of power in the country, the legal status of Spaniards, while changing individual articles of previously adopted basic laws, fixed the legal status of the government and its head and the mechanism for transferring power to the king, made significant changes to the activities of the Cortes, expanding their representation, etc. The study concludes with a conclusion, the essence of which is that the legal registration of Francoism, the mechanism introduced by the caudillo for the transfer of power to the king after his death, created the possibility of a peaceful transition to democracy, the implementation of democratic reforms, and the transition from institutionalism to constitutionalism. This is the historical merit of the legislation of Francoism.

Keywords: organic laws, head of state, caudillo, cortes, law of succession, charters, institutionalism, constitutionalism

УДК 327.323.2.316.4

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5272-3268>*Швець К. А., Донецький національний університет імені Василя Стуса*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті досліджено зарубіжний досвід цифрової трансформації місцевого самоврядування з метою виявлення успішних практик та можливостей їх адаптації для України. Проведене дослідження виявило наявність об'єктивних передумов, що обумовлюють необхідність цифрової трансформації моделей публічного управління. Аналіз міжнародного досвіду свідчить про значну варіативність концептуальних підходів, пріоритетів та інструментарію, що застосовуються різними країнами для реалізації такої трансформації. Встановлено, що цифрова трансформація у сфері місцевого самоврядування є одним із ключових напрямів розвитку сучасних урбаністичних систем, що сприяє покращенню показників ефективності муніципального управління, включаючи якість послуг, ефективність використання ресурсів та рівень прозорості. Проаналізовано досвід країн європейського союзу, зокрема Німеччини, Естонії, Данії та Великої Британії, які є лідерами у впровадженні цифрових рішень на рівні місцевих громад. Також розглянуто приклади успішної цифровізації у США та Сінгапурі. Особлива увага у статті приділяється концепціям smart city і e-government, які є основою для модернізації інфраструктури місцевого самоврядування. Відзначено роль інноваційних технологій, таких як інтернет речей (ІОТ), великі дані, штучний інтелект і блокчейн, у забезпеченні ефективного управління міськими системами та залучення громадян до процесу прийняття рішень. На прикладі зарубіжних міст проаналізовано вплив цифрових технологій на підвищення рівня життя мешканців, поліпшення екологічної ситуації та зниження операційних витрат місцевих органів влади. Також було розглянуто ризики та виклики, пов'язані з цифровою трансформацією місцевого самоврядування, зокрема питання кібербезпеки, захисту персональних даних і необхідності розвитку цифрових навичок серед населення. Узагальнено ключові напрями, що можуть бути корисними для України при впровадженні аналогічних рішень.

Ключові слова: *міське самоврядування, цифрова трансформація, штучний інтелект, публічне управління*

Постановка проблеми. Перехід до цифрової економіки створює сприятливі умови для радикальної трансформації систем державного та муніципального управління. Завдяки використанню цифрових технологій, наскрізних платформ та інструментів аналізу даних, управління стає більш ефективним, прозорим та орієнтованим на потреби громадян та бізнесу. Це відкриває нові можливості для взаємодії між усіма учасниками суспільних відносин.

Реформа децентралізації в Україні змінила адміністративно-територіальний устрій країни та підходи і вимоги до організації діяльності системи місцевого самоврядування. Виникла потреба у формуванні нової парадигми функціонування системи місцевого самоврядування, яка має супроводжуватися переглядом наявних форм і методів діяльності. Цифрова трансформація суспільства та держави вимагає відповідних змін у практиці муніципального управління. Інтеграція цифрових технологій у процеси місцевого самоврядування є не лише реакцією на глобальні тренди, а й необхідною умовою успішної реалізації національних проектів розвитку.

Трансфер технологій з розвинених країн є одним з пріоритетних напрямків розвитку цифрового потенціалу українського місцевого самоврядування. Однак, успішна адаптація зарубіжного досвіду вимагає глибокого розуміння специфіки українського контексту та проведення ретельних наукових досліджень для визначення оптимальних шляхів імплементації цифрових рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним аспектам проблеми цифрової трансформації місцевого самоврядування присвячені праці Ф.Банністера, Р.Конноллі, Дж. Берто, Т. Берча, А. Корделлі, Н.Темпіні, П. Данліві, Х. Маргеттс, С. Бастоу, Дж. Тінклера, Н. Негропonte та інших. Дослідженню цифрової трансформації місцевого самоврядування в зарубіжних країнах

присвячені наукові та аналітичні статті А. Менара, В. Перейри, В. Сельмінен, А. Косорукова, А. Забловського, О. Мазур, О. Соколовської, Д. Молчанова, А. Серенок, К. Маркевича, В. Сіденко тощо. Вивченню українського досвіду цифрової трансформації місцевого самоврядування присвячені роботи І. Єгорова, І. Дульської, О. Соколовської, Є. Підгайної, А. Познякова, С. Сардак та інших.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні напрямів та інструментів використання цифрових технологій в місцевому самоврядуванні зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Впровадження штучного інтелекту в практику муніципального управління є перспективним напрямком цифрової трансформації, що дозволяє оптимізувати процеси надання муніципальних послуг, підвищити їхню якість та персоналізувати взаємодію з громадянами. Штучний інтелект відкриває нові можливості для проактивного управління містом, прогнозування потреб населення та ефективного використання ресурсів.

Ефективне управління містом вимагає комплексного розуміння процесів міської життєдіяльності, що включає аналіз моделей переміщення населення, використання міської інфраструктури та попиту на різноманітні послуги. Збір та аналіз великих даних, зокрема з мереж "Інтернету речей", є ключовим фактором для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Досвід міст, таких як Нью-Йорк, демонструє, що впровадження цифрового урядування неможливе без широкого використання відкритих даних та аналітичних інструментів [4].

Муніципалітети накопичують значні обсяги різноманітних даних, від оперативної інформації про надання послуг до стратегічних даних про планування розвитку. Аналіз цих даних за допомогою сучасних інструментів дозволяє виявити закономірності, прогнозувати тенденції та приймати обґрунтовані управлінські рішення, що значно підвищує ефективність муніципального управління [11].

Управління надзвичайними ситуаціями в мегаполісах, таких як Нью-Йорк, вимагає оперативного доступу до великих обсягів різноманітних даних. Виникнення непередбачених ситуацій призводить до генерації нових потоків даних, які необхідно швидко обробляти та аналізувати для прийняття ефективних управлінських рішень. Створення інфраструктури для збору, обробки та аналізу таких даних є ключовим завданням для забезпечення готовності міста до надзвичайних ситуацій [3].

Крім Нью Йорку, є й інші міста, в яких реалізуються проекти впровадження штучного інтелекту зокрема Інтернету речей у муніципальному управлінні. Проект "EasyPark" є яскравим прикладом успішного впровадження Інтернету речей (IoT) у сфері міського управління, зокрема, для вирішення проблем паркування. Поширення цього проекту на міста 14 країн свідчить про глобальний тренд використання IoT для оптимізації міських процесів та підвищення якості життя мешканців [8, с. 197].

Рейтинг "ТОП-100" міст, що ефективно управляють своїми активами та ресурсами, виокремлює міста, які успішно впроваджують інноваційні рішення на основі технологій штучного інтелекту. Прикладом такого міста є Оденсе (Данія), яке демонструє високий рівень розвитку "розумних" міських систем. Аналіз рейтингу свідчить про те, що міста, які інвестують у розвиток цифрової інфраструктури та впровадження інноваційних сервісів, досягають більших успіхів у сфері управління міським господарством [6].

Компаративний аналіз доводить, що США традиційно є світовим лідером в економічній сфері, а американські міста демонструють високий рівень інноваційності. Водночас, за рівнем цифрового розвитку лідирують такі міста, як Ставангер, Сінгапур, Нью-Йорк та Відень, які активно впроваджують новітні технології у різні сфери міського життя. Особливо виділяється Сінгапур, який є не лише лідером у сфері кібербезпеки, але й загалом демонструє високий рівень розвитку технологічної інфраструктури та якості життя [7, с. 66-69].

Сінгапурський метрополітен є яскравим прикладом впровадження сучасних технологій у сфері громадського транспорту. Повна автоматизація процесів управління рухом потягів та використання комп'ютерних систем для моніторингу роботи метрополітену свідчать про високий рівень технологічної досконалості. Крім того, Сінгапур є лідером у сфері громадського управління, що характеризується високим рівнем залучення громадян до процесу прийняття рішень. Такі міста, як Стокгольм, Чикаго та Хельсінборг, також демонструють високі показники в цій сфері [1, с. 45].

Для України досвід застосування штучного інтелекту в муніципальному управлінні є орієнтиром для розробки відповідної нормативно-правової бази. Однак процес впровадження відбувається повільно та обмежується здебільшого загальними заявами про важливість інтеграції з глобальними тенденціями цифрового розвитку.

Аналіз досвіду цифрової трансформації великих міст дозволяє виокремити ключові технологічні

тренди, які суттєво впливають на модернізацію муніципального управління. Так звані "проривні технології", такі як великі дані, блокчейн, штучний інтелект та інтернет речей, є рушійною силою змін, які дозволяють оптимізувати процеси управління, підвищити ефективність надання муніципальних послуг та покращити якість життя мешканців.

Модернізація муніципального управління в Україні передбачає активне використання цифрових технологій, зокрема, для покращення якості надання адміністративних послуг. Пріоритетними напрямками є розвиток систем ідентифікації та захисту персональних даних, впровадження реєстрової моделі та забезпечення проактивного надання послуг. Однак, на відміну від світової практики, в Україні досі не повністю реалізований принцип "цифрових послуг за замовчуванням" навіть для найпоширеніших видів послуг.

Цифрова трансформація муніципального управління відкриває нові можливості для оптимізації управлінських циклів, зокрема, щодо виявлення проблем, планування, моніторингу та оцінки результатів діяльності. Використання цифрових інструментів дозволяє оперативно реагувати на зміни в міському середовищі та підвищити ефективність прийняття рішень. Впровадження цифрових технологій у муніципальне управління сприяє переходу від традиційних методів управління до інноваційних моделей, заснованих на даних та аналізі. Це дозволяє забезпечити більш точне прогнозування, ефективне планування та своєчасну корекцію управлінських рішень.

Цифрова трансформація взаємодії влади та бізнесу. Для забезпечення ефективної взаємодії держави та бізнесу в умовах цифрової трансформації необхідно створити сприятливе середовище для інновацій та впровадження цифрових технологій у публічному управлінні. Особлива увага повинна приділятися розробці механізмів співпраці державних органів з бізнесом, спрямованих на досягнення спільних цілей.

Існує загроза, що декларована цифрова трансформація економіки та суспільства перетвориться на самоціль, обмежуючись формальними змінами у взаємодії державних органів з бізнесом. Такий сценарій може призвести до уповільнення розвитку цифрової економіки в Україні та поглиблення технологічного розриву з лідерами світового ринку.

Необхідно запобігти ризику, пов'язаному з перетворенням цифрової трансформації на адміністративну реформу, яка не забезпечує суттєвого покращення якості життя громадян та конкурентоспроможності національної економіки.

Цифрова трансформація вимагає переосмислення ролі держави в економіці. Держава повинна перейти від функції регулятора до функції сервісу, забезпечуючи сприятливі умови для розвитку бізнесу та інновацій. Це передбачає децентралізацію повноважень, спрощення адміністративних процедур та підвищення якості публічних послуг

ослідження ОЕСР демонструють чіткий взаємозв'язок між рівнем цифрової трансформації державного сектору та якістю публічного управління. Зокрема, розвиток електронних послуг позитивно корелює з ефективністю державних витрат, а загалом цифрова трансформація сприяє підвищенню результативності уряду та зниженню рівня корупції [2, с. 6].

Цифрова трансформація публічного управління є одним з ключових факторів, що впливають на якість бізнес-середовища. Оптимізація процесів державного управління, підвищення прозорості та передбачуваності державної політики, а також впровадження інноваційних інструментів управління сприяють зниженню адміністративного тиску на бізнес та створюють сприятливі умови для інвестицій та розвитку [2, с. 7].

Цифрова трансформація створює потужний інструментарій для переходу до управління за результатами. Завдяки використанню великих даних, штучного інтелекту, інтернету речей та технологій розподілених реєстрів, органи публічної влади отримують можливість оперативно збирати, аналізувати та використовувати великі обсяги даних для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та моніторингу досягнення поставлених цілей.

Потенціал сучасних цифрових технологій дозволяє припустити можливі напрямки їх використання в циклі результативного місцевого самоврядування.

Впровадження онлайн-платформи Predictiv у Великій Британії демонструє інноваційний підхід до планування та оцінки результатів місцевої політики. Ця платформа дозволяє проводити експериментальні дослідження з залученням громадян у реальному часі, що дає змогу оцінити ефективність нових заходів адміністративного регулювання перед їхнім повним впровадженням [5, с. 306].

Платформа Predictiv є потужним інструментом для розробки та вдосконалення регуляторної політики. Вона дозволяє:

- оцінити ефективність різних комунікаційних стратегій для доведення інформації про регуляторні зміни до зацікавлених сторін.
- проаналізувати, як суб'єкти господарювання та громадяни сприймають нові вимоги та чи готові вони їх дотримуватися.
- виявити потенційні бар'єри для впровадження регуляторних заходів та розробити заходи для їх подолання.
- порівняти результати різних варіантів регулювання та обрати оптимальний з точки зору досягнення поставлених цілей [14, с. 307].

Платформа Predictiv вже доведена до практичного застосування в органах державної влади Великобританії. Результати експериментів, проведених на платформі, активно використовуються для розробки та вдосконалення державної політики. Наприклад, Управління з питань рівності та Департамент зайнятості та пенсій внесли зміни до регулювання спільної декретної відпустки батьків на основі даних, отриманих в ході експериментів [9].

Використання цифрових платформ, таких як вище зазначена, які дозволяють отримувати зворотний зв'язок від громадян та бізнесу в режимі реального часу, свідчить про фундаментальні зміни в парадигмі державного управління. Перехід до ітеративного процесу розробки та вдосконалення політики, заснованого на даних, дозволяє зробити управління більш ефективним, прозорим та адаптивним до потреб суспільства.

США активно розвивають напрямок використання аналітики великих даних у муніципальному управлінні. Завдяки обробці різноманітних даних, отриманих з різних джерел, міста можуть виявляти нові тенденції, прогнозувати майбутні події та розробляти ефективні стратегії розвитку. Наприклад, аналіз даних про споживання енергії може допомогти оптимізувати роботу комунальних служб, а аналіз даних про транспортні потоки – покращити організацію руху. Розроблені алгоритми дозволяють автоматизувати багато рутинних процесів та приймати більш обґрунтовані рішення на основі даних [13, с. 215].

Так, до прикладу, Департамент охорони здоров'я Південної Невади продемонстрував, як технології штучного інтелекту можуть революціонізувати традиційні методи контролю за безпекою харчових продуктів. Шляхом аналізу даних соціальних мереж, зокрема відгуків користувачів про ресторани, департамент розробив алгоритми для прогнозування потенційних порушень санітарних норм. Це дозволило більш ефективно планувати перевірки та зосередити увагу на найбільш проблемних закладах. Експериментальні дані підтвердили, що такий підхід значно підвищує ефективність контролю та сприяє забезпеченню безпеки харчових продуктів для населення. [12].

Окрім того, проведене в Лас-Вегасі дослідження продемонструвало, що аналіз великих даних за допомогою штучного інтелекту може революціонізувати систему контролю за безпекою харчових продуктів. Шляхом аналізу відгуків користувачів соціальних мереж, алгоритми машинного навчання дозволили ідентифікувати заклади з найбільш високим ризиком санітарних порушень. Результати експерименту показали, що такий підхід дозволяє значно підвищити ефективність контролю та зменшити кількість випадків харчових отруєнь. Це свідчить про потенціал використання штучного інтелекту для оптимізації ресурсів контролюючих органів та забезпечення більш високого рівня захисту здоров'я споживачів [11].

Міжнародні ініціативи в сфері використання великих даних пропонують перспективні альтернативи традиційним методам збору та аналізу статистичної інформації. Це дозволяє отримувати більш оперативні та комплексні дані для оцінки соціально-економічних процесів.

Глобальна тенденція до використання великих даних в статистиці демонструє високий потенціал цього підходу. Проекти, що реалізуються в різних країнах, використовують різноманітні цифрові сліди людської діяльності, такі як дані онлайн-транзакцій, соціальних мереж та датчиків, для отримання більш детальної та оперативної інформації про економічні та соціальні процеси. Наприклад, аналіз даних сканерів в супермаркетах дозволяє виявляти інфляційні тренди на ранніх стадіях, а аналіз даних про вакансії – оцінювати вплив технологічних змін на ринок праці. Це сприяє більш ефективному розробленню економічної політики та покращенню якості життя населення [12, с. 345].

Інтеграція технологій Інтернету речей та великих даних в систему моніторингу результатів державної політики дозволяє використовувати принципово нові джерела інформації, такі як дані датчиків, мобільних пристроїв та соціальних мереж. Це відкриває нові можливості для більш детального аналізу та оцінки ефективності державних програм, а також для своєчасного виявлення

проблемних ситуацій та розробки відповідних заходів.

Цифрові платформи, такі як платформа результативності уряду Великобританії, пропонують інноваційний підхід до моніторингу та оцінки діяльності державних органів. За допомогою таких платформ можна відстежувати різноманітні показники, що характеризують якість надання адміністративних послуг, включаючи вартість, швидкість, зручність та задоволеність громадян. Автоматизований збір та аналіз даних дозволяє отримувати оперативну інформацію про ефективність роботи державних служб та вносити необхідні коригування для покращення якості послуг. Крім того, такі платформи сприяють підвищенню прозорості діяльності державних органів та зміцненню довіри громадян [9].

Примітно, що аналогічні показники використовуються і для оцінки надання адміністративних послуг на платформі результативності в Австралії. Цифрова платформа в зазначеній країні слугує не лише інструментом надання послуг, а й джерелом даних для оцінки їхньої якості. Задоволеність громадян, визначена на основі онлайн-опитувань, є важливим критерієм такої оцінки, проте її репрезентативність залежить від кількості отриманих відгуків [15].

Висновки. Таким чином, цифрова трансформація місцевого самоврядування, що включає в себе використання штучного інтелекту та Інтернету речей, дозволяє перейти від реактивного до проактивного управління містом. Шляхом аналізу даних, зібраних з різних датчиків та сенсорів, штучний інтелект дозволяє органам місцевої влади отримувати детальну картину міського життя в режимі реального часу. Це, в свою чергу, сприяє більш ефективному плануванню та управлінню міськими інфраструктурними системами, такими як транспорт, енергетика та комунальні послуги. Крім того, штучний інтелект може бути використаний для прогнозування майбутніх тенденцій та розробки більш ефективних політик.

Бібліографічний список:

1. Забловський А. Використання технологій штучного інтелекту для розвитку екосистеми «розумних» міст. SMART-інфраструктура сталому розвитку міст: світовий досвід та перспективи України. Київ: Фонд Фрідріха Науманна за Свободу в Україні, 2021. С. 305 – 313.
2. Косоруков А. А. Технології штучного інтелекту в сучасному державному управлінні. *Соціодинаміка*. 2019. № 5. С. 43 – 58.
3. Молчанов Данило. Як влаштована платформа електронних послуг Великої Британії. URL: <http://tapas.org.ua/all-uk/blogs-uk/iak-vlashtovana-platforma-elektronnykh-posluh-velykoi-brytanii-u-blozi-danyla-molchanova/>
4. Познякова А. «Розумні» сталі міста: концепція, платформи для кооперації, рекомендації для України. SMART-інфраструктура сталому розвитку міст: світовий досвід та перспективи України. Київ: Фонд Фрідріха Науманна за Свободу в Україні, 2021. С. 340 – 367.
5. Серенко А. О. Публічне управління розвитком електронного урядування окремих країн Європейського Союзу. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 3. С. 195 – 201.
6. Соколовська О.О. Можливості та наслідки трансформації цифрової економіки. *Прогнозування економічного відновлення національної економіки: всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Одеса., 16 січ. 2021 р.). Одеса: Центр екон. досліджень та розвитку, 2021. – С. 5 – 8.
7. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. Аналітична доповідь. Центр Разумкова, 2020р. 274 с.
8. Bertot J. Universal and contextualized public services: Digital public service innovation framework. *Government Information Quarterly*. 2016. Vol. 33/2, P. 211 – 222.
9. Burch T. Surveyors and smart cities – partners in technology. *GPS World*, 6 March 2019. URL: <https://www.gpsworld.com/surveyors-and-smart-cities-partners-in-technology>
10. Digital Transformation in Europe: Stepping to the future. EUcalls, 4 June 2020. URL: <https://eucalls.net/blog/digital-transformation-in-europe>
11. Digital Transformation Strategy. Vision 2025 We will deliver world-leading digital services for the benefit of all Australians. Digital Transformation Agency, 2018, 48 p.
12. FACT SHEET: Administration Announces New “Smart Cities” Initiative to Help Communities Tackle Local Challenges and Improve City Services. The White House, Office of the Press Secretary, 14 September 2015. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/09/14/fact-sheet-administration-announces-new-smart-cities-initiative-help#:~:text=Today%2C%20the%20Administration%20is%20announcing,crime%2C%20fostering%20economic%20growth%2C%20managing>
13. Ménard A. How can we recognize the real power of the Internet of Things? McKinsey Digital, 15 November 2017. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/how-can-we-recognize-the-real-power-of-the-internet-of-things>
14. Report to The President. Technology and the Future of Cities. Executive Office of the President President’s Council of Advisors on Science and Technology, February 2016. URL:

https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/PCAST/pcast_cities_report___final_3_2016.pdf.

15. Smart City Technologies: Role and Applications of Big Data and IoT. HEREmobility.

URL:<https://mobility.here.com/learn/smart-city-mobility/smart-city-technologies-role-and-applications-big-data-and-iot#pgid-1771>

References:

1. Zablovskiy A. (2021). Vykorystannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu dlia rozvytku ekosystemy «rozumnykh» mist. SMART-infrastrukturau stalomu rozvytku mist:svitovy dosvid ta perspektyvy Ukrainy. Kyiv: Fond Fridrikha Naumanna za Svobodu v Ukraini, S. 305 – 313.
2. Kosorukov A. A. (2019). Tekhnolohii shtuchnoho intelektu v suchasnomu derzhavnomu upravlinni. *Sotsiodynamika*. № 5. S. 43 – 58.
3. Molchanov Danylo. Yak vlashtovana platforma elektronnykh posluh Velykoi Brytanii. URL: <http://tapas.org.ua/all-uk/blogs-uk/iak-vlashtovana-platforma-elektronnykh-posluh-velykoi-brytanii-u-blozi-danyla-molchanova/>
4. Pozniakova A. (2021). «Rozumni» stali mista: kontseptsii, platformy dlia kooperatsii, rekomendatsii dlia Ukrainy. SMART-infrastrukturau stalomu rozvytku mist:svitovy dosvid ta perspektyvy Ukrainy. Kyiv: Fond Fridrikha Naumanna za Svobodu v Ukraini, S. 340 – 367.
5. Serenok A. O. (2017). Publichne upravlinnia rozvytkom elektronnoho uriaduvannia okremykh krain Yevropeiskoho Soiuzu. *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia*. Vyp. 3. S. 195 – 201.
6. Sokolovska O.O. (2021). Mozhyvosti ta naslidky transformatsii tsyfrovoy ekonomiky. *Prohnozuvannia ekonomichnoho vidnovlennia natsionalnoi ekonomiky: vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa., 16 sich. 2021 r.)*. Odesa: Tsentr ekon. doslidzhen ta rozvytku, S. 5 – 8.
7. Tsyfrova ekonomika: trendy, ryzyky ta sotsialni determinanty. (2020). Analychna dopovid. Tsentr Razumkova., 274 s.
8. Bertot J. (2016). Universal and contextualized public services: Digital public service innovation framework. *Government Information Quarterly*. Vol. 33/2, P. 211 – 222.
9. Burch T. Surveyors and smart cities – partners in technology. *GPS World*, 6 March 2019. URL: <https://www.gpsworld.com/surveyors-and-smart-cities-partners-in-technology>
10. Digital Transformation in Europe: Stepping to the future. EUcalls, 4 June 2020. URL: <https://eucalls.net/blog/digital-transformation-in-europe>
11. Digital Transformation Strategy. (2018). Vision 2025 We will deliver world-leading digital services for the benefit of all Australians. Digital Transformation Agency., 48 p.
12. FACT SHEET: Administration Announces New “Smart Cities” Initiative to Help Communities Tackle Local Challenges and Improve City Services. The White House, Office of the Press Secretary, 14 September 2015. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/09/14/fact-sheet-administration-announces-new-smart-cities-initiative-help#:~:text=Today%2C%20the%20Administration%20is%20announcing,crime%2C%20fostering%20economic%20growth%2C%20managing>
13. Ménard A. How can we recognize the real power of the Internet of Things? McKinsey Digital, 15 November 2017. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/how-can-we-recognize-the-real-power-of-the-internet-of-things>
14. Report to The President. Technology and the Future of Cities. Executive Office of the President President’s Council of Advisors on Science and Technology, February 2016. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/PCAST/pcast_cities_report___final_3_2016.pdf.
15. Smart City Technologies: Role and Applications of Big Data and IoT. HEREmobility. URL:<https://mobility.here.com/learn/smart-city-mobility/smart-city-technologies-role-and-applications-big-data-and-iot#pgid-1771>

Shvets K. Foreign experience of digital transformation of local self-government

The article examines the foreign experience of digital transformation of local self-government with the aim of identifying successful practices and the possibilities of their adaptation for Ukraine. The conducted research revealed the presence of objective prerequisites that determine the need for digital transformation of public management models. The analysis of international experience shows a significant variability of conceptual approaches, priorities and tools used by different countries to implement such a transformation. It has been established that digital transformation in the field of local self-government is one of the key areas of development of modern urban systems, which contributes to the improvement of municipal management efficiency indicators, including the quality of services, the efficiency of resource use, and the level of transparency. The experience of the countries of the European Union, in particular Germany, Estonia, Denmark and Great Britain, which are leaders in the implementation of digital solutions at the

level of local communities, is analyzed. Examples of successful digitalization in the USA and Singapore are also considered. The article pays special attention to the concepts of smart city and e-government, which are the basis for the modernization of local self-government infrastructure. The role of innovative technologies, such as the Internet of Things (IOT), big data, artificial intelligence and blockchain, in ensuring effective management of city systems and involving citizens in the decision-making process was noted. Using the example of foreign cities, the impact of digital technologies on raising the standard of living of residents, improving the environmental situation, and reducing operating costs of local authorities is analyzed. Risks and challenges related to the digital transformation of local self-government were also considered, in particular the issues of cyber security, protection of personal data and the need to develop digital skills among the population. The key areas that may be useful for Ukraine when implementing similar solutions are summarized.

Keywords: *local self-government, digital transformation, artificial intelligence, public administration*

ЖУРНАЛІСТИКА ТА СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 316.774:004.738.5]:[070.11:004.031.4](477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9799-9786>

Стеблина Н. О., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3032-2820>

Борищук В. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса

КОМП'ЮТЕРНИЙ АНАЛІЗ ДОТРИМАННЯ СТАНДАРТУ ВІДОКРЕМЛЕННЯ ФАКТІВ ВІД КОМЕНТАРІВ В УКРАЇНСЬКИХ ОНЛАЙН-ЗМІ

На сьогодні існує потреба вимірювання якості контенту медіа, зокрема, дотримання професійних стандартів. Це завдання в Україні виконується вручну. У цьому дослідженні пропонуємо допоміжний алгоритм комп'ютерного аналізу для дослідження в українських онлайн-ЗМІ дотримання журналістського стандарту відокремлення фактів від коментарів. Припускається, що на основі аналізу дієслів у посиланнях після цитат можливо оцінити дотримання або порушення цього стандарту. Низка програм, написаних мовою Python, дозволяють завантажувати та обробити публікації медіа із архівів. На прикладі аналізу 7111 журналістських матеріалів із сайтів всеукраїнських та регіональних медіа виявлено приклади дотримання та порушення професійного стандарту відокремлення фактів від коментарів. Встановлено, що всеукраїнські ЗМІ можуть частіше порушувати стандарт розмежування суб'єктивних думок, висловлень та коментарів експертів від фактів, ніж регіональні (49,3% проти 37,2%), хоча таку різницю можна пояснити значною різницею у кількості матеріалів, яку медіа публікують щодня. При цьому у більшості ЗМІ були виявлені такі оцінні та емоційно експресивні дієслова: «заявити», «зазначити», «наголосити» (варто було замінити нейтральним «сказати»), «підкреслити», «нагадати», «запевняти», «зауважити» (використовувалися журналістами для оцінювання сказаного кимось). Також була зафіксована спільна «нейтральна» лексика: «повідомити», «сказати», «додати», «йтися», «розповісти», «написати». Такий спосіб дослідження медіа можна впроваджувати не лише для перевірки дієслів з емоційним, урочистим, експресивним, стилістичним чи оцінним змістом, але й аналізу інших частин мов (іменники, прикметники, прислівники) чи популярних фраз або словосполучень, які теж можуть вживатися журналістами, аби надати суб'єктивне значення сказаного кимось про певний факт чи подію. Тож впровадження елементів комп'ютерного аналізу, як-от запропонованого в нашій роботі, в моніторингу медіа можуть допомогти експертам бачити ті тексти, в яких наявні маркери можливого порушення стандартів.

Ключові слова: професійні стандарти, онлайн-журналістика, новини, комп'ютерний аналіз

Постановка проблеми в загальному вигляді. Професійні стандарти журналістики відіграють важливу роль для забезпечення суспільства якісною та достовірною інформацією, яка поширюється в засобах масової комунікації. Одним із них – відокремлення фактів від коментарів – передбачає, що усі коментарі й думки самого журналіста, експертів, учасників події повинні бути чітко відокремлені від фактів. «Журналіст-інформаційник узагалі повинен виступати як спостерігач, не висловлювати власних думок чи оцінних суджень про подію і не робити власних емоцій частиною матеріалу поготів» [1]. Це означає, що в інформаційних жанрах журналістики неприпустиме використання оцінної лексики, підміни фактів емоціями, стилістично забарвлених епітетів тощо, оскільки такі слова, словосполучення чи фрази містять оцінювання події, які журналіст не має висловлювати.

На сьогодні декілька українських професійних медіаорганізацій вимірюють дотримання професійних стандартів в українських медіа: Детектор Медіа оцінює телевізійні програми, Інститут

масової інформації – загальноукраїнські онлайн-видання, Інститут демократії імені Пилипа Орлика – регіональні пресу та електронні видання, а також телеграм-канали. Уся ця діяльність проводиться вручну, хоча саме для стандарту відокремлення фактів від коментарів цілком можливо запропонувати алгоритм для комп'ютерного аналізу, застосовуючи, наприклад, семантичний аналіз.

Викладемо нашу гіпотезу детальніше. Відомий український редактор Отар Довженко пропонує ретельніше ставитися до нейтрального викладу у новинах. Він пише: «Є маса випадків, коли недоречно дібране слово впливає на сприйняття інформації. Це особливо небезпечно тоді, коли ви не пишете свій текст, а копіюєте чи злегка змінюєте чужий» [2]. На думку медійника, журналісти мають ретельно добирати дієслова, посилаючись на джерела, оскільки від цього залежить те, як саме сприйматиме інформацію аудиторія. Наприклад, є різниця між тим, яке дієслово вживає журналіст після цитати: «каже» чи «переконаний/вірять/підкреслює» тощо. У першому випадку йдеться про нейтральний виклад, у другому, як правило, – про порушення стандарту, бо журналіст вживає слово, що має емоційне забарвлення. Тож ми припускаємо, що на основі аналізу дієслів у посиланнях після цитат можливо оцінити дотримання або порушення цього стандарту.

Тому на прикладі кількох українських онлайн-ЗМІ, зокрема всеукраїнських – «Дзеркало тижня» та «Українська правда», та регіональних – «Думська» та «Вінниця.інфо», у цьому дослідженні запропонуємо підхід комп'ютерного аналізу дотримання стандарту відокремлення фактів від коментарів, а також визначимо, чи вміють журналісти у своїх матеріалах уникати оцінку та емоційно забарвлену лексику.

Дотримання та виконання професійних стандартів є основою незалежної, об'єктивної та якісної журналістики. Як підкреслює Ю. Візниця, «показники виконання стандартів новинної та аналітичної журналістики є маркером надійності джерела інформації, впливають на довіру до ЗМІ, їх оприлюднення виконує завдання громадського контролю над медіа, здійснює регулюючу та нормативну функції за умов, коли законодавча база регуляції або недосконала, або відсутня» [3].

Журналісти повинні дотримуватися професійних стандартів, щоб до їх медіа, в яких вони публікують свої матеріали, була довіра від суспільства. Про чіткість його дотримання зауважує Олена Голуб в практичному посібнику «Медіакомпас: путівник професійного журналіста»: «Аудиторія повинна чітко розуміти, що певна оцінка чи висновок не є «істиною в останній інстанції», це — лише суб'єктивна думка автора матеріалу» [4].

Дослідники І. Куляс та О. Макаренко зауважують, що коли йдеться про цей стандарт, то «висловлювати свої думки можуть лише ті люди, які є учасниками події, або ті, хто є експертами з конкретного питання» [5].

Згідно з результатами моніторингу ЗМІ аналітичним центром «Детектор.медіа» у 2020-2023 роках, дотримання стандарту відокремлення фактів від коментарів є найбільш проблемним в медіа, як до (в інформаційних програмах на різних телевізійних каналах) та і після повномасштабного вторгнення (у спільному телемарафоні «Єдині новини») [6; 7; 8; 9].

Основною причиною, на думку А. Наливайко, «порушення цього стандарту зазвичай виникає через некомпетентність журналіста, а саме через відсутність розуміння понять «факти» та «коментарі», їх ознаки та сутність» [10].

Як зазначає професор Лондонської школи економіки Чарлі Бекет, є три основні виклики, з якими стикаються медіа у сучасному світі, що змушують їх використовувати оцінні судження, емоційно забарвлену лексику не тільки в самих текстах, а вже у заголовках:

- 1) економічний виклик – більш жорстка конкуренція, стрімке пришвидшення поширення новин, що стали доступнішими для аудиторії;
- 2) технології — візуалізовані дані зможуть привернути набагато більше уваги аудиторії, ніж просто сухий опис фактів. Сьогодні новини найшвидше розповсюджуються через соціальні мережі, а тому стало важливим змусити аудиторію розширити контент;
- 3) людська психологія – якщо глянути на події в політиці, то люди реагують більше на емоції, а не на факти, що впливає й на політичну журналістику [11].

Тож проблема дотримання та порушення журналістських стандартів, зокрема одного з обраних – відокремлення фактів від коментарів, в інформаційних та аналітичних матеріалах онлайн-ЗМІ, а також спосіб швидкого їх вияву завдяки використанню комп'ютерного аналізу дієслівної лексики зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Мета цього дослідження – запропонувати допоміжний алгоритм комп'ютерного аналізу для дослідження в українських онлайн-ЗМІ дотримання журналістського стандарту відокремлення фактів від коментарів.

Для виконання мети поставимо такі **завдання**:

- здійснити огляд наукової літератури й інтернет-ресурсів громадських організацій та аналітичних центрів, що досліджують журналістику на предмет способів виявлення порушення ЗМІ стандарту відокремлення фактів від коментарів;
- сформувати корпус журналістських текстів онлайн-медіа для аналізу;
- створити словник дієслівної лексики для його використання у комп'ютерному аналізі текстів ЗМІ;
- виявити дотримання або порушення стандарту відокремлення фактів від коментарів у онлайн-виданнях на основі отриманих даних та визначити найбільш уживану лексику, яку використовують журналісти;
- простежити особливості та тенденції дотримання стандарту відокремлення фактів від коментарів у всеукраїнських та регіональних медіа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для проведення комп'ютерного аналізу ми вирішили дослідити, як науковці та професійні аналітики у сфері журналістики перевіряють порушення стандарту відокремлення фактів від коментарів.

В Інституті масової інформації використовують власну методологію оцінки професійності та відповідальності онлайн-медіа [12]. Серед основних вимог до журналістських матеріалів вони зазначають: чітке відокремлення від фактів та коментарів експертів; заборона використання оцінних суджень журналіста чи редакції медіа; кожна описана думка має свого конкретного автора; заголовок відповідає змісту тексту публікації.

Аналітики виділяють такі чотири маркери порушення: «1) Думка журналіста чи експерта не відділяється від тексту новини і подається як факт; 2) В новині присутні оціночні судження журналіста або редакції; 3) Вживання в новині яскраво забарвлених слів, епітетів, мемів, які не є цитатою, і покликані справити емоційний вплив на аудиторію; 4) Заголовок містить оціночне судження редакції або не відповідає суті новини» [12].

Своєю методологією моніторингу телевізійних і радієвих програм дотримується громадська організація «Детектор медіа» [13]. У ній вони прописали, якими є ознаки дотримання стандарту відокремлення фактів від коментарів:

- «По-перше, чітке позначення початку й кінця кожної суб'єктивної думки (висновку, коментаря, оцінки, прогнозу, обвинувачення, припущення тощо), яка звучить у журналістському матеріалі» [13]. Аудиторія ЗМІ має чітко розуміти, де починається та закінчується кожна суб'єктивна думка.
- «По-друге, чітке позначення авторства при викладі будь-якої думки (жодна думка не може подаватися анонімно)» [13]. Найпростіший спосіб – це подавати усі суб'єктивні думки синхронно: якщо в усній формі, то це пряма мова, що записана на мікрофон чи відеокамеру та її трансляція під час ефіру; якщо в письмовій формі, то це чітке позначення меж цитати чи переказу від основного тексту.
- «По-третє, в новинах, з огляду на цей стандарт, є неприйнятними жодні висновки й оцінки журналіста (ведучого чи репортера)» [13]. Використання оцінної та експресивної лексики, власних суджень, а також підміна фактів емоціями неприпустимі для медійника.

Також вони зазначають ще деякі характеристики, які демонструють, що журналісти у своїх матеріалах порушують цей стандарт: «позначення простих дій лексикою урочистого стилю», «оцінка вимірюваних понять та модальності або значення сказаного», «безпідставне узагальнення, коли суб'єктивну думку однієї або кількох людей поширюють на невизначено велику кількість людей» [13].

Для огляду дотримання стандартів журналістики в інформаційних випусках всеукраїнських телеканалів науковиці Н. Борсук та В. Онишук використовують такий метод наукового дослідження як контент-аналіз. Їм вдалося зафіксувати такі порушення в журналістських телематеріалах як оцінні судження (емоційна лексика, висловлювання з упередженим ставленням), суб'єктивні судження (власні коментарі сюжетів), відсутність авторства, нечітке розмежування факту від коментарів [14].

Цікаву тенденцію у сучасній українській журналістиці вдалося зафіксувати науковиці Н. Білій. Під час аналізу інформаційних новин Суспільного мовника найчастіше журналісти порушують стандарт відокремлення фактів від коментарів, а саме те, що вони найбільше висловлювали суб'єктивні думки під час висвітлення новин: «Варто наголосити на тому, що від початку повномасштабного вторгнення ведучі новин та журналісти у прямих етерах часто дозволяють собі

висловлювати власне ставлення до Росії. Вони часто називають це громадянською позицією і не вважають порушенням журналістських стандартів» [15].

Ще більша проблема в порушенні стандарту відокремлення фактів від коментарів простежується в інформаційних телеграм-каналах. Н. Стеблина виявила, що медійники дуже часто у публікаціях новин вдаються до вживання емоційних (оціночна лексика, особливо, коли йдеться про події на фронті) та суб'єктивних (іронізування та сарказм при описі певних фактів чи коментарів експертів) висловів, а також для них звичним явищем є коментування дописів [16].

Матеріал і метод. Для нашого дослідження були обрані два загальнонаціональні онлайн-медіа – «Українська правда» та «Дзеркало тижня», які за оцінками експертів ІМІ входять до «білого списку» медіа [17], тобто найкраще дотримуються стандартів, а також два регіональних, найпопулярніших у своїх регіонах згідно зі статистикою Similarweb, – вінницьке інтернет-видання «Вінниця.інфо» та одеське вебмедіа «Думська».

Для аналізу усіх обраних ЗМІ був зібраний архів з 7111 публікацій, зібраних за місяць, зокрема: 4065 – Дзеркало тижня (далі – ДТ), 2040 – Українська правда (УП), 629 – Думська (ДУ), 377 – Вінниця.інфо (ВІ).

Період: один місяць (січень 2024 року).

Використовувався такий алгоритм збору та аналізу публікацій:

- програма archive.ru завантажувала усі дописи із архіву офіційних сайтів медіа;
- програма find_texts.py відкидала html-теги і записувала заголовки та тексти в окремі файли;
- програма find_references.py знаходила найбільш поширені посилання на джерела (посилання після цитат, наприклад: », - заявив Зеленський; або «Буданов сказав, що»);
- програма find_verbs.py за допомогою бібліотеки srasu здійснювала семантичний аналіз посилань, ідентифіковувала в них дієслова, приводила їх до уніфікованої форми (процес лематизації) та формувала список із найбільш уживаних .

Після цього ми аналізували вживання цих дієслів у контексті і робили висновки щодо дотримання/порушення стандарту.

Виклад основного матеріалу. І. Всеукраїнські інтернет-видання

У першій частині розглянемо результати дотримання журналістського стандарту відокремлення фактів від коментарів в загальнонаціональних онлайн-ЗМІ. За допомогою комп'ютерного аналізу вдалося зафіксувати Топ 20 найбільш популярних дієслів у посиланнях після цитат, де дієслова, які можуть свідчити про порушення стандартів, позначено курсивом (Таблиця 1).

Таблиця 1

**Топ 20 дієслів в журналістських матеріалах
всукраїнських інтернет-видань «Українська правда» та «Дзеркало тижня»**

Дзеркало тижня				Українська правда			
Дієслова	К-сть згадок	Дієслова	К-сть згадок	Дієслова	К-сть згадок	Дієслова	К-сть згадок
заявити	1035	зауважити	116	заявити	453	розповісти	33
повідомити	701	написати	107	повідомити	353	стверджувати	33
вказати	623	нагадати	76	вказати	201	підкреслити	32
додати	444	підкреслити	75	додати	131	написати	31
сказати	399	стверджувати	59	сказати	104	пояснити	25
наголосити	338	попередити	44	наголосити	89	зауважити	20
вважати	225	припустити	44	вважати	78	попередити	20
розповісти	222	запевняти	39	нагадати	63	запевняти	17
пояснити	125	підтвердити	36	уточнити	55	вказати	12
йтися	122	констатувати	31	підтвердити	49	йтися	12

«Дзеркало тижня»

Найпопулярнішими дієсловами перед або після прямої/непрямої мови в журналістських матеріалах стали «заявити», «повідомити», «вказати», «додати» та «сказати». Усіх топ 20 дієслів у ДТ згадувалося 4861 раз.

До емоційно експресивної чи оціночної лексики можна віднести 9 з 20 найчастіше використаних дієслів, а саме: «заявити», «вказати», «наголосити», «зауважити», «нагадати», «підкреслити», «попередити», «припустити» та «запевняти».

Дієслова «заявити», «вказати» та «наголосити» є позначенням простих дій лексикою урочистого стилю¹². Щоб дотриматися стандарту, замість використаних дієслів журналістам

достатньо просто вжити «сказати» на позначення простої дії: *Прем'єр-міністр Словаччини Роберт Фіцо заявив (краще «сказав»)* у вівторок, 23 січня, що життя в Києві «абсолютно нормальне» і повномасштабної війни немає; *Міський голова Харкова Ігор Терехов зазначив (краще «сказав»)*, що ворожі ракетні атаки 23 січня спричинили одну з наймасштабніших за числом жертв трагедій у місті від самого початку повномасштабної війни РФ проти України; *Президент наголосив (краще «сказав»)*, що треба знайти відповіді на все, тому СБУ буде це розслідувати та знайде винуватців.

Використовуючи такі дієслова, як «припустити», «підкреслити», «зауважити», «запевняти», «попередити» та «нагадати», журналісти оцінюють модальність або значення сказаного кимось, а тому це теж може порушувати стандарт відокремлення фактів від коментарів: *«Давайте всі молитися і сподіватися»: посол Маркарова припустила (краще «спрогнозувала») час голосування за пакет допомоги від США; Прем'єр-міністерка Кая Каллас підкреслила (краще «сказала»), що в конституції естонська є державною, тому кожен має право здобувати освіту рідною мовою; Водночас, він [Дмитро Кліменков] запевнив (краще «вважає»), що військові будуть забезпечені харчами: міністерство домовилося з постачальником харчів однієї з інших областей, що він покриє потреби; Тут зауважили (краще «повідомили»), українське Міноборони відповіло на чутки, сказавши «ні, це неправда», але на момент написання звіту це не надало додаткової інформації про ситуацію; Державна служба з надзвичайних ситуацій уже попередила (краще «повідомила»), що вдень 7 січня та протягом доби 8 січня в Черкаській, Кіровоградській, Полтавській, Дніпропетровській, Харківській областях значний сніг; Працівники допоможуть знайти вільні місця на таких рейсах, для цього зв'яжіться з онлайн-підтримкою у месенджерах, застосунку або телефоном 0 800 503 111, нагадали (краще «уточнили») в «Укрзалізниці».*

Якщо згрупувати кількість згадок усіх цих слів (2390) з всіх топ 20 (4861), то можемо зробити висновок, що у кожному другому матеріалі (49,2%) журналісти ДТ можуть нехтувати стандартом відокремлення фактів від коментарів.

Решта дієслів («повідомити», «додати», «сказати», «вважати», «розповісти», «пояснити», «йтися», «написати», «стверджувати», «підтверджувати», «констатувати») несуть у собі нейтральний зміст, і не містять в собі емоційності, експресивності, урочистості чи оцінки, яка б могла вплинути на проявлення суб'єктивності автора або його думок щодо коментарів експертів чи опису подій.

«Українська правда»

Найбільш часто у матеріалах ЗМІ перед або після прямої/непрямої мови вживалися такі дієслова: «заявити», «повідомити», «зазначити», «додати» та «сказати». Усіх топ 20 дієслів у УП згадувалося 1811 раз.

З 20 найчастіше використаних дієслів 8 можна віднести до емоційно експресивної чи оцінної лексики, а саме: «заявити», «зазначити», «наголосити», «нагадати», «підкреслити», «зауважити», «наголошувати», «попередити» та «запевняти».

Перші три слова «заявити», «зазначити» та «наголосити» відносяться до лексики урочистого стилю. Для дотримання стандарту, журналісти повинні використовувати нейтральну лексику – у цьому випадку достатньо просто використати «сказати»: *Натомість, заявили (краще «сказали») росіяни, «Вашингтону слід би скористатися своїм впливом на владу України, щоб переконати їх припинити саботаж Мінських домовленостей»; «Якщо поєднати ці три речі разом, то можна побачити Україну, яка не лише виживе, але й процвітатиме. Це найкраща відповідь Путіну. І це також найкраща відповідь для нас, тому що це означає, що вони зможуть стати на власні ноги», – зазначив (краще «сказав») Блінкен; «Ракетні удари та обстріли по цивільних районах призводять до загибелі та поранень мирних жителів, а також до руйнування критично важливої інфраструктури», – наголосила (краще «сказала») заступниця генсека ООН.*

Журналісти УП також вдалися до способу оцінювання сказаного кимось, позначавши у своїх матеріалах це словами, що оцінюють модальність або значення сказаного: «нагадати», «підкреслити», «зауважити», «попередити» та «запевняти», що може свідчити про порушення стандарту відокремлення фактів від коментарів: *Речник Повітряних сил нагадав (краще «пояснив»), що українська ППО наразі не має засобів для збиття таких ракет; Речниця Пентагону підкреслила (краще «уточнила»), що США сподіватимуться на допомогу Україні з боку інших союзників; Як зауважив (краще «повідомив») ЦНС, росіяни продовжують збирати найманців по всіх країнах світу для продовження загарбницької політики; Повітряні сили увечері 16 січня попередили (краще «повідомили»), що на Сумщині пересувається БпЛА невстановленого типу та «Шахеда» у напрямку Дніпропетровщини; Прем'єрка Естонії Кая Каллас запевнила (краще «підтвердила»), що її*

держава не видаватиме українських чоловіків мобілізаційного віку.

Якщо систематизувати кількість згадок усіх цих слів (895) з всіх топ 20 (1811), то виявиться, що, як і в ДТ, половина матеріалів УП (49,4%) може містити порушення стандарту відокремлення фактів від коментарів.

Решта дієслів («повідомити», «додати», «сказати», «вважати», «уточнити», «підтвердити», «розповісти», «стверджувати», «написати», «пояснити», «вказати», «йтися») мають нейтральний зміст без емоційної, експресивної чи урочистої оцінки, що робить неможливим для автора певним чином вплинути на аудиторію через суб'єктивні думки чи підміни фактів емоціями про когось чи щось.

Порівняння «Дзеркала тижня» і «Української правди»

Якщо порівняти отримані результати 2 обраних всеукраїнських онлайн-ЗМІ, простежуються кілька спільних тенденцій:

- однаковий топ 5 найпопулярнішої дієслівної лексики, яка використовується перед або після прямої/непрямой мови в журналістських матеріалах: «заявити», «повідомити», «зазначити», «додати» та «сказати», з яких 2 містять в собі оцінний зміст;
- кожен другий матеріал (49,2% – ДТ і 49,4% – УП) може порушувати стандарт відокремлення фактів від коментарів;
- «заявити», «зазначити», «наголосити», «нагадати», «підкреслити», «попередити», «запевняти» – оцінні дієслівна лексика, які використовували в текстах обидва онлайн-ЗМІ.
- «повідомити», «додати», «сказати», «вважати», «розповісти», «пояснити», «йтися», «написати», «стверджувати», «підтвердити» – нейтральна лексика, яку вживали журналісти ДТ і УП, дотримуючись розмежування фактів від суджень та думок експертів.

II. Регіональні інтернет-видання

У другій частині розглянемо результати дотримання журналістського стандарту відокремлення фактів від коментарів у регіональних онлайн-ЗМІ. Оскільки кількість матеріалів в цих медіа набагато менша, ніж у всеукраїнських, то вдалося зафіксувати Топ 15 найбільш популярної дієслівної лексики (Таблиця 2).

Таблиця 2

Топ 15 дієслів в журналістських матеріалах всеукраїнських інтернет-видань «Думська» та «Вінниця.інфо»

Дієслова	Дзеркало тижня		Українська правда				
	К-сть згадок	Дієслова	К-сть згадок	Дієслова	К-сть згадок	Дієслова	К-сть згадок
заявити	1035	зауважити	116	заявити	453	розповісти	33
повідомити	701	написати	107	повідомити	353	стверджувати	33
зазначити	623	нагадати	76	зазначити	201	підкреслити	32
додати	444	підкреслити	75	додати	131	написати	31
сказати	399	стверджувати	59	сказати	104	пояснити	25
наголосити	338	попередити	44	наголосити	89	зауважити	20
вважати	225	припустити	44	вважати	78	попередити	20
розповісти	222	запевняти	39	нагадати	63	запевняти	17
пояснити	125	підтвердити	36	уточнити	55	вказати	12
йтися	122	констатувати	31	підтвердити	49	йтися	12

«Думська»

У журналістських матеріалах найвживанішими дієсловами перед або після прямої/непрямой мови стали «зазначити», «розповісти», «повідомити», «заявити» та «йтися». Усіх топ 15 дієслів у ДУ згадувалося 525 разів.

Серед зафіксованих слів 5 з 15 містять емоційну, експресивну чи оцінну характеристику, а саме: «зазначити», «заявити», «підкреслити», «згадувати» та «запевняти».

Урочистий стиль лексики на позначення простої дії «сказати» простежується в дієсловах «зазначити» та «заявити». Як ми зазначали в результатах дослідження ДТ та УП, використання такої лексики часто може свідчити про порушення стандарту відокремлення фактів від коментарів: «*Це рекорд. Якщо ракети влучили б у ціль, наслідки були б катастрофічними*», — **зазначив (краще «сказав»)** він [Валерій Залужний]; «*Є пошкоджені будинки, є травмовані одесити, ми вже зранку провели бюджетну комісію і пропонуємо внести зміни до рішення сесії про збільшення на 5 мільйонів гривень допомоги для пошкоджених будинків на проспекті Шевченка*», — **заявив (краще «сказав»)**

голова бюджетної комісії Олексій Потапський.

Спосіб оцінювання сказаного кимось проявляється при використанні журналістами слів: «згадувати», «підкреслити» та «запевняти», що можна характеризувати як порушення стандарту відокремлення фактів від коментарів: *«Він був дуже тонким, дуже добрим, нервовим і незвичайним, і ніколи ні під кого не підлаштовувався, — згадує (краще «розповідає») Олександр Тарасуль. — І водночас, він завжди був чудовим адміністратором та організатором; «Серед держав G7 є прагнення надати Україні ці запевнення, і це – термінове питання», — підкреслила (краще «уточнила») посол; Як запевняють (краще «вважають») у Міноборони, це дасть змогу використовувати засоби ППО, що захищають дата-центри від ракетних обстрілів, для прикриття інших важливих об'єктів, а також пришвидшить і розширить доступ українським військовим до розвідданих союзників;*

У матеріалах журналісти медіа більше використовували «нейтральну» дієслівну лексику («розповісти», «повідомити», «йтися», «додати», «говорити», «вважати», «уточнити», «підтвердити», «сказати», «написати») для передачі прямої/непрямої мови, однак при підрахунку згадок оцінної лексики (221) з усіх топ 15 (525), то констатуємо, що все ж чимала частина матеріалів ДУ (42,1%) може містити порушення стандарту відокремлення фактів від коментарів.

«Вінниця.інфо»

Журналісти у своїх матеріалах при передачі прямої/непрямої мови найчастіше використовували такі дієслова: «зазначити», «йтися», «сказати», «розповісти» та «додати». Усіх топ 15 дієслів у ВІ згадувалося 155 разів.

Дієслів з оцінним чи емоційним змістом було зафіксовано 5 з 15 слів, а саме: «зазначити», «запевняти», «згадувати», «нагадати» і «наголосити».

До пласту оцінної лексики, а саме дієслів урочистого стилю відносимо «зазначити» і «наголосити», які журналісти ВІ могли б замінити на нейтральне «сказати»: *«Завдяки вжитим заходам поліцейські встановили чоловіка, причетного до правопорушення. Ним виявився 35-річний раніше судимий житель обласного центру. Свої дії чоловік пояснювати відмовився», - зазначила (краще «сказала») керівник відділу комунікації Заріна Маєвська; Міський голова наголосив (краще «сказав») на тому, що Вінниця підсилює мобільні вогневі групи, які полюють на ворожі дрони.*

Модальність або оцінку сказаного кимось простежується в словах «запевняти», «згадувати» та «нагадувати», за якими можемо стверджувати про недотримання стандарту відокремлення фактів від суб'єктивних думок та коментарів: *Служба порятунку нагадує (краще «повідомляє»), що дотримання елементарних правил безпеки збереже не лише майно від пожеж, а й найцінніше - людське життя; Свою першу професію Тетяна Захараш згадує (краще «розповідає») з теплом: «Відчула, що сучасна молодь має знати правдиву історію рідної держави»; Обмін відбувся вдало, запевнив (краще «підтвердив») Євген Ткачик.*

Серед зафіксованої дієслівної лексики є чимало «нейтральних» слів («йтися», «сказати», «розповісти», «додати», «повідомити», «написати», «вказати», «пояснити», «говорити», «коментувати»), які передають пряму/непряму мову у текстах медіа, а тому не порушують розмежування висловлювань та думок від фактів.

Якщо згрупувати кількість згадок оцінної лексики (50) з всіх топ 15 (155), то констатуємо, що лише третина матеріалів журналістів ВІ (32,3%) може містити порушення стандарту відокремлення фактів від коментарів.

Порівняння «Думської» і «Вінниці.інфо»

Якщо зіставити отримані результати 2 обраних регіональних онлайн-ЗМІ, можемо виявити такі спільні тенденції:

- у текстах журналістських матеріалів переважає нейтральна лексика, серед них спільна: «розповісти», «повідомити», «йтися», «додати», «говорити», «сказати», «написати»;
- лише 5 дієслів з медіа обох топ 15 містять у своєму значенні емоційно експресивний та оцінний зміст;
- «запевняти» та «згадувати» – спільна дієслівна оцінна лексика, яку використовували журналісти ДУ та ВІ у своїх матеріалах.

Висновки. Використання запропонованого у дослідженні алгоритму комп'ютерного аналізу для перевірки українських онлайн-ЗМІ на предмет дотримання журналістського стандарту відокремлення фактів від коментарів дало змогу виявити найбільш типові відхилення від дотримання стандарту. За допомогою дієслівної лексики, яку журналісти використовують перед або після прямої/непрямої мови

у тексті, можна побачити, чи порушують медіа нейтральність подачі інформації, яку емоційно експресивну чи оцінну лексику вживають, які дієслова використовуються частіше та з якою частотою тощо.

Аналіз інтернет-видань різного рівня дозволив нам зафіксувати наступні особливості щодо дотримання чи порушення стандарту відокремлення фактів від коментарів:

- всеукраїнські ЗМІ можуть частіше порушувати стандарт розмежування суб'єктивних думок, висловлень та коментарів експертів від фактів, ніж регіональні (49,3% проти 37,2%) – така різниця може мати відносний фактор, що частково можна пояснити значною різницею у кількості матеріалів, які опублікували обидві групи медіа;
- на відміну від регіональних ЗМІ, що різнилися згадками дієслів у своїх рейтингах, у всеукраїнських медіа виявився спільний топ 7 найвживанішої дієслівної лексики, яка представлена майже однаковою кількістю оцінних та нейтральних слів;
- у більшості ЗМІ були виявлені такі оцінні та емоційно експресивні дієслова: «заявити», «зазначити», «наголосити» (варто було замінити нейтральним «сказати»), «підкреслити», «нагадати», «запевняти», «зауважити» (використовувалися журналістами для оцінювання сказаного кимось);
- спільна «нейтральна» лексика, що була зафіксована у всіх ЗМІ: «повідомити», «сказати», «додати», «йтися», «розповісти», «написати».

Такий спосіб дослідження медіа можна впроваджувати не лише для перевірки дієслів з емоційним, урочистим, експресивним, стилістичним чи оцінним змістом, але й аналізу інших частин мов (іменники, прикметники, прислівники) чи популярних фраз або словосполучень, які теж можуть вживатися журналістами, аби надати суб'єктивне значення сказаного кимось про певний факт чи подію. Тож впровадження елементів комп'ютерного аналізу, як-от запропонованого в нашій роботі, в моніторинги медіа можуть допомогти експертам бачити ті тексти, в яких наявні маркери можливого порушення стандартів. Також це дає змогу здійснювати компаративний аналіз всеукраїнських та регіональних медіа, який зараз відсутній в Україні.

Бібліографічний список:

1. Чоповський Д. Професійні журналістські стандарти: інформаційна довідка. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/advice/profesijni-zhurnalistski-standarty-normativna-dovidka-i31933> =
2. Довженко О. Зізнався, заявив, пообіцяв: чому слід добирати слова в новинах. *Медіалаб*. URL: <https://medialab.online/news/terevenyty/> =
3. Візниця Ю. Моніторинг дотримання журналістських стандартів в українських медіа: проблеми і методики. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. №4. Травень, 2021. С. 315–317. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/12186/11320> =
4. Голуб О. *Медіакомпас: путівник професійного журналіста*. Практичний посібник. Інститут масової інформації. Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.
5. Куляс І., Макаренко О. *Ефективне виробництво теленовін: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника: практичний посібник для журналістів*. Київ: ХББ, 2006. 120 с.
6. Довженко О., Красовська З. Моніторинг порушення журналістських стандартів у теленовінах. Підсумки першого півріччя 2020 року. *Детектор.медіа*. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/178783/2020-07-15-monitoring-porushennya-zhurnalistskykh-standartiv-u-telenovynakh-pidsumky-pershogo-pivrichchya-2020-roku-infografika/>
7. Красовська З. Якими були новини українських телеканалів у 2021 році. Підсумки моніторингу. *Детектор.медіа*. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/195487/2022-01-12-yakymy-buly-novyny-ukrainskykh-telekanaliv-u-2021-rotsi-pidsumky-monitoringu/>
8. Куляс І. Підсумки моніторингу телемарафону «Єдині новини» за жовтень—грудень 2022 року. *Детектор.медіа*. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/207039/2023-01-16-pidsumky-monitoringu-telemarafonu-iedyni-novyny-za-zhovtengruden-2022-roku-druga-chastyna/>
9. Куляс І. Підсумки моніторингу телемарафону «Єдині новини» за січень — березень 2023 року. *Детектор.медіа*. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/209995/2023-04-11-pidsumky-monitoringu-telemarafonu-iedyni-novyny-za-sichen-berezen-2023-roku-druga-chastyna>
10. Наливайко А. Тенденції порушення професійних стандартів у сучасній українській журналістиці. *Український інформаційний простір*. 2023. №1 (11). С. 90-106. DOI: 10.21272/Obraz.2022.1(38)-53-61
11. Beckett Charlie. How journalism is turning emotional and what that might mean for news. URL: <http://blogs.lse.ac.uk/polis/2015/09/10/howjournalism-is-turning-emotional-and-what-that-might-mean-for-news/>
12. Методологія оцінки професійності та відповідальності онлайн-медіа. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/metodolohiia-otsinky-profesiynosti-ta-vidpovidal-nosti-onlayn-media-i28289>
13. Методологія моніторингу телевізійних і радіої програм громадської організації «Детектор медіа» (новини, підсумкові тижневіки, публіцистичні авторські програми, політичні ток-шоу, інтерв'ю).

Детектор.медіа. URL: <https://detector.media/monitoring/article/136891/2018-04-24-metodologiya-monitoringiv-televiziynykh-i-radiynykh-program-gromadskoi-organizatsii-detektor-media-novyny-pidsumkovi-tyzhnevyky-publitsystychni-avtorski-programy-politychni-tok-shou-intervyyu/>

14. Борсук Н., Онишук В. Журналістські стандарти у новинних випусках телеканалів «1+1» та «Україна». *Образ*. 2022. Вип. 1. С. 53-61. DOI: 10.21272/Obraz.2022.1(38)-53-61

15. Біла Н. Особливості стандартів суспільного мовника під час війни: актуальні зміни. *Соціальні комунікації в умовах глобалізаційних процесів: стан, тенденції, перспективи* : збірник тез за матеріалами Міжнародної наукової конференції (м. Тернопіль, 16-17 червня 2023 року). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 146-148

16. Стеблина Н. Компаративний аналіз виробництва інформаційного контенту професійними ЗМІ та телеграм-каналами (на прикладі новин «Дзеркала тижня» та «Україна сьогодні»). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: журналістика*. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2023. № 2 (6). С. 39–46. DOI: 10.23939/sjs2023.02.039

17. ІМІ. Онлайн-медіа, що стали найякіснішими: білий список другого півріччя 2023. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/onlajn-media-shho-staly-najyakisnishymy-bilyj-spysok-drugogo-pivrichchya-2023-i55817>

References:

1. Chopovskyi, D. (2020). Profesiini zhurnalistski standarty: informatsiina dovidka. Instytut masovoi informatsii. URL: <https://imi.org.ua/advice/profesiini-zhurnalistski-standarty-normativna-dovidka-i31933>

2. Dovzhenko, O. (2019). Ziznavsia, zaiavyv, poobitsiav: chomu slid dobyraty slova v novynakh. *Medialab*. URL: <https://medialab.online/news/terevenyty/>

3. Viznytsia, Yu. (2021). Monitorynh dotrymanna zhurnalistskykh standartiv v ukrainskykh media: problemy i metodyky. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Hraal nauky»*. Vol. 4. May. P. 315–317. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/12186/11320>

4. Holub, O. (2016). *Mediakompas: putivnyk profesiinoho zhurnalista*. Praktychnyi posibnyk. Instytut masovoi informatsii. Kyiv: TOV «Sofia-A». 184 p.

5. Kulias, I., Makarenko, O. (2006). *Efektivne vyrobnytstvo telenovyn: standarty informatsiinoho movlennia; profesiina etyka zhurnalista-informatsiinyka : praktychnyi posibnyk dlia zhurnalistiv*. Kyiv: HBB. 120 p.

6. Dovzhenko, O., Krasovska, Z. (2020). Monitorynh porushennia zhurnalistskykh standartiv u telenovynakh. Pidsumky pershoho pivrichchia 2020 roku. *Detector.Media*. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/178783/2020-07-15-monitoring-porushennia-zhurnalistskykh-standartiv-u-telenovynakh-pidsumky-pershogo-pivrichchya-2020-roku-infografika/>

7. Krasovska, Z. (2021). Yakymy byly novyny ukrainskykh telekanaliv u 2021 rotsi. Pidsumky monitorynhu. *Detector.Media*. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/195487/2022-01-12-yakymy-buly-novyny-ukrainskykh-telekanaliv-u-2021-rotsi-pidsumky-monitoring/>

8. Kulias, I. (2022). Pidsumky monitorynhu telemarafonu «Yedyni novyny» za zhovten – hruden 2022 roku. *Detector.Media*. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/207039/2023-01-16-pidsumky-monitoring-telemarafonu-iedyni-novyny-za-zhovtengruden-2022-roku-druga-chastyna/>

9. Kulias, I. (2023). Pidsumky monitorynhu telemarafonu «Yedyni novyny» za sichen – berezen 2023 roku. *Detector.Media*. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/209995/2023-04-11-pidsumky-monitoring-telemarafonu-iedyni-novyny-za-sichen-berezen-2023-roku-druga-chastyna>

10. Nalyvaiko, A. (2023). Tendentsii porushennia profesiinykh standartiv u suchasni ukrainskii zhurnalistytsi. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*. Vol. 1 (11). P. 90-106. DOI: 10.21272/Obraz.2022.1(38)-53-61

11. Beckett, Ch. (2015). How journalism is turning emotional and what that might mean for news. URL: <http://blogs.lse.ac.uk/polis/2015/09/10/howjournalism-is-turning-emotional-and-what-that-might-mean-for-news/>

12. ІМІ. (2019). Metodolohiia otsinky profesiinosti ta vidpovidalnosti onlain-media. Instytut masovoi informatsii. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/metodolohiia-otsinky-profesiynosti-ta-vidpovidalnosti-onlain-media-i28289>

13. Detector.Media. (2018). Metodolohiia monitorynhiv televiziynykh i radiynykh prohram hromadskoi orhanizatsii «Detektor media» (novyny, pidsumkovi tyzhnevyky, publitsystychni avtorski prohramy, politychni tok-shou, intervyyu). URL: <https://detector.media/monitoring/article/136891/2018-04-24-metodologiya-monitoringiv-televiziynykh-i-radiynykh-program-gromadskoi-organizatsii-detektor-media-novyny-pidsumkovi-tyzhnevyky-publitsystychni-avtorski-programy-politychni-tok-shou-intervyyu/>

14. Borsuk, N., Onyshchuk V. (2022). Zhurnalistski standarty u novynnykh vypuskakh telekanaliv «1+1» ta «Ukraina». *Obraz*. Vol. 1. P. 53-61. DOI: 10.21272/Obraz.2022.1(38)-53-61

15. Bila, N. (2023). Osoblyvosti standartiv suspilnoho movnyka pid chas viiny: aktualni zminy. *Sotsialni komunikatsii v umovakh hlobalizatsiynykh protsesiv: stan, tendentsii, perspektyvy* : zbirnyk tez za materialamy Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii (Ternopil, 16-17 June 2023). Ternopil : V. Hnatiuk TNPU. 2023. P. 146-148

16. Steblyna, N. (2023). Komparatyvnyi analiz vyrobnytstva informatsiinoho kontentu profesiinymy ZMI ta telehram-kanalamy (na prykladi novyn «Dzerkala tyzhnia» ta «Ukrayna seichas»). *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»: zhurnalistyka*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki. Vol. 2 (6). С. 39–46. DOI:

10.23939/sjs2023.02.039

17. IMI. (2023). Onlain-media, shcho staly naiiakisnishymy: bilyi spysok druhoho pivrichchia 2023. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/onlajn-media-shho-staly-najyakisnishymy-bilyj-spysok-drugogo-pivrichchya-2023-i55817>

Steblyna N., Boryshuk V. Computer Analysis of Facts and Comments Separating Standard in Ukrainian Online Media

Today, there is a need to measure the quality of media content, in particular, compliance with professional standards. In Ukraine this task is performed manually. In this study, we offer an auxiliary algorithm of computer analysis for the study of adherence to the journalistic standard of separating facts from comments in Ukrainian online mass media. It is assumed that based on the analysis of the verbs in the references after the citations it is possible to assess compliance or violation of this standard. A number of programs written in Python allow to download and process media publications from archives. On the material of 7,111 journalistic texts from all-Ukrainian and regional media sites analysis several examples of compliance and violation of separating facts from comments professional standard were found. It was established that all-Ukrainian mass media can more often violate the standard of separating facts from subjective opinions, statements and comments of experts than regional ones (49.3% vs. 37.2%), although this observation can be explained by a significant difference in the number of materials published by the media daily. At the same time, the following evaluative and emotionally expressive verbs were found in the majority of mass media: "declare", "mark", "emphasize" (it was necessary to replace the neutral "say"), "underline", "remind", "assure", "notice" (used by journalists to evaluate what someone said). Common "neutral" vocabulary was also recorded: "inform", "say", "add", "tell", "write". This method of media research can be implemented not only to check verbs with emotional, solemn, expressive, stylistic or evaluative content, but also to analyze other parts of languages (nouns, adjectives, adverbs) or popular phrases or phrases that can also be used by journalists to provide the subjective meaning of what someone said about a certain fact or event. Therefore, the introduction of elements of computer analysis, such as the one proposed in our paper, into media monitoring can help experts see those texts with some markers of a possible standards violation.

Keywords: *professional standards, online journalism, news, computer analysis*

УДК 351:32.019

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9947-9389>

Василик Л.Є., Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича

ФІКСЕР: ПРОБЛЕМА МЕДІАПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Із початком повномасштабного вторгнення РФ до України приїхали сотні іноземних журналістів, які потребували підтримки фіксерів. Без фіксерів зарубіжні медіа не могли б отримувати необхідну інформацію. Але коли журналісти працюють в зоні бойових дій і їхній статус загалом окреслений в медіаправі, то статус фіксера ніяк не регулюється. У статті робиться огляд сучасного українського законодавства та нормативних документів, а також робіт сучасних дослідників та аналітиків для того, щоб дати визначення професії фіксера, а також їхнього статусу. Виявлено, що в українському медіазаконодавстві відсутні згадки про фіксерів (ідеться про недавно прийнятий Закон України «Про медіа», а також давніші закони «Про інформацію», «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста»). Також професія або спеціалізація фіксера відсутня в Національному класифікаторі професій. Єдину згадку про фіксерів вдалося знайти у наказі Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного № 73. Розглядаються також можливі синоніми до слова фіксер, які можуть допомогти у його визначенні: продюсер, локальний продюсер, медіаменеджер. Наводяться аргументи щодо врегулювання на законодавчому рівні прав фіксерів та журналістів – зокрема на захист життя та здоров'я. Це дасть змогу фіксерам отримувати страхування, доступи до певних локацій. Окремим питанням є захист авторського права. Також у випадку врегулювання статусу фіксера виникне й питання журналістської етики, якої ці фахівці будуть зобов'язані дотримуватися. На основі вивчених матеріалів робиться рекомендація щодо внесення змін у Закон України «Про медіа». Також зафіксовані ознаки саморегуляції фіксерів, тож ця медійна ніша сама поступово структурується. Виявлено, що в Україні з'явилися спільноти й організації, в межах яких фіксери співпрацюють та допомагають один одному. Наприклад, одеська організація Fixers UA. Однак відсутність правового статусу є щоденною проблемою, з якою зіштовхуються українські фіксери, тому наступним кроком має бути їх належна медіаправова інституціоналізація.

***Ключові слова:** повномасштабне вторгнення РФ, фіксер, міжнародна журналістика, інформаційне право*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні сотні іноземних журналістів висвітлюють російське вторгнення в Україну. З багатьма ними працюють українські фіксери, які допомагають знаходити потрібні джерела інформації, розуміти контекст подій, налагоджувати контакт з людьми. Без фіксерів зарубіжні медіа не могли б отримувати необхідну інформацію. Але коли журналісти працюють в зоні бойових дій і їхній статус загалом окреслений в медіаправі, то статус фіксера ніяк не регулюється. А це посилює ризики для людей, які беруть на себе непростий обов'язок — бути фіксером на війні. Екстремальні обставини, в яких опинилася Україна, оголили вразливі місця в розумінні роботи цих людей, тому актуально розглянути проблему з позиції медіаправа, систематизувати інформацію про діяльність фіксерів та окреслити шляхи вирішення проблеми, в чому і полягає **мета** цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Німецька медіадослідниця Йоганна Маск пише: «На відміну від стрингерів (позаштатних кореспондентів), чиє ім'я час від часу згадують, роблять співавторами журналістських робіт чи наймають на роботу в медіакомпанії, фіксери беруть участь у підготовці журналістських матеріалів, але не в процесі написання чи виробництва... Вони займають одну з найнижчих ланок в ієрархії створення міжнародних новин, і досі медіадослідники їх не вивчали» [17]. Український фіксер Орест Семотюк теж вважає, що це «новий досвід для всіх» [13]. Переглянувши українське медіазаконодавство, ми не знайшли згадки про фіксерів ні в недавно прийнятому Законі України «Про медіа», ні в давніших законах «Про інформацію», «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Більше того, навіть фаху фіксера в Україні офіційно не існує — в Національному класифікаторі професій такого поняття немає: ні професії, ні

спеціалізації. Чи не єдина офіційна згадка про фіксерів міститься в наказі Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану». Фіксер тут визначений як людина, яка надає «інформаційну підтримку роботі іноземних журналістів і має відповідний лист від керівника їхнього засобу масової інформації» [10].

Виклад основного матеріалу. Журналістика змінюються, медійні реалії диктують свої вимоги, за якими, очевидно, медіаправо не встигає. Наприклад, у нас з'явилася нова професія - фахівець з супроводу ветеранів війни та демобілізованих (професійний стандарт розроблено за ініціативи Мінветеранів). Проте статус фіксера залишається і досі нерегульованим. Розглянемо визначення, які вживаються на позначення поняття «фіксер». Так, за словами виконавчої директорки Інституту масової інформації Оксани Романюк, синонімом до слова фіксер можна поняття «продюсер» [3]. Фіксерка Еміне Зіятдінова пропонує термін «медіаменеджер», у проєкті «Українег» визначення «локальний продюсер» [5]. Софія Кочмар, яка як фіксерка співпрацювала з каналами CBS та BBC, вважає, що «варто розрізнити поняття фіксера та локального продюсера» [16], бо: «Фактично, це все є продюсерською й журналістською роботою. Тобто це ширше, ніж суто фіксерство. Тому я вважаю, що нам необхідно вводити поняття саме локального продюсера» [16]. Такий термін, до речі, вживається і в світовій журналістиці. Але це все умовні назви, які використовуються медійниками-практиками, в медіаправі вони не інституціалізовані. Вважаємо, що на рівні українського законодавства важливо врегулювати статус фіксерів. По-перше, щоб урівняти їх з журналістами в праві на захист життя та здоров'я. Законодавство України передбачає виплати від держави на випадок поранення або смерті журналіста під час виконання професійних обов'язків. Відповідно до ч.ч. 5 і 6 ст. 18 ЗУ «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»: «У разі загибелі (смерті) журналіста під час виконання ним професійних обов'язків членам сім'ї загиблого (померлого), а в разі відсутності сім'ї його батькам та утриманцям з державного бюджету виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 100 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб на час виплати цієї суми, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. У разі поранення (контузії, травми або каліцтва), заподіяного журналісту під час виконання ним професійних обов'язків, йому виплачується з державного бюджету одноразова грошова допомога в розмірі до 50 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб на час виплати цієї суми, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України» [5]. На жаль, на фіксера такий захист не розповсюджується. При тому, що в Україні є загиблі фіксери. З початку повномасштабного вторгнення загинули Богдан Бітік, який працював з італійським журналістом газети «La Repubblica» Коррадо Дзуніно [15], фіксерка Олександра Кувшинова, яка співпрацювала з «Fox News» [4].

Українському медіапростору, фахівцям з медіаправа варто легалізувати фіксерів як журналістську професію. На нашу думку, ці люди беруть участь у створенні журналістського матеріалу, хоча й не впливають на його зміст. Відповідно до статті 1 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста»: «Журналіст професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується відповідним документом, в якому вказана необхідна інформація (назва та вид медіа, його ідентифікатор у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа або найменування професійної чи творчої спілки, фото, прізвище, ім'я та по батькові журналіста, номер документа, дату видачі і строк його дії, підпис особи, яка видала документ)» [5]. Поки ж у законодавстві статус фіксера не прописаний, тому на сьогодні йому бажано отримати статус журналіста, вступивши до НСЖУ, медіапрофспілки чи увійшовши в штат видання з отриманням посвідчення. Проте на практиці це не так легко, до того ж, не всі фіксери є журналістами, дехто має зовсім інший фах. Так, серед українських фіксерів є перекладачі, психологи, політологи, соціологи, військові, часто навіть звичайні місцеві мешканці, які добре орієнтуються в місцевості.

По-друге, якщо журналісти мають право на страхування за рахунок медіакомпанії, або коштами спеціальних фондів, наприклад, Міжнародного фонду страхування журналістів (МФСЖ). Через невизначений правовий статус фіксерам важко отримати страхування життя. Навіть якщо нещасний випадок трапився під час роботи фіксера, журналіста за фахом, на іноземне видання, то до такого факту можуть бути питання. Тож фіксерам варто прагнути офіційно оформляти свої робочі стосунки з іноземними медіа, пояснюючи їхнім редакторам, що такий документ потрібен для виплат з боку України, а не з боку їхнього видання. В Україні зазвичай фіксери працюють як ФОП або на підставі цивільних договорів з іноземними медіа. У них немає трудових відносин з редакціями. Це означає, що іноземні редакції не мають опікуватися їхнім страхуванням, бо вони не є штатними працівниками їхнього медіа. Тому фіксерам доводиться самим турбуватися про себе. Медіаюрист Роман Головенко зазначає: «Якщо

іноземне медіа не погоджується, варто спробувати отримати підтвердження через документальне засвідчення з боку профільної української організації (місцева організація медіапрофспілки чи спілки журналістів). Але ці аспекти необхідно ще попередньо проговорити з керівництвом цих організацій» [2]. Через відсутність гарантій безпеки і значні ризики фіксери не завжди ризикують працювати в найбільш небезпечних зонах. Їм потрібен правовий статус, щоб мати мінімальні безпекові гарантії.

По-третє, донедавна не було ніякого законодавчого підтвердження, що давало б змогу фіксерам отримувати доступи до певних локацій, Через те, що фіксери не вважалися журналістами, їм також довго не надавали акредитацію. Тільки на на третьому році війни їх нарешті почали акредитували, вказуючи їхній рід занять. Але при цьому діє вимога: мати офіційне підтвердження від конкретного медіа, з яким вони працюють. Для фіксерів це також може бути складно, бо вони часто виконують свої обов'язки без жодних офіційно оформлених договорів, не мають страховок і гарантій компенсацій на випадок поранення чи загибелі. Та й іноземні медіа, які короткочасно, принагідно користуються послугами фіксерів, не завжди зацікавлені в офіційному оформленні їхньої праці. Ще складніше отримати якісь гарантії, коли фіксер працює не з конкретним виданням, а є фрілансером.

По-четверте, серед мінусів законодавчого неврегулювання цієї професії є й питання авторства. Фіксери допомагають створювати історії, але не є співавторами контенту. Журналісти не завжди згадують їх дотичність до матеріалу, попри те, що вони їх «фіксять»: продумують актуальні теми, підказують їх журналістам, долучаються до планування наративу, знаходять джерела, контакти та передаючи їх медійникам, організують спілкування з героями, продумують локації, доступ... Саме від фіксерів залежить, яку інформацію, який матеріал зробить журналіст, вони впливають на відзнятий сюжет. Фіксер Мар'ян Присяжнюк вважає: «Якби нас не було, то журналіст би не знав, що важливе і чому, який контекст» [11]. Фіксерка Ольга Подорожна наголошує: «Журналісти приїжджають з різних країн, зовсім інших контекстів. І на це треба зважати. Що вони чують у себе в новинах? Яка зараз політична ситуація? Що турбує їхнє суспільство? Про що вони говорять, чим цікавляться і що для них важливо? Місія фіксера — допомогти розібратись в ситуації, пояснити передумови, різні кути зору» [11]. Саме локальний продюсер, за її словами, має пробиратися через необізнаність і незнання, пояснити контекст. На зарубіжному рівні також статус фіксера не є достатньо регульованим. Йоанна Маск зазначає: «Вони можуть бути дуже важливими, адже вказують журналісту на недооцінені аспекти теми» [17]. Тож вважаємо, що їм потрібне більше визнання, не менше, аніж в журналістів. Йогана Маск вважає, що: «оскільки фіксер, на відміну від стрингера, не пише та не виробляє матеріалів, постає запитання: де закінчується посередництво у новинах? У який момент фіксер відмовляється від відповідальності та передає історію, в яку вклав чи вклала стільки планування, роботи та досвіду, комусь іншому (журналісту)?..» [17] На її думку, фіксери є «настільки ж маргіналізованими, наскільки важливими» [17]. Однак, варто зауважити, що все ж ІА Reuters з 2001 року вручає щорічну міжнародну премію за кращу фіксерську роботу, ставлячи їхню діяльність на рівень з журналістською.

По-п'яте, виділимо ризики у сфері журналістської етики, з якою фіксери, які не мають журналістського досвіду, можуть бути не обізнані. Як пише фіксерка Надія Суша, у цій професії є випадкові люди, фіксери-«одноденки», які «не налаштовані на побудову довготривалих стосунків із військовими, не зацікавлені викликати довіру. Тому порушують закон, пролізають нишком на позиції, вдаються до підкупу військових, зчиняють скандали, коли їхню несанкціоновану зйомку переривають, залякують міжнародним скандалом. Такі люди іноді взагалі не орієнтуються, як побудована робота цивільної преси із бригадами ЗСУ. Переважно такі скандали вчиняють люди, які до того не працювали у зоні бойових дій. Вони не знають правил роботи у прифронтових зонах, можуть наражати на небезпеку і себе, і українських військовослужбовців» [14]. Виходячи із власних спостережень за роботою фіксерів, зауважимо, що не у всіх є розуміння інформаційної гігієни, етичних та безпекових для України стандартів, адже вони могли працювати в далеких від медіа сферах. Також вони можуть не враховувати, що під час воєнного стану є кадри, які заборонено показувати, є інформація, яка може допомогти ворогу. Також вони можуть не бути знайомі із 73-ім наказом головнокомандувача ЗСУ, який регламентує роботу медіа під час війни. Наталія Курдюкова, представниця Kharkiv Media Hub, засвідчує: «багато з них — це люди без досвіду. Тобто, вони знають іноземну мову, але не розуміють ні журналістику, ні контекст» [12]. Також є випадки затримання фіксерів: у квітні 2023 року правоохоронці затримали чоловіка, який видавав себе за «фіксера» та дистанційно співпрацював з редакцією проросійського інформагентства «Бел.ру» [12]. Робимо висновок, що фіксерам потрібне знання і медіаправа, і журналістської етики. Вважаємо, що фіксерів необхідно навчати медіанавичкам, розумінню інформаційної політики в зонах бойових дій, основам та стандартам журналістики. Такий проект із навчання фіксерів діє у Deutsche Welle.

Представниця Нацради у Чернівецькій області Любов Нечипорук вважає, що, очевидно, потрібно вносити зміни у Закон України «Про медіа»: коли закон розроблявся, таке питання ще не дискутувалося, але журналістика змінюється і диктує запит, тож слід реагувати на виклики. Наразі професійні фіксері самостійно об'єднуються, цей ринок, ця медійна ніша сама поступово структурується. З'явилися спільноти й організації, в межах яких фіксері співпрацюють та допомагають один одному. Наприклад, одеська організація Fixers UA. Однак відсутність правового статусу є щоденною проблемою, з якою зіштовхуються українські фіксері, тому наступним кроком має бути їх належна медіаправова інституціоналізація.

Висновки. Отже, у статті були вивчена практика визначення поняття фіксер, виявлено, що в українському законодавстві та національному класифікаторі професій відсутнє будь-яке визначення цього поняття, що ускладнює роботу фіксерів. Виявлено, що на сьогодні існують різні підходи до визначення фіксерства, найчастіше трапляються такі поняття, як: продюсер, локальний продюсер, медіаменеджер. Встановлено, що врегулювання прав фіксерів на законодавчому рівні має сприяти реалізації права на захист життя та здоров'я, а також отриманню страхування, доступу до певних локацій, полегшеній акредитації, можливості захистити авторське право. Також припускається, що регулювання статусу фіксера дозволить наголосити на важливості дотримання ними Кодексу етики українського журналіста.

Бібліографічний список:

1. Воюта Д. Фіксері: як не стати інструментом в руках ворога URL: <https://cedem.org.ua/consultations/fiksery/>
2. Головенко Р. Компенсації для фіксерів у разі поранення чи загибелі. IMI. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/kompensatsiyi-dlya-fikseriv-u-vypadku-poranennya-chy-zagybeli-i45054>
3. Грицай М. Фіксері на війні. Невидимі продюсери закордонних медіа. *Media Sapiens*. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/32917/2023-09-11-fiksery-na-viyni-nevydymi-prodyusery-zakordonnykh-media/>
4. Загибла фіксерка Fox News повідомляла, що росіяни ціляться в журналістів. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/197551/2022-03-16-zagybla-fikserka-fox-news-povidomlyala-shcho-rosiyany-tsilyatsya-v-zhurnalistiv/>
5. Закон України Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Закон України Про інформацію URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
7. Закон України Про медіа. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
8. Класифікатор професій. URL: <https://www.me.gov.ua/Profession/List?lang=uk-UA&id=d4162ef8-2771-4ac5-99ef-1d4b6f5336af&tag=KlasifikatorProfesii-Poshuk>
9. Лавришин Ю., Семенюта І., Склярєвська Г. Місцеві. Як українські локальні продюсери працюють під час війни. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/community/article/213568/2023-06-30-mistsevi-yak-ukrainski-lokalni-prodyusery-pratsuyut-pid-chas-viyny/>
10. Наказ Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf
11. Небезпечна і важлива робота: як фіксері поширюють українські контексти за кордон URL: <https://www.ukrainer.net/ukrainski-fiksery/>
12. Прокопенко С., Лобанюк Д., Глушко Д. Порушення прав, безпека та невизначений статус: болі фіксерів в Україні URL: <https://gwaramedia.com/porushennya-prav-nebezpeka-ta-neviznachenij-status-bil-fikseriv-v-ukraini/>
13. Семотюк О. Українські фіксері та іноземні журналісти в умовах війни: новий досвід для всіх URL: <https://idpo.org.ua/articles/4649-ukra%D1%97nski-fikseri.html>
14. Суха Н. Бронік, совість і легкі гроші. Хто такі фіксері і як вони допомагають на війні URL: <https://gmt.media/special-project/hto-taki-fiksery-i-yak-vony-dopomagayut-na-vijni/>
15. Український продюсер La Repubblica Богдан Бітік загинув у херсоні внаслідок російської атаки. *IMI*. URL: <https://imi.org.ua/news/ukrayinskyj-prodyuser-la-repubblica-bogdan-bitik-zagynuv-u-hersoni-vnaslidok-rosijskoyi-ataky-i52405>
16. Шалія М. Той, хто все вирішить. Як це — бути фіксером під час війни URL: <https://mediamaker.me/toj-hto-vse-vyrishyt-yak-cze-buty-fikserom-pid-chas-viyny-6431/>
17. Mack Johanna. Fixers: the unsung heroes of international news reporting URL: <https://en.ejo.ch/ethics-quality/fixers-the-unsung-heroes-of-international-news-reporting>

References:

1. Voyuta, D. (2023). Fiksery: yak ne staty instrumentom v rukakh voroha URL: <https://cedem.org.ua/consultations/fiksery/>
2. Holovenko, R. (2022). Kompensatsiyi dlya fikseriv u razi poranennya chy zahybeli. *IMI*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/kompensatsiyi-dlya-fikseriv-u-vypadku-poranennya-chy-zagybeli-i45054>

3. Hrytsay M. (2023). Fiksery na viyni. Nevydymi prodyusery zakordonnykh media. *Media Sapiens*. URL: <https://ms.detektor.media/trendi/post/32917/2023-09-11-fiksery-na-viyni-nevydymi-prodyusery-zakordonnykh-media/>
4. Detektor media. (2022). Zahybla fikserka Fox News povidomlyala, shcho rosiyany tsilyatsya v zhurnalistiv. URL: <https://detektor.media/infospace/article/197551/2022-03-16-zagybla-fikserka-fox-news-povidomlyala-shcho-rosiyany-tsilyatsya-v-zhurnalistiv/>
5. The Law of Ukraine on State Support of Media, Guarantees of Professional Activity and Social. Protection of Journalists (1997). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>
6. The Law of Ukraine on Information (1992). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
7. The Law of Ukraine on Media (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
8. Classifier of Professions (2024). URL: <https://www.me.gov.ua/Profession/List?lang=uk-UA&id=d4162ef8-2771-4ac5-99ef-1d4b6f5336af&tag=KlasifikatorProfesii-Poshuk>
9. Lavryshyn, Yu., Semenyuta, I., Sklyarevska, H. (2023). Mistsevi. Yak ukrayinski lokalni prodyusery pratsyuyut pid chas viyny. *Detektor media*. URL: <https://detektor.media/community/article/213568/2023-06-30-mistsevi-yak-ukrayinski-lokalni-prodyusery-pratsyuyut-pid-chas-viyny/>
10. Order of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine «About the organization of interaction between the Armed Forces of Ukraine, other components of defense forces and representatives of mass media during the legal regime of martial law» (2022). URL: <https://www.mil.gov.ua/content/zmi/ORDER%2073-English.pdf>
11. Nebezpechna i vazhlyva robota: yak fiksery poshyryuyut ukrayinski konteksty za kordon (2023). URL: <https://www.ukrainer.net/ukrayinski-fiksery/>
12. Prokopenko, S., Lobanyuk D., Hlushko D. (2023). Porushennya prav, nebezpeka ta nevyznachenyy status: boli fikseriv v Ukraini URL: <https://gwaramedia.com/porushennya-prav-nebezpeka-ta-nevyznachenij-status-bil-fikseriv-v-ukraini/>
13. Semotyuk, O. (2022). Ukrayinski fiksery ta inozemni zhurnalisty v umovakh viyny: novyy dosvid dlya vsikh URL: <https://idpo.org.ua/articles/4649-ukra%D1%97nski-fikseri.html>
14. Sukha, N. (2023). Bronik, sovist i lehki hroshi. Khto taki fiksery i yak vony dopomahayut na viyni URL: <https://grnt.media/special-project/hto-taki-fiksery-i-yak-vony-dopomagayut-na-vijni/>
15. Ukrayinskyy prodyuser La Repubblica Bohdan Bitik zahynuv u khersoni vnaslidok rosiyskoyi ataky. (2023). *IMI*. URL: <https://imi.org.ua/news/ukrayinskyj-prodyuser-la-repubblica-bogdan-bitik-zagynuv-u-hersoni-vnaslidok-rosiyskoyi-ataky-i52405>
16. Shaliya, M. (2023). Toy, khto vse vyrishyt. Yak tse — buty fikserom pid chas viyny URL: <https://mediamaker.me/toj-hto-vse-vyrishyt-yak-cze-buty-fikserom-pid-chas-vijny-6431/>
17. Mack Johanna. (2020). Fixers: the unsung heroes of international news reporting URL: <https://en.ejo.ch/ethics-quality/fixers-the-unsung-heroes-of-international-news-reporting>

Vasylyk L. Fixer: the Problem of Media Legal Regulation

With the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation, hundreds of foreign journalists, who needed the support of fixers, came to Ukraine. Without fixers, foreign media could not get the necessary information. But when journalists work in a war zone and their status is generally outlined in media law, the status of a fixer is not regulated in any way. The article reviews modern Ukrainian legislation and regulatory documents, as well as the works of modern researchers and analysts in order to define the profession of a fixer, as well as their status. It was found that there are no mentions of fixers in Ukrainian media legislation (it concerns the recently adopted Law of Ukraine «On Media», as well other laws «On Information», «On State Support of Media, Guarantees of Professional Activity and Social. Protection of Journalists»). Also, the profession or specialization of a fixer is not in the National Classifier of Professions. The only mention of fixers could be found in order No.73 of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine Valery Zaluzhnyi. Possible synonyms for the word fixer, that can help in its definition, are also considered in the paper: producer, local producer, media manager. There were some arguments given for regulating the rights of fixers and journalists at the legislative level in Ukraine. In particular, for the protection of life and health. This will allow fixers to get insurance, access to certain locations. Copyright protection is a separate issue. Also, in the case of fixing the status of the fixer, the question of journalistic ethics will arise, which these specialists will be obliged to adhere to. Based on the studied materials, a recommendation is made to amend the Law of Ukraine «On Media». There are also signs of self-regulation of fixers, so this media niche is gradually structuring itself. It was found that communities and organizations have appeared in Ukraine, within which fixers cooperate and help each other. For example, the Odesa organization Fixers UA. However, the lack of legal status is a daily problem faced by Ukrainian fixers, so the next step should be their proper media legal institutionalization.

Keywords: *full-scale invasion of the Russian Federation, fixer, international journalism, information law*

УДК 070:004.7

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1642-1283>**Шевченко В., Навчально-науковий інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-5247-8564>**Тульчій А., Донецький національний університет імені Василя Стуса**

ДИНАМІКА ЕМОЦІЙНОСТІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ У ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ ПРОФЕСІЙНИХ ТА АМАТОРСЬКИХ МЕДІА

В Україні телеграм-канали стали платформою для термінових новин та сповіщень, які стосуються обстрілів, повітряних тривог, рішень уряду та здобутків збройних сил України. Дописи цих медіа відрізняються тим, що вони, незалежно від теми, містять ту або іншу емоційну реакцію (емоджі). У цьому дослідженні прослідковано динаміку використання цих емоційних реакцій за два роки із початком повномасштабного вторгнення. Для аналізу бралися телеграм-канали різних типів: «Громадське», «Телебачення Торонто» та «Україна Сейчас». Для завантаження, обробки дописів та пошуку емоджі використовувалися програми, написані мовою Python. Це дозволило виявляти усі реакції, наявні у дописах. Для ідентифікації типів емоцій використовувалася Etojiopedia, де за ключовими словами «сум», «радість» тощо здійснювався пошук реакцій із відповідними значеннями. Встановлено, що для телеграм-каналів професійних ЗМІ більш популярними були негативні емоції (злість та сум). Натомість для анонімного телеграм-каналу домінували позитивні любов та радість. Окрім цього, було визначено, що деякі емоції залишалися стабільними: гордість, радість, вдячність для Громадського, радість – для Телебачення Торонто; гордість – для Україна Сейчас. Спостерігаємо також, що із часом негативна емоція замінила позитивну, що, звісно, може бути пояснено ходом подій під час повномасштабного вторгнення, сум, втому від подій, що відбуваються на фронті, у країні та світі. Також виявлено, що середовище телеграм-каналів змінює те, яким чином раніше створювалися новини: емоції стають важливою складовою. І хоча дослідники та практики у сфері медіа ще мають встановити, наскільки емоційні реакції у новинах під час повномасштабного вторгнення відповідають професійним стандартам, зазначається, що загалом реакції дозволяють, по-перше, побачити різницю у підходах до їх вираження професійними та аматорськими ЗМІ, а по-друге, відтворити певні емоційні посилення для їхніх аудиторій.

Ключові слова: емоційність, Телеграм, Україна, новини, повномасштабна війна

Постановка проблеми в загальному вигляді. Із початком повномасштабного вторгнення, споживаючи новини, українці почали надавати перевагу Телеграму (більше 70% називають його провідним каналом отримання інформації [1]). Проте специфіка подачі новин у цій мережі значно відрізняється від того, як це роблять професійні медіа. Це стосується як використання недостовірних посилань [2], так і поширення маніпулятивних, пропагандистських наративів у деяких каналах [3]. Проте окрім неякісного контенту, телеграм-канали, які поширюють новини, відрізняються ще й тим, що долучають реакції (емоджі) до текстів новин. Тож таким чином можна досліджувати не тільки дотримання чи порушення стандартів цими новими медіа, а саме цей напрям домінує зараз у наукових роботах на цю тему, але й відстежувати емоційні реакції, встановлюючи таким чином, які саме настрої транслюють найбільш популярні телеграм-канали для нашого суспільства.

В Україні телеграм-канали стали платформою для термінових новин та сповіщень, які стосуються обстрілів, повітряних тривог, рішень уряду та здобутків збройних сил України. І якщо говорити про найбільш популярні анонімні канали, що мають більше одного мільйона підписників, як-от «Україна Сейчас», «Труха», то практично кожен допис там, незалежно від теми, містить ту або іншу емоційну реакцію.

З одного боку, вираження емоційності під час війни у медіатекстах може бути важливим: для того, щоб відобразити загальні настрої суспільства, типові реакції. Проте, звісно, у плані дотримання

професійних стандартів у новинах, то там може йтися хіба що про емоції героїв новин. Автори текстів мають лишатися нейтральними, незалежно від того, які саме емоції вони зараз переживають.

Зважаючи на все, викладене вище, **метою** цього дослідження є виявлення та інтерпретація реакцій (емоджі) телеграм-каналів різних типів, для виявлення провідних емоцій у них та порівняння підходів цих медіа до вираження емоційності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні дослідження емоційності в медіа є важливим напрямком роботи для науковців-комунікативістів. Так, зауважують, що «емоції дуже тривалий час ігнорувалися у дослідженнях медіа, хоча їхня роль є життєво важливою у формуванні реакцій про історії спільноти і способів нашої взаємодії із ними» [4]. Окремо зазначається, що соціальні мережі надзвичайно потужно впливають на наші емоції [5], тож, зрозуміло, не можна ігнорувати цього впливу і в наукових роботах. Зокрема, дослідження Твіттера (зараз X) показали, що емоційний клімат тут може «суттєво формувати політичний дискурс» [6].

Щодо підходів до вивчення теми, то емоційність у соціальних мережах може використовуватися у відслідковуванні поширення недостовірної інформації [7], чуток [8], фейків [9], динаміки емоційності під час певних подій, наприклад, штурму Капітолію в США [10], реакцій на поширення інфекційних захворювань [11], пандемії COVID-19 [13], політики забудови міста [13], а також особливостей емоційного сприйняття новин певними спільнотами, наприклад, праворадикальними [14]. Також пропонуються алгоритми відстежування емоційних реакцій на журналістський контент [15], в тому числі фото [16], способи вимірювання громадської думки через так званий sentiment-аналіз (виявлення позитивних, негативних та нейтральних дописів) [17], а також відстежування поширення емоційного контенту політиками під час виборів [18] та аналізу поведінки аудиторій соцмереж із контентом [19].

Цей короткий огляд сучасних досліджень дає змогу стверджувати, що з одного боку емоційність у медіа, зокрема у соцмережах, є важливим об'єктом дослідження, але з іншого боку бачимо, що ця робота ще тільки починається і не стосується усіх соцмереж. Переважає зокрема Твіттер (зараз X), згадується Фейсбук, натомість досліджень емоційності у телеграмі практично немає. Щодо тематики, то в основному вчені зосереджуються на вивченні реакції на пандемію, вакцинацію, вибори, заворушення тощо. У нашому ж випадку ми збираємося вивчати динаміку емоційності під час повномасштабної війни Росії проти України, що також є малодослідженим напрямком.

Матеріал і метод

Для аналізу були обрані телеграм-канали різних типів:

- «Телебачення Торонто» - нішеве професійне медіа, 120К підписників;
- «Україна Сейчас» - непрофесійне анонімне медіа, 1,6М підписників;
- «Громадське» - загальноукраїнське професійне медіа, 93К підписників.

Період: помісячно лютий, липень, 2022; 2023; 2024.

Для завантаження, обробки дописів та пошуку емоджі використовувалися програми, написані мовою Python [20]. Це дозволило виявляти усі реакції, наявні у дописах.

Наприклад, «Enraged Face Emoji» (емоція – гнів) у дописі Громадського:

«😡 російські війська атакували керованими авіабомбами місцеву ТЕЦ у Сумах. За попередніми даними, люди не постраждали — повідомили в ОВА»

Для ідентифікації типів емоцій використовувалася Emojipedia, де за ключовими словами «сум», «радість» тощо здійснювався пошук реакцій із відповідними значеннями. Щодо списку емоцій, використовувалися вісім базових [9]: «гнів», «очікування», «відраза», «страх», «радість», «довіра», «сум», «подив», з яких «очікування» та «довіра» були видалені, оскільки серед списку емоджі не були знайдені відповідники. Натомість були додані «любов», «гордість» та «вдячність», оскільки ці емоджі були серед найбільш уживаних.

Виклад основного матеріалу. Перерахуємо найбільш популярні типи емоцій (див. рис. 1).

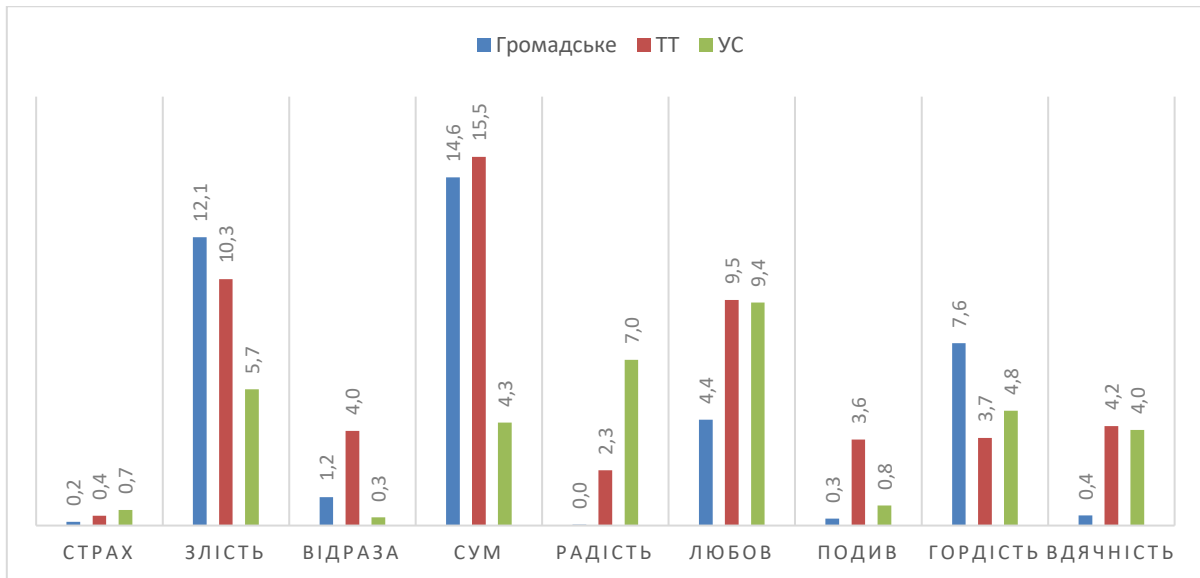

Рисунок 1 - Найбільш популярні типи емоцій у телеграм-каналах

Тут спостерігаємо деяку різницю між різними типами медіа. Для Громадського та Телебачення Торонто за весь період спостережень найбільш поширеними були сум та злість. Окрім цього, для Громадського на третьому місці гордість, для Телебачення Торонто любов. Тим часом, як для України Сьогодні любов, радість та злість.

Для усіх трьох медіа взагалі не характерна емоція страху, мало вживаними є також відраза і подив.

Подивимося на ці дані в динаміці (рис. 2-4). При цьому виключимо страх, відразу і подив, оскільки вони мало вживані.

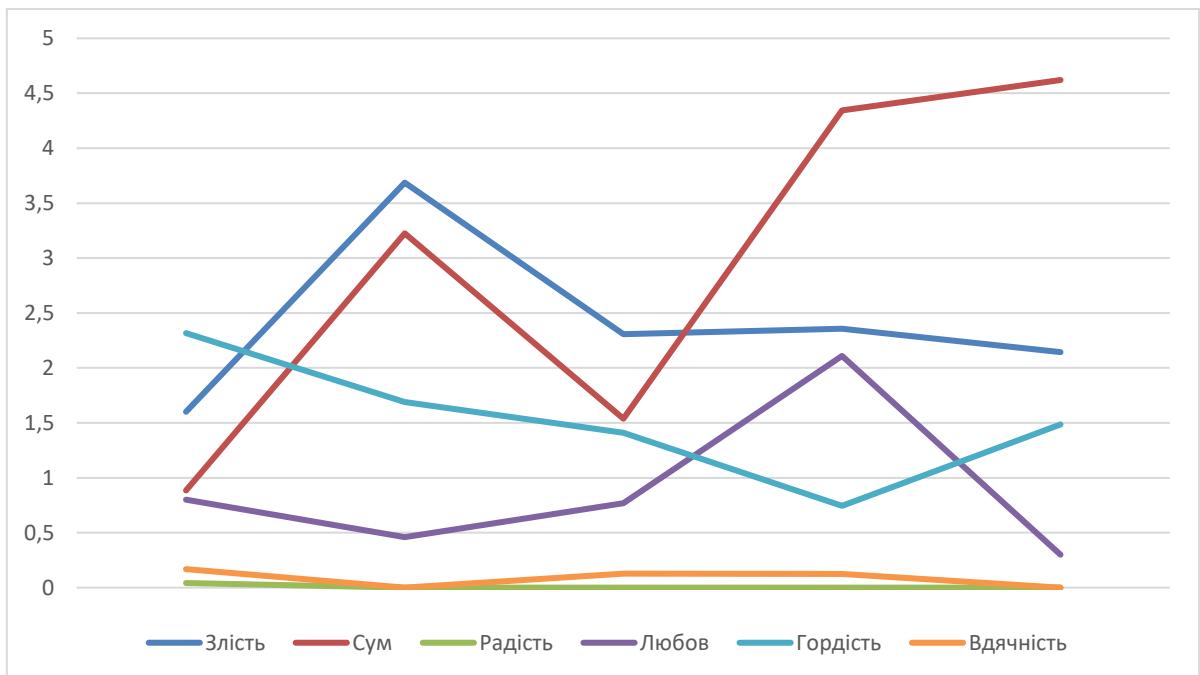

Рисунок 2 - Динаміка типів емоцій у телеграм-каналі Громадське

Найбільш популярні для Громадського злість та сум помінялися місцями із часів повномасштабного вторгнення: сум значно перевищив злість у липні 2023 та березні 2024. Також бачимо зміну в емоції любові – зростання у липні 2023. Тим часом гордість була більш-менш стабільною – на рівні 1,5%; те саме стосується радості та вдячності – найменш популярних емоцій протягом усього періоду спостереження.

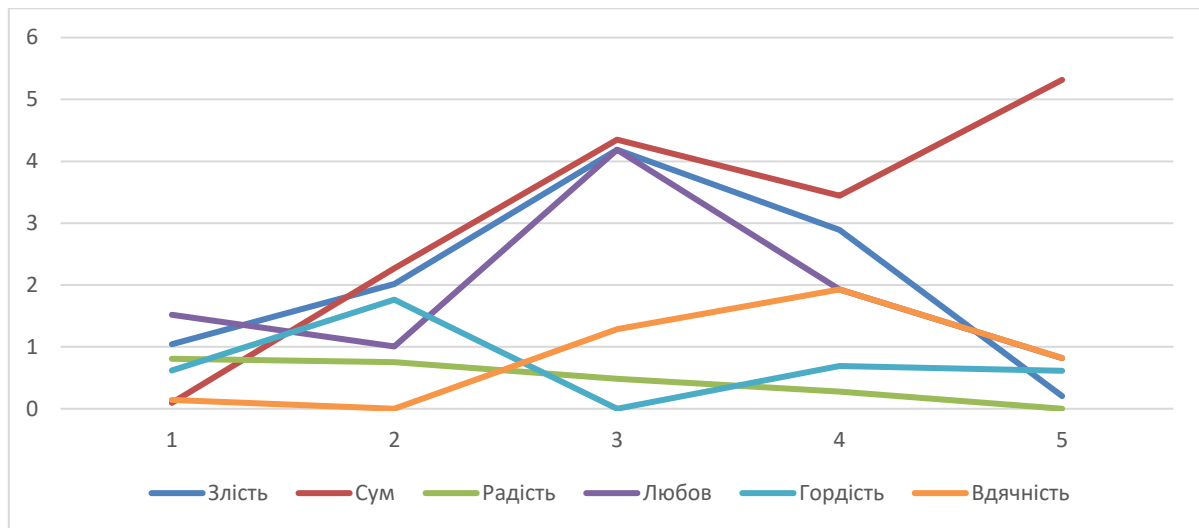

Рисунок 3 - Динаміка типів емоцій у телеграм-каналі Телебачення Торонто

Для Телебачення Торонто щодо злості та суму спостерігаємо схожу динаміку: емоції були однаково популярні до липня 2023, а потім сум значно перевищив. Любов – найбільш популярна у березні 2023, в решту часу трималася на рівні 1%. В емоції радості поступове спадання, вдячність до липня 2023 зростала, гордість трималася на рівні 1% із зростанням до 2% у липні 2022 та спаданням у березні 2023.

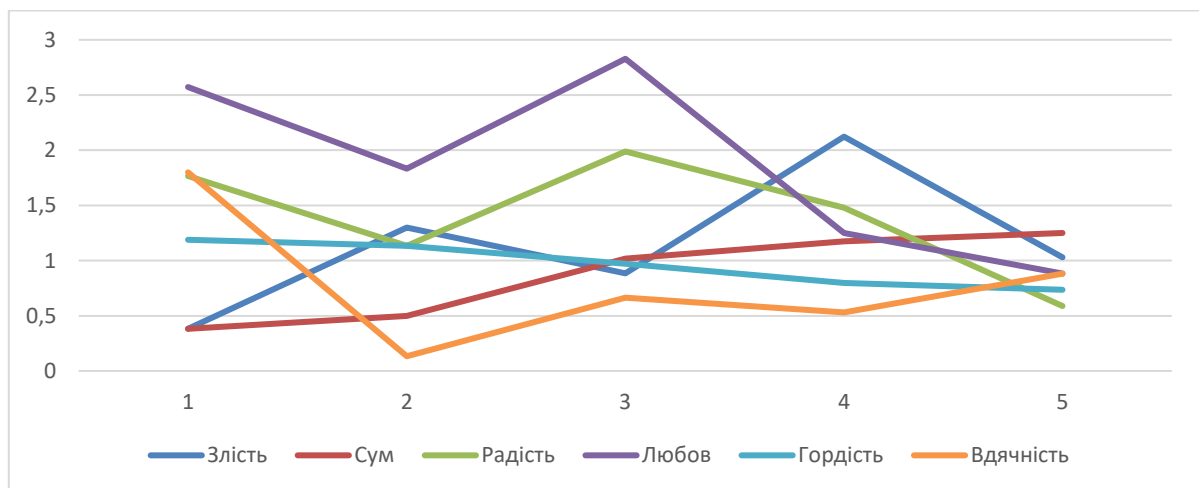

Рисунок 4 - Динаміка типів емоцій у телеграм-каналі Україна Сейчас

Натомість для Україна Сейчас найбільш популярною була любов, яка спала у кінці періоду спостереження. Злість та сум потроху зростали (перша емоція спала у березні 2024. Також спала радість. Вдячність була найбільшою у перший місяць повномасштабного вторгнення, потім була меншою від 1% із незначним зростанням. І врешті гордість трималася на рівні 1% із незначним спаданням.

Висновки. Натомість для Україна Сейчас найбільш популярною була любов, яка спала у кінці періоду спостереження. Злість та сум потроху зростали (перша емоція спала у березні 2024. Також спала радість. Вдячність була найбільшою у перший місяць повномасштабного вторгнення, потім була меншою від 1% із незначним зростанням. І врешті гордість трималася на рівні 1% із незначним спаданням.

Бібліографічний список:

1. Інтерньюз. Українські медіа, ставлення та довіра у 2022 р. URL: <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainiski-media-stavlennia-ta-dovira-2022.pdf>

2. Стеблина Н. Алгоритм виявлення недостовірних посилань та чуток у телеграм-каналах. *Образ*. 2022. № 3 (40). С. 94–100. DOI: 10.21272/Obraz.2022.3(40)-94-100

3. Ilyuk, K., Sapolovych, E., Ryaboshtan, I. «Now we will live to the fullest!». How and why Russia has created a Telegram channels network for the occupied territories of Ukraine. *Detector Media*. URL: <https://detector.media/monitorynh-internetu/article/199010/2022-05-05-now-we-will-live-to-the-fullest-how-and-why-russia-has-created-a-telegram-channels-network-for-the-occupied-territories-of-ukraine/>
4. Wahl-Jorgensen, K. *Emotions, Media and Politics*. Cambridge: Polity Press, 2019. 248 p.
5. Steinert, S., Dennis, M.J. Emotions and Digital Well-Being: on Social Media's Emotional Affordances. *Philosophy & Technology*. 2022. 35. DOI: 10.1007/s13347-022-00530-6
6. Duncombe, C. The Politics of Twitter: Emotions and the Power of Social Media. *International Political Sociology*. 2019. № 13(4). P. 409-429. DOI:10.1093/ips/olz013
7. Solovev, K., Pröllochs, N. Moral Emotions Shape the Virality of COVID-19 Misinformation on Social Media. *ArXiv*. 2022. URL: <https://arxiv.org/abs/2202.03590>
8. Pröllochs, N., Bär, D., & Feuerriegel, S. Emotions explain differences in the diffusion of true vs. false social media rumors. *Scientific Reports*. 2021. № 11. DOI: 10.1038/s41598-021-01813-2
9. Horner, C.G., Galletta, D.F., Crawford, J., Shirsat, A. Emotions: The Unexplored Fuel of Fake News on Social Media. *Journal of Management Information Systems*. 2021. № 38. P. 1039 - 1066.
10. Jakubik, J., Vössing, M., Pröllochs, N., Bär, D., Feuerriegel, S. Online Emotions during the Storming of the U.S. Capitol: Evidence from the Social Media Network Parler. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*. 2023. № 17(1). P. 423-434. URL: <https://doi.org/10.1609/icwsm.v17i1.22157>
11. Oh, S., Lee, S.Y., Han, C. The Effects of Social Media Use on Preventive Behaviors during Infectious Disease Outbreaks: The Mediating Role of Self-relevant Emotions and Public Risk Perception. *Health Communication*. 2020. № 36. P. 972 – 981.
12. Li, X., Zhou, M., Wu, J., Yuan, A., Wu, F., Li, J. Analyzing COVID-19 on Online Social Media: Trends, Sentiments and Emotions. *ArXiv*. 2020. URL: <https://arxiv.org/pdf/2005.14464>.
13. Ma, Y., Yang, Y., Jiao, H. Exploring the Impact of Urban Built Environment on Public Emotions Based on Social Media Data: A Case Study of Wuhan. *Land*. 2021. № 10(9). 986. P. 1-24. DOI: 10.3390/land10090986
14. Ihlebæk, K.A., Holter, C.R. Hostile emotions: An exploratory study of far-right online commenters and their emotional connection to traditional and alternative news media. *Journalism*. 2021. 22. P. 1207 – 1222.
15. Pellert, M., Metzler, H., Matzenberger, M., García, D. Validating daily social media macroscopes of emotions. *Scientific Reports*. 2021. 12. DOI: 10.1038/s41598-022-14579-y
16. Stsiampkouskaya, K., Joinson, A.N., Piwek, L., Stevens, L. Imagined Audiences, Emotions, and Feedback Expectations in Social Media Photo Sharing. *Social Media + Society*. 2021. 7. DOI: 10.1177/20563051211035692.
17. Karami, A., Zhu, M., Goldschmidt, B., Boyajieff, H.R., Najafabadi, M.M. COVID-19 Vaccine and Social Media in the U.S.: Exploring Emotions and Discussions on Twitter. *Vaccines*. 2021. 9. DOI: 10.3390/vaccines9101059
18. Maier, J., Nai, A. Roaring Candidates in the Spotlight: Campaign Negativity, Emotions, and Media Coverage in 107 National Elections. *The International Journal of Press/Politics*. 2020. 25. P. 576 – 606.
19. Choi, J., Lee, S.Y., Ji, S.W. Engagement in Emotional News on Social Media: Intensity and Type of Emotions. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. 2020. № 98. P. 1017 – 1040.
20. Стеблина Н. Цифрові інструменти для медіааналітики. Одеса: Фенікс, 2023.
21. Стеблина Н. Аналіз емоційності українського цифрового політичного дискурсу під час повномасштабного вторгнення рф (за матеріалами найбільш популярних телеграм-каналів). *Політичне життя*. 2022. 2. С. 43 – 47. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/12182/12073>

References:

1. Internews. (2023). Ukrayinski media, stavlennya ta dovira u 2022 r. URL: <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrayinski-media-stavlennia-ta-dovira-2022.pdf>
2. Steblyna, N. (2022). Alhorytm vyvavlennya nedostovirnykh posylan ta chutok u telehram-kanalakh. *Obraz*. Vol. (40). P. 94–100. DOI: 10.21272/Obraz.2022.3(40)-94-100
3. Ilyuk, K., Sapolovych, E., & Ryaboshtan, I. «Now we will live to the fullest!». How and why Russia has created a Telegram channels network for the occupied territories of Ukraine. *Detector Media*. URL: <https://detector.media/monitorynh-internetu/article/199010/2022-05-05-now-we-will-live-to-the-fullest-how-and-why-russia-has-created-a-telegram-channels-network-for-the-occupied-territories-of-ukraine/>
4. Wahl-Jorgensen, K. (2019). *Emotions, Media and Politics*. Cambridge: Polity Press. 248 p.
5. Steinert, S., Dennis, M.J. (2022). Emotions and Digital Well-Being: on Social Media's Emotional Affordances. *Philosophy & Technology*. Vol. 35. DOI: 10.1007/s13347-022-00530-6
6. Duncombe, C. (2019). The Politics of Twitter: Emotions and the Power of Social Media. *International Political Sociology*. Vol. 13(4). P. 409-429. DOI:10.1093/ips/olz013
7. Solovev, K., & Pröllochs, N. (2022). Moral Emotions Shape the Virality of COVID-19 Misinformation on Social Media. *ArXiv*. URL: <https://arxiv.org/abs/2202.03590>
8. Pröllochs, N., Bär, D., & Feuerriegel, S. (2021). Emotions explain differences in the diffusion of true vs. false social media rumors. *Scientific Reports*. Vol. 11. DOI: 10.1038/s41598-021-01813-2
9. Horner, C.G., Galletta, D.F., Crawford, J., & Shirsat, A. (2021). Emotions: The Unexplored Fuel of Fake News

on Social Media. *Journal of Management Information Systems*. Vol. 38. P. 1039 - 1066.

10. Jakubik, J., Vössing, M., Pröllochs, N., Bär, D., & Feuerriegel, S. (2023). Online Emotions during the Storming of the U.S. Capitol: Evidence from the Social Media Network Parler. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*. Vol. 17(1). P. 423-434. URL: <https://doi.org/10.1609/icwsm.v17i1.22157>

11. Oh, S., Lee, S.Y., & Han, C. (2020). The Effects of Social Media Use on Preventive Behaviors during Infectious Disease Outbreaks: The Mediating Role of Self-relevant Emotions and Public Risk Perception. *Health Communication*. Vol. 36. P. 972 – 981.

12. Li, X., Zhou, M., Wu, J., Yuan, A., Wu, F., & Li, J. (2020). Analyzing COVID-19 on Online Social Media: Trends, Sentiments and Emotions. *ArXiv*. URL: <https://arxiv.org/pdf/2005.14464>

13. Ma, Y., Yang, Y., & Jiao, H. (2021). Exploring the Impact of Urban Built Environment on Public Emotions Based on Social Media Data: A Case Study of Wuhan. *Land*. Vol. 10(9). 986. P. 1-24. DOI: 10.3390/land10090986

14. Ihlebæk, K.A., & Holter, C.R. (2021). Hostile emotions: An exploratory study of far-right online commenters and their emotional connection to traditional and alternative news media. *Journalism*. Vol. 22. P. 1207 – 1222.

15. Pellert, M., Metzler, H., Matzenberger, M., & García, D. (2021). Validating daily social media macroscopes of emotions. *Scientific Reports*. 2021. Vol. 12. DOI: 10.1038/s41598-022-14579-y

16. Stsiampkouskaya, K., Joinson, A.N., Piwek, L., & Stevens, L. (2021). Imagined Audiences, Emotions, and Feedback Expectations in Social Media Photo Sharing. *Social Media + Society*. Vol. 7. DOI: 10.1177/20563051211035692.

17. Karami, A., Zhu, M., Goldschmidt, B., Boyajieff, H.R., & Najafabadi, M.M. (2021). COVID-19 Vaccine and Social Media in the U.S.: Exploring Emotions and Discussions on Twitter. *Vaccines*. Vol. 9. DOI: 10.3390/vaccines9101059

18. Maier, J., & Nai, A. (2020). Roaring Candidates in the Spotlight: Campaign Negativity, Emotions, and Media Coverage in 107 National Elections. *The International Journal of Press/Politics*. Vol. 25. P. 576 – 606.

19. Choi, J., Lee, S.Y., & Ji, S.W. (2020). Engagement in Emotional News on Social Media: Intensity and Type of Emotions. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. Vol. 98. P. 1017 – 1040.

20. Steblyna, N. (2023). Tsyfrovni instrumenty dlya mediaanalitika. Odesa: Phoenix.

21. Steblyna, N. (2022). Analiz emotsiynosti ukrayinskoho tsyfrovoho politychnoho dyskursu pid chas povnomasshtabnoho vtorhnennya rf (za materialamy naybilsh populyarnykh teleqram-kanaliv). *Political Life*. Vol. 2. P. 43 – 47. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/12182/12073>

Shevchenko V., Tulchiiy A. Dynamics of Emotionality during a Full-Scale Russian Invasion in Telegram Channels of Professional and Amateur media

In Ukraine, Telegram channels have become a platform for urgent news and alerts related to shelling, air strikes, government decisions and achievements of the Ukrainian armed forces. The posts of these media regardless of the topic contain one or another emotional reaction (emoji). This study tracked the dynamics of the use of these emotional responses over the two years since the start of Russian full-scale invasion. Telegram channels of various types were taken for analysis: "Hromadske", "Toronto Television" and "Ukraina Seychas". Programs written in Python were used to download, process posts, and search for emoji. This made it possible to detect all the reactions present in the posts. To identify the types of emotions, Emojipedia was used, where reactions with corresponding values were searched for by the keywords "sadness", "joy", etc. It was established that negative emotions (anger and sadness) were more popular for telegram channels of professional mass media. Instead, for the anonymous Telegram channel, positive (love and joy) dominated. In addition, it was determined that some emotions remained stable: pride, joy, gratitude for Hromadske, joy for Toronto Television; pride is for Ukraine Now. We also observed that over time the positive emotion changed to a negative one, which, of course, can be explained by the course of events during the full-scale invasion, sadness, fatigue from the events taking place at the front lines, in the country and in the world. It was also found that the environment of Telegram channels is changing the way in which news was previously created: emotions are becoming an important component of it. And although researchers and practitioners in the field of media have yet to establish to what extent the emotional reactions in the news during a full-scale invasion meet professional standards, it is noted that in general the reactions allow, firstly, to see the difference in the approaches to their expression by professional and amateur media, and secondly, to reproduce certain emotional messages for their audiences.

Keywords: *emotionality, Telegram, Ukraine, news, full-scale war*

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ СТАТЕЙ

Редакційна колегія приймає до друку статті виключно за умови їх відповідності вимогам МОН України.

Стаття повинна містити в явному чи неявному вигляді такі елементи, як:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- формулювання мети статті (постановка завдання);
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;
- виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття;
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів;
- висновки до даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

До публікації в журналі приймаються наукові праці, які раніше не були опубліковані. За точність цитування та наведених у статтях наукових фактів, цифр, інших відомостей відповідають автори. Редколегія може не поділяти світоглядних переконань та концептуальних позицій авторів. У разі необхідності редакційна колегія може відправити статтю автору на доопрацювання. Редколегія залишає за собою право редагування текстів статей.

Статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються *рецензією* доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри про рекомендацію до друку.

Усі статті, які подаються до журналу, піддаються сліпому рецензуванню.

Публікація статей в межах черги надходження та зареєстрованого обсягу журналу є **безкоштовною**. В першу чергу розглядаються з метою публікації статті англійською мовою.

Орієнтовний обсяг статті, включаючи ілюстрації та таблиці – 16-20 тис. друкованих знаків разом із пробілами.

Вимоги для оформлення тексту: текст набирається в редакторі Microsoft Word for Windows; береги: верхній, нижній – 20 мм, правий – 10 мм, лівий – 30 мм; шрифт Times New Roman, кегель 12 пт, інтервал – 1; абзацний відступ – 10 мм. Вирівнювання тексту: по ширині (переноси слів не допускаються, між словами допускається тільки один пробіл, табуляцію не застосовувати).

Важливо звернути увагу на наступне: необхідно використовувати **кутові лапки** «Текст»; розрізняти символи **дефіс і тире** (тире відокремлюється з обох боків пропусками і довше дефіса); виставляти **нерозривні пробіли** між ініціалами та прізвищем, сторінкою і відповідним номером у посиланнях та списку використаних джерел, між датою і роком тощо (напр. В. С. Стуса; с. 22–28; 27 березня 2016 р.; м. Київ); по тексту **уніфікувати скорочення** (напр. зупинитися на одному з варіантів – 2014 р. або 2014 рік); розшифровувати **абрєвіатури** при першому згадуванні і лише відтак вживати надалі; між словами залишати по одному пробілові (прибрати *зайві пробіли*).

Рисунки і таблиці оформляються згідно чинного держстандарту. Схеми, графіки, діаграми, формули і таблиці повинні бути складені безпосередньо в текстовому редакторі і розміщені строго в межах зазначених вище розмірів сторінки. Таблиці формуються в редакторі за допомогою пункту меню «Таблиця». Формат таблиць лише книжковий.

Рукопис статті подається в електронному вигляді, виконаний у текстовому процесорі MS Word for Windows (збережений у форматі doc або rtf), який надсилається на одну з електронних адрес: publicnetworksandcommunication@gmail.com або publicnetcommn@donnu.edu.ua із зазначенням латиницею прізвища автора/авторів (наприклад: Chaltseva).

Перелік літературних джерел розташовується або за алфавітом, або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком «**Бібліографічний список:**» та оформлюється згідно з вимогами ДСТУ 8302:2015 і виконується мовою оригіналу. Бажано, за наявності, надавати DOI-адресу цитованого матеріалу. Джерела в переліку посилань **нумеруються вручну** (без використання функції меню Word «Формат – Список – Нумерований»). Посилання на літературу в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – порядковий номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка. Посилання на декілька джерел одночасно подаються таким чином: [3, с. 5- 6] або [3, с. 145; 5, с. 25; 7, с. 348]. Якщо в Бібліографічному списку є хоча б одне видання кирилицею, після нього вміщується References – бібліографічний список у «латинізованому» вигляді: в ньому всі кириличні літери транслітеруються латиницею. Для автоматичної транслітерації кирилических джерел можна скористатися сайтом <https://slovyk.ua/translit.php> — для українських джерел.

Структура статті: УДК, ORCID-ідентифікатор автора, прізвище та ініціали автора, назва статті, анотація та ключові слова українською мовою, текст статті, бібліографічний список, бібліографічний список (References) латиницею; прізвище та ініціали автора, назва статті, анотація та ключові слова англійською мовою. Обсяг кожної з анотацій – українською та англійською мовою – не менше 1800 знаків, враховуючи пробіли та не враховуючи ключові слова.

Рєєстрацію в системі ORCID можна здійснити за адресою: <https://orcid.org/>

Зразок оформлення статті:

УДК

ORCID-ідентифікатор автора

Прізвище та ініціали автора, назва організації

НАЗВА СТАТТІ

Анотація (не менше 1800 знаків) та ключові слова українською мовою

Текст статті

Бібліографічний список:

References:

ПІБ, Назва статті, анотація (не менше 1800 знаків), та ключові слова англ. мовою

Приклад оформлення Бібліографічного списку:

1. Андріяш В. Державна етнополітика України в умовах глобалізації. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 328 с.
2. Оцінка спеціальними службами Данії актуальних загроз національній безпеці. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhнародni-vidnosyny/otsinka-spetsialnomy-služhбamy-daniyi-aktualnykh-zahroz> (дата звернення: 21.04.2024).
3. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. ОПОРА. 01.06.2022. URL : https://www.oporaua.org/report/polit_ad/24068-mediaspozhyvannia-ukrayintsiv-v-umovakh-povnomasshtabnoyi-viini-opituvannia-opori (дата звернення: 21.03.2024).
4. Рибій О.В. Процеси трансформації політичних інститутів: етапи та рушії : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2011. 15 с.
5. Корупційні ризики. НАЗК. 2023. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/catalog/?search=&organ_owner_id=152&fl=1&page=8 (дата звернення: 20.04.2024).
6. Безуглий П. Г. Чинники та наслідки міграційного руху в Україні. *Політичне життя*. Вінниця, 2018. № 3. С. 4-9. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.3.1.
7. Люстрація в Україні як засіб легітимації нового політичного режиму / Бондаренко С. В., Зайченко І. А., Нагорняк Т. Л. [та ін.]. *Політичне життя*. Вінниця, 2018. № 2. С. 14-18. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.2.2.
8. Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання : монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 288 с.
9. Потенціал взаємодії Уряду і суспільства потрібно використати для модернізації країни : Інтерв'ю Голови Держінформнауки Володимира Семиноженка. *Міжнародний діловий журнал Image.ua*. 2012. № 3. URL: http://crimea-portal.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=245664253&cat_id=244276512 (дата звернення: 06.01.2018).
10. Sassen S. Borders, Walls, and Crumbling Sovereignty. *Political Theory*. 2012. № 40 (1). P. 116–122. URL: <http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/Borders-Walls-and-Crumbling-Sovereignty.pdf> (дата звернення: 11.08.2018).

11. Scammell M. Political marketing: Lessons for political science. *Political studies*. 1999. № 47 (4). P. 718–739.
12. Zhang L. City branding and Olympic effect: A case study of Beijing. *Cities*. 2009. Vol. 26. No. 5. P. 245–254.

Приклад оформлення розділу References для поданого вище бібліографічного списку:

1. Andriyash V. (2013) Derzhavna etnopolityka Ukrainy v umovakh hlobalizatsiyi (State ethnopolitics of Ukraine in the conditions of globalization). Mykolayiv : Vyd-vo CHDU im. Petra Mohyly, 328 p.
2. Otsinka spetsialnymy sluzhbamy Danii aktualnykh zahroz natsionalnii bezpetsi (Danish Special Services' assessment on current threats to national security). National Institute for Strategic Studies. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/otsinka-spetsialnymy-sluzhbamy-daniyi-aktualnykh-zahroz> (date of access: 21.04.2024)
3. Mediaspozhyvannya ukraintsiv v umovakh povnomasshtabnoyi viyny. Opytuvannya OPORI (Media consumption of Ukrainians in conditions of full-scale war. OPORA survey). OPORA. 01.06.2022. URL : https://www.oporaua.org/report/polit_ad/24068-mediaspozhyvannia-ukraintsiv-v-umovakh-povnomasshtabnoyi-viini-opituvannia-opori (Access date: 21.03.2024).
4. Rybii O.V. (2011) Protsesy transformatsii politychnykh instytutiv: etapy ta rushii : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.01 (Processes of transformation of political institutions: stages and drivers: abstract of the thesis ... Ph.D. on Political Sciences). Kyiv : IPIEND im. I. F. Kurasa, 15 s.
5. Koruptsiini ryzyky (Corruption risks). NAZK (NACP). 2023. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/catalog/?search=&organ_owner_id=152&f1=1&page=8 (Access date: 20.04.2024).
6. Bezuglyi P. G. Chynnyky ta naslidky` migracijnogo ruxu v Ukraini (Factors and effects of migrations in Ukraine). *Politychne zhyttya (Political life)*. Vinnytsya, 2018. # 3. S. 4-9. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.3.1.
7. Lyustraciya v Ukraini yak zasib legitymaciyi novogo politychnogo rezhymu (Lustration in Ukraine as the mean of new political order legitimation) / Bondarenko S. V., Zajchenko I. A., Nagornyak T. L. [ta in.]. *Politychne zhyttya (Political life)*. Vinnytsya, 2018. # 2. P. 14-18. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.2.2
8. Polovyi M. A. Politychni procesy: teoriya ta prakty`ka modelyuvannya (Political processes: theory and practice) : monograph. Odesa: Feniks, 2011. 288 p.
9. Potencial vzayemodiyi Uryadu i suspilstva potrebno vykorystaty dlya modernizaciyi krayiny : Interv`yu Golovy Derzhinformnauky Volody`my`ra Semy`nozhenka (Government-society interaction potential should be used to modernize country: Interview of the Head of the State Agency of Science). *Mizhnarodnyj dilovyj zhurnal Image.ua*. 2012. № 3. URL: http://crimea-portal.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=245664253&cat_id=244276512 (Access date: 06.01.2018).
10. Sassen S. Borders, Walls, and Crumbling Sovereignty. *Political Theory*. 2012. № 40 (1). P. 116–122. URL: <http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/Borders-Walls-and-Crumbling-Sovereignty.pdf> (Access date: 11.08.2018).
11. Scammell M. Political marketing: Lessons for political science. *Political studies*. 1999. № 47 (4). P. 718–739.
12. Zhang L. City branding and Olympic effect: A case study of Beijing. *Cities*. 2009. Vol. 26. No. 5. P. 245–254.

Стаття обов'язково супроводжується **авторською довідкою** із зазначенням прізвища, імені, по-батькові (повністю); ORCID-ідентифікатора, наукового ступеня, вченого звання, посади, місця роботи, а також робочої, домашньої адреси і телефонів, адреси електронної пошти; назви статті.

Рукописи статей та диски авторам не повертаються.

Тел. для довідок: (099) 35-95-943

E-mail: publicnetworksandcommunication@gmail.com

publicnetcommn@donnu.edu.ua

Науковий журнал
PUBLIC NETWORKS AND COMMUNICATIONS

Виходить два рази на рік
№ 2, 2024 р.

Ідентифікатор медіа R30-02568 від 18.01.2024

Адреса редакції:

21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21, к.418.
Тел.: гол. ред.: (050) 19-01-174;
відп.секр.: (099) 35-95-943;
e-mail: publicnetworksandcommunication@gmail.com
publicnetcommn@donnu.edu.ua

Адреса видавця:

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21
тел.: +380 432 50 89 37
e-mail: res.pro-rector@donnu.edu.ua

Дизайн обкладинки: Н. О. Стеблина
Переддрукарська підготовка видання: М. В. Дубель
Технічний редактор: М. В. Дубель

Підписано до друку 4.12.2024. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 5,5. Обл. видавн. арк. 6,3
